BOKEN OM HÖGSJÖ

EN NORRLÄNDSK SOCKENKRÖNIKA

*

KULTURBILDER, SÄGNER OCH MINNEN

UPPTECKNADE

AF

ARV. SALVÉN

KYRKOHERDE I HÖGSJÖ

MED FÖRORD AF OLOF HÖGBERG

STOCKHOLM
A.-B. SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

FÖRORD.

Denna Kyrkoherde Salvéns bok om Högsjö socken har jag för min del funnit så vederhäftig, underhållande och gedigen, som en sockenkrönika gärna kan vara efter sitt begrepp. Märk, det hela är ett mera eller mindre aforistiskt sammanplock, i viss mening också, åtminstone delvis, en materialiesamling. Det är och kan icke vara en historia i egentlig, utarbetad form, Hvad en församling genomlefvat under tiderna från sin upprinnelse kan ej framställas helt i och för sig utan sammanhang med rikets allmänna öden, att icke tala om världens och mänsklighetens. Hvad som här erbjudes den läsande är sålunda ***en krönika*** *och måste som krönika bedömas, oaktadt en eller annan ansats göres att betrakta sockenbygden i ett större sammanhang.*

Arbetet företer också på sina ställen den äktgoda gamla krönikans säregna och njutningsrika behag, om ock värdet af de samlade materialierna helt naturligt måste vara växlande i en så rikhaltig samling som denna. Det lider heller icke något tvifvel, att boken skall finna många intresserade läsare bland dem, hvilka i dessa bygder söka skåda tillbaka på det förflutna såsom en lockande, men allt för dunkel värld. Huru hade fäderna det för så och så länge tillbaka? Hurudana voro deras tider i ett och hvarje, jämförda med våra? Hvilken anda har

besjälat dem, som brutit våraförsta tegar och trampat upp våra äldre stigar? Sådana frågor inställa sig alltid för människor af gammal god svensk ättestam. Det folk, som rätt kämpar för sin framtid, har aldrig varit håglöst gent emot sin förtid. Med öfverraskning skall också den läsande finna, att icke så litet är bekant från dessa gångna tidehvarf, hvilka kanske för alltid ansetts beseglade med grafvens eviga tystnad. Ja, visserligen ha de döda tagit mycket, kanske till och med det allramesta med sig genom den trånga port, hvarigenom ingen vänder åter, men de släkten, som lefvat här, ha likväl icke lefvat alldeles spårlöst.

Med denna bok vinna Högsjöborna ett visst märkligt försteg framför de flesta församlingar inom länet. I general-landtmäterikontorets arkiv finnas visserligen beskrifningar öfver ett flertal socknar, utförda af kommissionslandtmätare på 40-, 50- och 60-talen. Smärre tryckta sockenkrönikor finnas också från senare tid, exempelvis från Torsåker, Gudmundrå och Indals-Liden. Ytterlännäs socken har blifvit behandlad i en statistisk afhandling för vinnande af filosofie doktorsgrad. Men ingen af dessa skrifter kan ifråga om art och omfång jämföras med denna samling. På ett helt annat plan står också den behandling D:r E. Modin utfört öfver "Det gamla Tåsjö".

Det nu föreliggande exemplet på samlade minnen och tillvaratagna urkunder vore värdt att följas i än flera socknar och följas i något så när enahanda stil. Ty helt visst kunde de flesta kyrkoherdar uträtta något för enahanda sak just i denna stil, den samlande krönikans stil, ägnad som den är att befria hvarje författare från en dådlös ängslan för "de bristande kvalifikationerna".Sådana företag vore en lämplig soningsgärd för den ohejdade vårdslöshet, som härjat bland dylika saker under nästan hela förloppet af 1800-talet. Det var detta märkvärdiga sekel, som skulle så frön till det nya i en jordmån af bland annat också en barbarisk missaktning för det gamla. Nu spirar skörden. Jag tror, att såningsmännen skulle vända sig i sina grafvar, om de såge frukten.

Sockenborna och äfven flera hafva all anledning att vara Kyrkoherde Salvén mycket tacksamma för det samlingsarbete han utfört. Särskildt undertecknad är honom tacksam för den återställda bilden af den gamla kyrkan å Gamla Vallen, en bild, som återfinnes i detta arbete. Der i ett af den gamla borggårdens hörn växte och växer kanske än i dag en väldig björk öfver det länge, länge sedan graflagda stoftet af en bland min mors ättefäder. Till detta mitt stamträd återgår min tanke alltid så gärna.

Det är med sådana rötter vi rotas vid den jord, som fostrat oss!

Nolby, Sundsvall, i Juni 1918.

OLOF HÖGBERG.

*

Högsjö.

Namn, läge, areal, m. m.

Namnet. Sockennamnet Högsjö säges hafva uppkommit däraf, att socknens största sjö, Mörtsjön, ligger så högt i förhållande till den närliggande Ångermanälfven. Men denna namnets härledning torde dock vara omstridd och gillas icke af en del forskare.

I gamla urkunder har namnet skrifvits olika, såsom Hössyö, Hösziö, Hössjö, Hösjö samt slutligen Högsjö.

Läget. Högsjö socken gränsar i sydväst och söder till Säbrå, i norr och nordväst till Gudmundrå samt i öster och sydost till Ångermanälfven och "hafsjön". Dess hufvudsträcknings största längd i sydväst och nordväst är 3 3/4 mil, men bredden endast 1 mil. Högsjö med Åbord omfattar en areal af 42,667 tunnland.

Beskrifning. I geografiskt lexikon öfver Skandinavien (tryckt 1818) har Rector Scholæ och Ledamoten af Cosmografiska Societeten i Upsala, Daniel Djurberg, skildrat Högsjö sålunda:

"Högsjö, en socken i Ångermanland i Södra fögderiet, belägen vid Ångermanna-älwen, är annex till Gudmundrå pastorat samt innehåller (jemte Hemsön, utg. anm.) 32,6 mantal. Marken är mästadels stenbunden, uppfyld af bärg och skogbevuxna höjder, mellan hvilka isynnerhet tre dalar ligga, alla odlade och bebodde, jämte den del af socknen, som ligger längs utmed älwen. Jordmånen är af olika beskaffenhet: vestra delen har lera, den medlersta swartmylla och skogsbygden har en magrare och sandaktigare lermylla med lika botn. Mulbete och skog äro öwerallt tillräcklige. Älwen har här bugtige stränder, men prydes af flere öar, holmar ochskär vid dess utlopp i hafvet, bland hvilka Åbord och Hemsön äro de ansenligaste. Byarne ligga vidt spridda, mästadels öwerallt åtskiljde genom djupa dalar, höga backar och branta bärg, hvarintill likwäl ses skogsparker, som gifva vacker utsigt. Utsädet är omkring 350 tunnor, deraf sjättedelen råg. Öpna åkern trädes årligen till hälften; Swedjarne öwas till nödigt behof.

År 1810 utgjorde folkmängden 1,148 personer. Den betydligaste orten i Högsjö heter Utansjö, ett jernvärk."

En annan statistiker, K. M. Rosenberg, angifver i sitt handlexikon öfver Sverige bland annat att "till Högsjö räknas äfven den betydliga Hemsön och Åbordsön, den förra dock bildande egen kapellförsamling (hvilket skedde den 15 Dec. 1844. Påföljande år erhöll Hemsö egen kapellpredikant och det gamla kapellet från 1600-talet flyttades från Utanö till Hultom. Utg. anm.) Större verk äro Utansjö jernbruk samt Rocke, Rö och Åbords sågverk jemte ett par tegelbruk. Förutom jordbruket och skogsafverkningen är fisket i sjöarne (lakfisket i Mörtsjön, utg. anm.), skeppsbyggeri och sjöfart äfven att nämna. Vid Veda är gästgifvaregård (nu flyttad till Ramvik, utg. anm.) och färjeplats öfver elfven till Hornö i Nora socken."

Sjöar i Högsjö äro: Mörtsjön, Bysjön, Husesjön, Norsjösjön, Myckelsjön, Judesjön och Selasjöarne m. fl.

Enligt Kommissionslandtmätaren Joh. P. Ombergs i Landtmäterikontoret i Stockholm förvarade beskrifning öfver Högsjö af år 1854 uppgifves arealen i Högsjö (med Åbord) och Hemsö vara 53,182 tunnland, hvaraf äro tomteplatser 113, åker 576, äng 2,844, skog och betesmark 47,256 tunnland, hvari inbegripes 1,425 tunnland mossar och myrar, 968 tunnland sjöar och vattendrag, oberäknadt Mörtsjön och den del af älfven, som ligger inom socknen. Arealen i kv.-mil för Högsjö och Hemsö 2,36.

Till

Högsjö

hör

41,651

tunnland

„

Åbord

„

1,016

„

„

Hemsö

„

10,515

”

tillsammans

53,182

tunnland.

Skeppsbyggeri. I Högsjö hafva funnits några skeppsvarf, där fartyg byggdes.

På Åbord har funnits ett skeppsvarf, anlagdt af Byggmästaren och Sågverksintressenten Chr. Kramm på öns nordligaste udde. På samma ö byggde Sjökaptenen J. M. Nordstrand flera större segelfartyg. År 1854 voro af honom redan 5 st. byggda.

Utom Kapten Nordstrand voro följande personer i Högsjö delägare i skeppsvarf och fartyg, nämligen Kapten Scherling i Rö, Skepparen Jacob Bolin i Weda och Häradsdomaren Israel Norberg i Westby.

I Westby byggdes sedermera några segelfartyg af Skeppsredaren Erik Norberg, son till förutnämnde Häradsdomaren Israel Norberg.

*

Pottasketillverkning har enligt Ombergs beskrifning ägt rum i Högsjö, hvartill användes aspskog.

*

Skogsanslag. För färjebåtars underhåll och till understöd för hållskjutsars bestridande har Weda gästgifvare fått sig anslagen en skogstrakt om 134 tunnland, 17 3/4 kappland.

*

Sockenmagasin. Ett sådant uppfördes ursprungligen på Utansjö ägor och flyttades därefter först till korsvägen vid Weda och därifrån norr om kyrkan. Det har sedan öfverlåtits till "Föreningen för Norrländsk hembyggdsforskning" och är nu uppfördt i friluftsmuseet på Murberget invid Hernösand.

*

Sockensigillet visar en korp. Å en handling, innehållande uppgift om antalet "rökar" i socken på 1600-talet och som finnes i Riksarkivet, har förf. sett sigillet vara användt.

Fornminnen.

Enligt handlingar i Riksarkivet hafva i Högsjö funnits s. k. "kummel", hvarmed menas grafrösen, uppkastade öfver aflidna personer under bronsåldern eller den äldre järnåldern. Vetenskapliga undersökningar hafva i detta afseende gjorts af arkeologerna N. J. Ekdahl under 1830-talet och Eskil Olson för blott ett tiotal år sedan.

Därvid har påträffats:

I *Flattom*, ungefär 400 meter öster om dess fäbodar, ett kummel, som af befolkningen kallats "Jätterösan", hvilket dock nu är uppkastadt.

I *Mörtsal* å Saltnäsudden hafva tre kummel påträffats, som äro uppkastade.

I *Åbord* längst ut på näset, som skjuter ut midt emot Hornön, har påträffats ett nu uppkastadt kummel och längre in på samma näs ett annat, också uppkastadt.

I *Weda* emellan berget och järnvägsstationen hafva funnits tre kummel.

I *Skog* på Skärsviksberget vid branten mot älfven ett kummel.

I *Westby* hafva s. k. spännbucklor från järnåldern hittats.

I sin beskrifning öfver Högsjö, förvarad å Landtmäterikontoret i Stockholm, omtalar Kommissionslandtmätaren J. P. Omberg, att "ett kummel skulle finnas på Åsbergets nordvästra höjd i *Skogs* by, uppfördt på släta hällan och troligen användt såsom vaktställe, emedan därifrån finnes god utsikt öfver hela inloppet till Ångermanälfven och en del af inloppet till Härnösand".

Anledningen till, att grafkumlen och grafhögarne blifvit "uppkastade" nästan öfverallt, torde utan tvifvel hafva berott därpå, att man trott, att skatter förvarats i dem.

Enligt ett dombref af år 1551, som funnits i Nora, omförmäles, att en kvinna, som bodde hos en på den tiden mycket beryktad och sedermera omtvistad man, vid namn "Seger i Frånö", inbillat folk, att hon kunde anvisa de berg och jordhögar, däri skatter förvarades. Folket trodde på denna kvinnas uttalanden och höll tillika före, att den jord, på hvilken myllan från grafhögarne utbreddes, skulle bli synnerligt bördig.

*

Den grå forntiden.

De norrländska landskapens historia är mycket mindre känd än de sydligare delarnes af vårt land. Detta gäller icke minst Ångermanland. Namnet kommer af det fornsvenska ordet "Angur" som betyder "vik" eller "skär". Ångermanland skulle då betyda "skärkarlarnes land".

Hvad särskildt angår Högsjö, så påträffas detta namn ytterst sällan i gamla häfder. Detta kan ju delvis bero på, att Högsjö ursprungligen ingått i Gudmundrå, som i gamla tider hette *Gudmundaradh*, enligt sägen efter någon höfding Gudmund, som där haft sitt säte. I en skattelängd, som år 1314 utfärdades af påfven Clemens V i Rom, skrefs namnet så. Slutstafvelsen *radh* har tolkats såsom en sammandragning af *härad*, hvadan Gudmundaradh sålunda skulle betyda: *Gudmunds härad.* Gudmundrå har i forntiden med all säkerhet omfattat hela Gudmundrå härad. Att orten varit befolkad långt före vår kristna tideräkning är ock alldeles visst, ty därom vittna de fornfynd, verktyg och vapen, som återfunnits i denna trakt.

Man har länge trott, att lapparne skulle hafva varit landets urinnevånare och att dessa skulle hafva blifvit undanträngda af jordbrukare, men denna föreställning anses numera icke vara riktig rörande södra och mellersta Norrland, där århundraden förr än lapparne visat sig, jordbruket varit utbredt och boskapsskötsel idkades. Man höll får, getter, nötboskap och hästar, man sådde och skördade korn och hirs. Dessutom fanns vid kusterna en fiskarebefolkning, måhända urfinsk, hvars kulturförhållanden voro mycket olika jordbrukarnes. Mer än 1,000 grafhögar och kummel äro kända iÅngermanland. De flesta ligga i de gamla bygderna vid kusten och nedre delen af Ångermanälfvens dalgång.

En af anledningarne, hvarföre jämförelsevis så litet är från gamla tider kändt om Ångermanland, torde vara den, att denna provins mindre än t. ex. Jämtland varit utsatt för stridigheter eller politiska växlingar.

Högsjöborna lefde emellertid under samma förhållanden som folket i öfrigt i denna del af landet, om hvars innebyggare den i historien mycket omtalade, märklige Mäster Adam af Bremen i sitt berömda arbete "*Gesta Hammaburgensis ecclesiæ pontificum*" berättar, att "åt norr på gränsen emellan svear och norrmän förekomma 'skritefinnar', om hvilka det säges, att de öfverträffa vilda djur med sitt snabba lopp".

Rörande kristendomens införande i Norrland, är nedanstående utdrag ur Adam af Bremens angifna arbete af ganska stor betydelse: "Deras (skritefinnarnes) största samhälle är Hälsingland, för hvilket ärkebiskopen såsom

förste biskop vigde Stenphi, den han med ett förbytt namn kallade Symon. Denne vann genom sin predikan många af de där boende folken (för kristendomen)".

Nu är att märka, att under namnet Hälsingland innefattades allt land norr om Uppland och sålunda också Ångermanland.

Då "Mäster Adams" historiska uppgifter visat sig vara myckel trovärdiga, så har heller ingen forskare betviflat, att denne Stenphi verkligen missionerat i Nordanlanden.

Den kristna lärans utbredande i dessa orter tyckes icke hafva varit så mödosam och medfört så stora svårigheter som på en del andra ställen i vårt land, ty i i sin "*Historia metropolitanæ ecclesiæ Upsaliensis*" (Upsala ärkestifts historia) säger dess författare *Johannes Magnus*, som var Sveriges siste katolske ärkebiskop, att hälsingarne (ångermanlänningarne däri innefattade) "voro de bästa af alla svenskar, äfven under den tid, då de, förledda af hednisk vantro, tjänade afgudar. För detta folk var det icke svårt att predika dygdensväg, då deras land på grund af självfva sin natur föder och fostrar sedliga människor."

Att "vikmännen" (ångermanlänningarne) också drogo ut på vikingafärder till långt aflägsna länder, torde vara otvifvelaktigt, och att de därigenom kommo i beröring med kristnade folks åskådningar och seder, är ju lätt att förstå. Äfven torde dessa vikingafärder i någon mån bidragit till kännedom om den "Hvite Krist". Förbindelsen med sydligare länder kan bevisas däraf, att så många fornfynd påträffats vid gräfningar i ångermanländsk jord.

Ångermanlands kristnande torde hafva skett emellan midten af 1000-talet och midten af 1100-talet.

De kristnas kristendom bestod i början egentligen däri, att de voro döpta och trodde, att Kristus var en mäktigare hjälpare än de gamle gudarne, som länge i folktron fortlefde såsom onda väsenden. Hvad som mest torde hafva bidragit till att våra hedniska förfäder anslöto sig till kristendomen torde hafva varit dess lära om den trygghet och det beskydd, som erbjöds under kyrkans hägn, ty kyrkan kunde erbjuda "Guds och den heliga Marias frid".

Genom kristendomens införande förändrades det yttre lifvet i många afseenden. De råa hedniska folksederna mildrades i icke ringa grad genom de stadgar, som kyrkan hade fastställt mot t. ex. månggifte, barns "utsättning" m. m., för att icke tala om våldsamheter och laster.

Innan vi söka gifva en tyvärr allt för matt föreställning om huru de kyrkliga förhållandena i gamla tider ordnades, så vilja vi anföra ett och annat om folkets ställning i dessa orter till det världsliga regementet.

Enligt Directeuren Herr Abraham Abrahamson Hülphers "Economiska beskrifning öfver Norrland, 4:e saml. om Ångermanland", uppgifves, att landet (Norrland) i hednatid styrdes af Nordlandens öfverkonung, som merendels bodde i orten, men hade under sig lyd- och häradskonungar.

Så skulle en Norrlands öfverkonung Geiröder hafva haft sitt säte i Kungsgården i Bjertrå, som varit ett befästadt ställe och på sin tid benämnts "Geiraudars gardia". Denne mäktige man säges vara begrafven å Gersholmen, en ö i Ångermanälfven, som efter honom fått sitt namn. Äfven en annan konung, Gudmund, nämnes i Norlins "Diss. de Farie Angermanniæ", efter hvilken Gudmundrå skulle hafva fått sitt namn. Vi hafva förut omnämnt, att slutstafvelsen *radhe* skulle betyda "härad". Meningarna äro emellertid härom delade, enär man ock velat framhålla, att *radhe* skulle efter äldsta språkbruket betyda: egendom. Gudmundaradh skulle då betyda "Gudmunds gård." Denne Gudmund skall enligt en sägen vara begrafven i Jäpplinge by i Ullånger, där 2:ne grafhögar skulle utmärka de platser, hvarest han och flera af hans ätt jordats. Enligt en annan sägen skall han vara begrafven i Frånö, där en ättehög skulle angifva stället.

Hvad sanningsvärde dessa gamla sägner och uppgifter kunna äga må lämnas osagdt. Jag har dock icke velat underlåta att återgifva dem här.

Genom ett dombref af 1328 framgår, att Nordlanden, som innefattade allt landet rundt om Bottenhafvet från och med Hälsingland till och med Österbotten till Uleåträsk, lydde under Uppländernas öfverlagman, som genom sina underlagsmän hade att skipa lag och rätt i det nordliga Sverige. År 1530 nämnes en Lars Olofson som

öfverståthållare i Nordlanden.

Enligt Konung Gustaf Wasas "Regements-ordning" af år 1542 voro Kungl. Råden tillika landshöfdingar, som hade underlandshöfdingar till biträde.

Kungliga Rådet Axel Oxenstierna, som sedan blef rikskansler, förordnades 1611 till förste lagman öfver all Nordlanden och från samma tid hade landskapen äfven sina egna lagmän, hvilka sålunda voro landshöfdingar, enligt hvad Hülphers berättar.

*

De kyrkliga förhållandena i äldsta tider.

I den mån den kristna läran tog bestämdare former trängde sig ock fram behofvet af församlingsbildande och särskilda gudshus. Flera hedniska byalag, i hvilka läran om den "Hvite Krist" vunnit insteg, sökte sig tillsammans. Ordet "socken" är att härleda ur ordet "söka". Så fingo de kristna menigheterna namnet "socken", där lärare anställdes och man anordnade underhåll åt dessa samt uppförde s. k. gudshus.

De första kristna lärarne gingo utan tvifvel fram med ganska stor försiktighet och politisk klokhet. Man ville icke allt för tvärt bryta med de gamla förhållandena för att icke stöta bort folket. Under det att man här uppe i Nordlanden vaktade sina boskapshjordar, okunniga om mycket, som en genom kristliga insatser kultiverad hedendom åstadkommit i de södra landskapen, så kom ock den tid äfven häruppe, då korsets anhängare ej åtnöjde sig med att i ängar och backar framför uppresta kors förrätta sina böner. Om munkarnes klockor, rökelsekar och "primsigning" i början föreföllo som dårskaper, så böjde sig folket inför sådant dock till sist. Dopen å de äldre förrättades vid sjöar eller bäckar. Den nydöpte måste ej blott afsäga sig djäfvulen och allt hans anhang, utan ock tron på Oden och allt hedniskt trolltyg.

I Oringen säges ett hedniskt offerställe hafva funnits. För att icke allt för mycket såra de religiösa känslorna förvandlade de kristna lärarne ett sådant till ett kristet altare. Så byggdes väggar omkring detsamma och därmed var det kristna gudshuset färdigt. Så torde det på många ställen hafva tillgått med de första kristna små tempelbyggnaderna.På gränsen mellan Högsjö och Säbrå skulle sålunda, enligt gängse sägen ortens första lilla kristna gudshus eller kapell hafva funnits, hvaraf ännu i dag "Kappelsbacken" fått sitt namn. I Vålångers by finnes ock en mindre ägovidd, som torde hafva tillhört nämnda kapell och kallas "Kappelslägdan".

Ännu i dag fortlefver sägnen om detta gudshuset i Oringen på folkets läppar. — Några lämningar efter ett sådant hafva emellertid icke påträffats.

*

Gammelkyrkan.

Gammelkyrkan är det äldsta minnesmärket i församlingen af forna tiders kristna tro och kultur och måste hos oss väcka känslor af vördnad vid tanken på hvad 18 åboar i Högsjö och Hemsö en gång för flera århundraden sedan förmått att utföra.

Ingen, som ser den gamla kyrkan, kan undgå att göra sig dessa frågor: "när byggdes hon?" "hur gammal kan hon vara månne?" "hur var det då i Högsjö?"

Några bestämda svar kunna icke gifvas på dessa frågor. Men gammal är kyrkan, förmodligen byggd på 12- eller 13-hundratalet.

En underlig, vördnadsbjudande känsla tränger sig ock på den besökande vid inträdet i detta gamla

tempel, där förfäderna samlats i så många århundraden för att hvar på sitt vis, allt efter tidsålderns olika åskådningar, möta Gud.

Och Högsjöborna älska också sin "gammelkyrka", där de gärna samlas i vackra sommaraftnar omkring samma gamla, dock ständigt nya evangelium, som förkunnats för deras fäder och som aldrig förlorar sin underbara, tilldragande kraft att stilla människosjälens längtan och fylla dess behof af nåd och tröst när och hvar det än förkunnas.

Underbart vackert är hennes läge. Huru än den mänskliga uppfattningen af tingen växlat under seklernas lopp, ett är dock visst, att förr som nu funnos så många likartade känslor i människornas hjärtan. De höjder, som du, min läsare, ser där du står på backkrönet vid gammelkyrkan, de funnos ock fordom, och Högsjö lika täcka som storslagna natur med sina blånande, i fjärran förtonande bergkammar, de stundom ljusa och stundom mörka skiftningarne, som draga fram öfver Mörtsjön eller Husesjöns lekande böljor, allt detta kunde också fylla de gamles sinnen med beundran öfver Guds storhet och allmakt.

Skulle vi våga antaga att gammelkyrkan var uppförd vid tiden för Ärkebiskop Nikolaus' från Upsala visitation i denna ort på 1290-talet?

Omöjligt är det ingalunda.

Vid denna tid var orten förvisso kristnad — efter den tidens begrepp. Socknar hade bildats och befolkningen tillhörde den kristna kyrkan, som i allt Sveriges land stod under den romerske påfvens makt och, hvad Nordlanden angår, under Upsalabiskoparnes lydno. Dessa myndige prelater torde ock med intresse hafva följt den kyrkliga utvecklingens gång häruppe i vår nord och med ej mindre intresse indrifvit skatter till sig själfva, till påfvarne, kyrkobyggnader och andra dylika ändamål.

I Febr. 1314 lofvade ångermanlänningarne att årligen vid Kuta vårting betala S:t Olofs-gärden till Upsala domkyrka.Biskopsvisitationer voro icke så sällsynta som man skulle kunnat tro med hänsyn till det långa afståndet mellan Upsala och Nordlanden. Enligt 1303 års konvention skulle i de församlingar, som biskopen besökte, hvarje bonde till honom erlägga 1 fjärding korn och 1 höbörda. Folkets offervillighet togs ock flitigt i anspråk. I ett bref till Upsala Domkapitel uttalar påfven Innocentius III ett tack till folket därför, men från påfven Honorius III kommo sedermera kraftiga förmaningar att ordentligt inbetala fordrade skatter.

Om korstågshjälp för det Heliga Landets befrielse från saracenerna predikade prästerna i kyrkorna åren 1223, 1256, 1263 och 1265. Redan förut hade folket gjort uppoffringar för korståg mot Esterna. Att Högsjöborna äfven fingo offra för sådana ändamål lider intet tvifvel.

*

Såsom det nästan öfverallt finnes sägner om "*underliga mirakler*", som inträffat fordom vid kyrkors byggande, så äro ock sådana gängse här. När Högsjöborna (och Hemsöborna, som då hörde till Högsjö socken) skulle bygga sin kyrka, ett drygt arbete för tillsammans 18 åboar, så visade sig "den lede djäfvulen" i allehanda styggeliga skepnader under mörka midnattstimmar i kyrkans närhet, och i sitt sällskap hade han skränande gastar och hväsande troll för att hindra byggandet af ett hus åt Herren Krist. Sägner härom kunna ännu berättas vid kvällsbrasan i allmogehemmen. Hur var inte den "lede fanen" framme och förstörde kyrkklockan, som sänktes i Husesjön, då hon skulle fraktas till kyrkan från Huse, där hon blifvit gjuten! Och ännu i dag finnas de, som tro, att kyrkklockan ligger på Husesjöns botten, och att hon en gång för flera hundra år sedan var nära att bli upptagen igen. Sedan man, så berättas det, efter ifrigt sökande fått reda på var klockan låg på sjöbotten hade det lyckats att draga upp henne öfver vattenbrynet. Det var strängeligen tillsagdt, att ingen under arbetet härmedfick yttra ett enda ord eller gifva något ljud ifrån sig. Det var ju bra mycket begärdt, helst som det stod en mängd kvinnfolk på stranden, som nyfiket tittade på. När så klockan halats upp i vattenbrynet hade en käring fått syn på en tupp inne i klockan. Förfärad häröfver hade hon börjat "gorma" och skrika något om "den lede fanen" och klockan sjönk åter i djupet. Och där ligger hon ännu! Och de finnas nog än, som tro det.

*

Prästerna under katolska tiden.

Prästernas bildningsnivå var under kyrkans första tider mycket låg. Böcker voro före reformationen mycket sällsynta, och de fattiga prästerna kunde ju utan sådana ej skaffa sig kunskaper. Deras bokliga lärdom inskränkte sig vanligast till att med nödtorftig färdighet kunna läsa sitt "missale". De hade ock någon kännedom om kyrkliga stadgar samt vissa mötens beslut. Skrifkunniga voro de dock, ty de synas hafva varit mycket anlitade vid uppsättande af köpe- och rättshandlingar. I Upsala katedralskola hade de vanligtvis fått sin utbildning. En efter dåtida begrepp djupare teologisk utbildning måste inhämtas vid utländska universitet.

I kyrkorna fanns sällan en bibel, blott en evangeliibok. Heliga böcker funnos, hvarom uttrycket "svuro å bok", som understundom förekommer i rättegångshandlingar, vittnar.

Det tillkom biskopen att pröfva om en ung man var lämplig för prästämbetet, och om befordringen drog Upsala Domkapitel eller ärkebiskopen sedan försorg.

År 1297 utfärdade Biskop Alleson i Upsala vissa kyrkostadgar för Upsala Stift, dit Ångermanland hörde. Enligt dessa stadgar skulle hvarje präst åt sig utse en biktfader, han fick ej bikta någon från en annan församling, han måste upprätta förteckning öfver kyrkans egendom, men ej afyttra något däraf, han skulle bestämma om arbete på vissa söndagar och högtidsdagar fick medgifvas jordens brukare samt tillse, att sön- och helgdagar högtidlighöllos och att i hvarje kyrka skulle finnas en sten, så stor att på densamma "hostian"(nattvardsbrödet) och kalken kunde rymmas samt att ingen utan tillstånd fick skrifva böcker eller förfärdiga prydnader till kyrkan.

Hvad kyrkliga förrättningar angår, ålåg det prästen att tillse, att barnen så snart som möjligt efter födelsen blefvo döpta. Detta af flera skäl. Dels ville man förekomma den gamla hedniska frestelsen att "utsätta" barnet, dels ville man, att barnet icke skulle, om dess lifstid blefve kort, dö som en hedning och därför läggas i ovigd jord norr om kyrkan, som var "hednasidan", ty åt den sidan skulle ju, enligt folktron, kyrkan ramla på domedag. Barndopet skulle ske i kyrkan, utanför hvars dörr en "primsigning" först skulle ske, ty utan denna fick barnet ej bäras in i helgedomen. Denna "primsigning" gick så till, att prästen blåste tre gånger på den lilla hedningen och sade: "far ut du orene ande!" Därefter lade han ett saltkorn i barnets mun och "korstecknade" det för att skydda det för hedniska makter. Att modern lagt en järnbit eller annat skyddsmedel i lindan för att värna det för satans makt, var ej ovanligt. De, som vid barnets dop voro faddrar, ansågos genom sin delaktighet i barnets andefödelse komma i så nära släktskap, att de ej fingo ingå äktenskap med hvarandra.

Prästerna hade ock att motarbeta månggifte, som på den tiden någongång kunde förekomma, men som var strängt förbjudet genom ett påfvebref från 1100-talet.

Genom införandet af "fastedagar" sökte kyrkan hämma omåttligheten i mat och dryck, och genom förbud att ständigt bära vapen hindrades i någon mån våldsamheter. När någon låg sjuk skulle prästen "husla" honom, d. v. s. meddela den sjuke nattvarden i hemmet. Då den sjuke bekänt sina synder fick han "oling" d. v. s. "den sista smörjelsen" med olja på ögon, öron, näsa, mun, händer och fötter under bön om förlåtelse för alla synder. För en död skulle prästen hålla likvaka 1—3 nätter. Det var mycket noga med, att den döde lades i grafven i riktning öster-väster för att vidsin uppståndelse kunna skåda Kristus, som kommer österifrån till domen.

Kyrkans öfverhufvud, påfven i Rom, var en sträng förmyndare. Å Guds vägnar, fordrade han, att alla furstar och folk skulle blindt lyda honom. Den, som trotsade hans bud, blef bannlyst, och "ve" den, som blef det. Ej blott enskilda personer utan hela riken kunde bannlysas och denna straffdom kunde ock drabba mäktige kejsare och kungar. Så stor var Roms makt. Hvari detta straff bestod, må här angifvas blott något litet. Prästen fick ej döpa den bannlystes barn, ej ge honom nattvarden, ej begrafva hans döda kropp. Ingen fick härbärgera honom, ingen fick ge honom mat eller dryck; den bannlyste var förbannad i lifvet och i döden och ansågs evigt förtappad. Och

då en hel landsända bannlystes stängdes alla kyrkor, inga mässor, som kunde befria de aflidna att genomgå skärseldens alla plågor, fingo hållas m. m. Som synes, var det en fruktansvärd makt kyrkan hade öfver människorna på den tiden. Helt säkert var det ej heller någon, som i dessa landsändar vågade utsätta sig för ett dylikt straff.

Vi kunna i våra dagar förvånas öfver, att sådana förhållanden någonsin ägt rum, men låtom oss aldrig glömma, att den tidens människor voro barn af sin tid och därföre må vi icke döma dem eller deras präster, af hvilka helt visst många voro allvarligt hängifna sin Gud i enlighet med de bristfulla begrepp de hade i religiösa ting. Visst är dock, att det var genom prästerna som folket förts från hedendomens styggelser till de andliga förmåner, som kristendomen, om ock mycket missförstådd, i alla afseenden medfört.

Såsom ett minne från dessa gamla tider med sina för oss alldeles ofattbara förhållanden står för oss "gammelkyrkan", inom hvars trånga murar under århundraden katolska präster förrättade mässor för både lefvande och döda och svängde sina rökelsekar, hvars doft fyllde det lilla templet, i hvars trånga bänkar sutto fromma, enfaldiga Högsjöbor, som ingenting fattade af latinska böner och en för dem obegriplig ritual.

Gammelkyrkan skulle, om dess väggar kunde tala, kunna tälja så mycket för oss om stora brytningstider i vårt land, tider, som i mångt och mycket påminna om våra dagar, då svensklynnets partistrider hotat att fördärfva ett folk, som, såsom någon har sagt, "gjort allt för sin undergång, men aldrig lyckats däri".

I många hjärtan utkämpades äfven i Högsjö bittra strider under den tid, då den gamla läran med sina påfviska funder måste vika för reformationen med sitt fria evangelium och då Maria- och helgondyrkan fick lämna rum för den Lutherska lärouppfattningen, byggd på ett oförfalskadt gudsord.

Det är lätt att förstå, att reformationens införande och de nya förhållandenas ordnande icke gick på en gång. Den gamla katolska läran vek blott så småningom för den nya, hvilket skedde egentligast genom de nya lärare, som i församlingarne under reformationstidehvarfvet ersatte de gamle, som aflidit. Några större förändringar i ceremonierna vidtogos ej i början; sådana skedde med försiktighet efterhand. Någon opposition mot det nya kyrkoskicket har från dessa bygder icke försports. Genom gamle Kung Göstas oöfvervinnerliga kraft och beslutsamhet gick reformationsverket lugnt och efterhand fullständigt framåt.

Men härmed hade okunnigheten och vidskepelsens mörker dock ingalunda försvunnit. Endast förutsättningarne till en större upplysning och en framåtgående kultur, såväl social som andlig, voro vunna genom reformationens införande.

*

Huru jordbruket bedrefs under medeltiden.

(Från omkring 1100—1550.)

De gamle Högsjöborna bodde dels i byar eller "grannelag", dels på enstaka gårdar, på hvilka det stod ägaren fritt att odla efter behag som han ville. I byalagen återigen voro gårdarna byggda tätt tillsammans och omkring hvarje by lågo åkrarne här och hvar emellan skogsdungar, kärr och s. k. hagmarker. Den omkringliggande skogen var gemensam för hela byalaget.

Det var icke då som nu, att vissa åkrar hörde till den eller den gården, utan af hvarje åkerfält skulle hvar gård hafva sin del. På så sätt fingo alla lika del af de bättre eller sämre åkrarne. Bönderna i hvarje by skötte jorden gemensamt, och alla skulle både så och skörda på samma tid för att icke hindra hvarandra.

Huru besvärligt ett sådant gemensamhetsbruk skulle vara, inses lätt, och att jordbruket därigenom aldrig kunde gå framåt i utveckling, är ju klart. Af gamla handlingar kan man ej finna, att några större jordegendomar funnos i Ångermanland under ofvan angifna tid.

Af sädesslag, som odlades, var kornet det förnämsta. Den tidens korn var sexradigt. Råg och äfven något hafre torde hafva odlats, men ärter, rofvor, humla, lin och hampa odlades allmänt. Således såddes på den tiden detsamma som nu med undantag af foderväxter och potatis, hvars odling först på 1760-talet fick någon större spridning i Sverige genom från pommerska kriget återvändande svenskar, som i Tyskland lärt sig sätta värde på denna växt och därifrån hemförde sättpotatis.

Kornet, ursprungligen det enda sädesslaget, kallades då "bjugg" och användes i stor mängd till öl. Degamle måtte ha användt mycket öl. Humlen infördes ursprungligen från utlandet i stor myckenhet, men för att höja den inhemska odlingen stadgades i Kon. Kristoffers lag, att hvarje bonde eller landtbo skulle anlägga en humlegård på 40 stänger.

Ursprungligen besåddes samma åker med vårsäd år efter år, och "träda" förekom ej, men odlingen af höstråg gjorde sedermera ett annat brukningssätt nödvändigt. Så uppkom tvåskiftesbruk.

Hvad åkerbruksredskapen angår voro dessa vid medeltidens början ytterst enkla, men vid dess slut hade de nått en jämförelsevis hög utveckling. Åkern bearbetades med årder eller plog, som hade både rist, bill och styre: det sistnämnda kallades "handvite". Harfvarne hade träpinnar, någongång järnpinnar.

Vid skörden användes blott mindre handskäror. Säden bands i "nekar" (kärfvar), som sattes i skylar. Nekar och skylar måste vara af alldeles samma storlek, ty sedan skylarne voro uppsatta i rader på åkern skulle hvar tionde rad undantagas för att lämnas till kyrkan, prästerna och de fattiga. Därefter forslades det öfriga in i ladorna.

Att linodling för väfnader redan under 1100-talet varit gängse i dessa bygder framgår bland annat däraf, att Ärkebiskop Petrus i Upsala (1187—1197) under tjänsteresor till de nordligaste delarne af stiftet, som sträckte sig norrut ända till Uleå älf, anvisade åt kanikerna vid Upsala domkyrka — förutom andra inkomster — 100 alnar lärft att utgå det år någon af dem besökte Hälsingland, hvarmed menades icke blott den provins vi nu kalla Hälsingland, utan hela Norrland med undantag af Jämtland och Härjedalen, som då tillhörde Norge.

I trettonde århundradet voro lärftslakan och handdukar ingalunda ovanliga, och arbetsfliten hos de nordiska kvinnorna berömdes mycket af Olaus Magnus i hans historia: "De gentibus septentrionalibus".

*

Ur Hjälpskatteboken för år 1535.

Enligt denna den sannolikt äldsta till vår tid bevarade skattelängd från Högsjö angifves namnen på de åbor, som då innehade nedanstående åboställen i

Hössjö Sokne.

Hans

j

Aabor

(Åbord)

Anders

j

Walangher

(Wålånger)

Hössyö Landbo

(Hundsjö)

Synell

Peder

Haakon

j

Skogh

(Skog)

Anders

j

Vthansjö

(Utansjö)

Jan

j

Nordhensjö

(Nordansjö)

Staffan

j

Westensiö

(Westansjö)

Olaff

Raffel

j

Becklandh

(Bäckland)

Hyndryck

Olaff

j

Byij

Jon

j

Kerreby

(Kärrby)

Peder

j

Gyndhe

(Jude)

Jacob

j

Bölet

(Bölen)

Eryck

Jon

Peder

j

Wessby

(Westby)

Hyndryck

Peder

j

Ramvyck

(Ramvik)

Olaff

j

Dalla

(Dal)

Gulle

j

Össby

(Östby)

Efter 1542 nämnas äfven

Åsby — Ås 2 (1547) Ås.

Flöde.

Efter 1547 nämnes

Methsål (Mörtsal) och Skuru.

Skatte-Bokenn aff Ångermanne Land pro anno 1550.

Item wdij Ångermanneland wttgörs ärlige Skatten epter Sielandz tall / Jorde tall och Man tall. Och är wdij itt Sieland såå mykenn jord som mann kann så enn tunna Rogh eller korn wdij och skattes aff hwart Sieland skatte penningar en ortigh Hestestand-peningar 2 peningar. Tesligest skattes årliga aff hwar bonde / som sittiandes är / then sielff håller Dwk och Disk arbetis peningar en ortigh.

(Obs.! Myntet vid denna tid räknades i *mark, öre, ohrtig* och *penning*. 1 mark (= 95 öre nuvarande mynt) = 8 öre; 1 öre = 3 örtugor; 1 örtug = 8 penningar. Utg. anm.)

Hössjö Sokne.

Vesbij

(Vestby)

28

Sieland

—

Oluff Finne, Nils Olsonn.

Bölett

(Bölen)

29

„

—

Erik Jonsonn, Jon Fallsonn,
Jop Nilsonn.

Ramvijk

(Ramvik)

28

„

—

Lasse Olsonn, Per Eskilsonn,
Klaus Eskilsonn.

Ostbij

(Östby)

25

1/2

„

—

Galle Larssonn, Erik Larsonn.

Vestensiö

(Vestansjö)

13

„

—

Ödesby

Hössiö

(Hundsjö)

6

„

—

Ödesby,

Beckland

(Bäckland)

21

„

—

Sven Olsonn, Oluff Olsonn.

Byij

(By)

14

„

—

Erik Hindersonn, Per Rawalssonn,
Per Jopsonn.

Fladem

(Flattom)

11

Sieland

—

Ödesby.

Ååss

(Ås)

11

„

—

Ödesby.

Nääs

(Näs)

10

1/2

„

—

Erik Staffanson.

Flöde

(Flöde)

9

1/2

„

—

Per Jonsonn, Oluff Falsonn.

Kerneb

(Kärrby)

12

1/2

„

—

Jonn Olsonn.

Bodum

(Boda)

6

„

—

Ödesby — i äng under Kerneb.

Gijude

(Jude)

11

„

—

Ödesby.

Vlånger

(Vålånger)

39

„

—

Anders Svensonn Siwr Olsonn,
Per Andersonn, Olaf Personn,
Peer Larsonn.

Skogh

(Skog)

18

„

—

Hakon Personn.

Vtansjö

(Utansjö)

20

„

—

Siwrd Esbjörnsonn, Påwel Andersonn,
Lasse Åswidsonn, Philpus Jonsonn.

Dale

(Dal)

9

1/2

„

—

Ödesby.

Obole

(Åbord)

25

„

—

Nils Jopsonn.

Mörthsall

(Mörtsal)

21

1/2

„

—

Erik Nilsonn.

Vededh

(Veda)

19

„

—

Per Nilsonn.

Nordansiö

(Nordansjö)

12

„

—

Jonn Björsonn.

Röödh

(Rö)

5

„

—

Pedher Larsonn.

Kalffnenäs

Önn

1

1/2

„

(vid Ramvik).

Skattelängd af Fiske i Högsjö 1569.

Ur gamla handlingar torde följande skattelängd vara af intresse. Af laxfångsten skulle Kungl. Maj:t hafva en tredjedel. Sålunda bedrefs fisket i

Hösziö.

Widh Weedha med 1 stakanätt:

skattelax

9 ₤sp.,

9 mkr (marker),

tiendelax

2 „

2 „

Widh Åbordz fårehäll med 1 stakanätt:

skattelax

5 ₤sp.,

17 mkr,

tiende

1 „

6 „

Widh Hästehufvett med 1 stakanätt:

skattelax

1 ₤sp.,

16 mkr,

tiendelax

8 „

Widh Åbord med 1 stakanätt:

skattelax

4 £sp.,

9 mkr,

tiende

1 „

6 „

Widh Ramnö, Roothan, Lilleroothan, Walånger, Abord, haffstod, Dalznäs, Nordanö och Rebhesand är intet bekommit pro anno 69.

Ålfiske uti Mörtsale-åånn med 1 ålhus: Saltål 4 1/2 £sp.

Treskefisken (= insjöfisken).

Korsjötresk, näffsjötresk, flödesjötresk, skogztresk, mörthesjötresk, Hansjötresk brukas med en not af Erick i Westansjö och Per Staffans ibid. geddor 3 mkr.

Ramsjötresk, giudetresk, Habbesjötresk med en not af påll i By och Michill i Åå geddor 3 mkr.

Widh Skällesiö, Nooresiö, Diupsiö och Beckelandztresker, är intet bekommit pro anno 69.

Uti Angermanneånen brukas medh thesse efterskerfne voner:

Wid

Rödh

1

bonde

medh

1

not

abora

1

mkr,

„

Vthansjö

3

„

„

1

„

gedda

4

,,

,,

Nordanö

1

,,

,,

1

,,

,,

2

,,

,,

Åbordh

1

,,

,,

1

,,

,,

2

,,

,,

Ramvick

2

,,

,,

1

„

abora

2

„

„

Ösby

1

„

„

1

„

„

1

„

Widh Valånger, Mörtzall och Wäsbyn är intet bekommit pro anno 69. Af fångsten fick kronan "hvar femte fisk". Socknen fiskade strömming med 18 båtar och erlade 9 tunnor tullströmning.

*

Trätoägan i Flattom.

Vid den tiden då påfvedömet höll sina sista mässor i gammelkyrkan och rökelsekaret ej längre skulle svängas framför "den heliga jungfruns" groft utskurna bild i det lilla templet vid skogskrönet emellan Mörtsjön och Husesjön fanns en skattebonde i By, som hette Bengt. Invid hans gård låg en vidsträckt och flack betesäng, som kallades "Flatan", och där fanns en stensättning på marken, som bar vittne om, att platsen sen långt förflutna tider varit bebyggd och odlad, men vid tiden för vår skildring hade den gått i "ödemål", förmodligen genom digerdödens härjningar.

Bengt och hans son, Jörnes, sägas hafva brutit upp denna äga från åldrig rot och stubbe. Deras idoga arbete skulle naturligtvis beskattas af landets fogde, som en dag tog med sig 12 edsvurne män för att värdera och beskatta Bengt för hans uppodlade jord. De funno då, att bonden på Flatan kunde utså 11 tunnor spannmål efter den tidens tunnmått, och fogden skref i sin bok, att "Bengt i Byn skattar för ellova sädesland på Flatan" eller, som det ock skrefs, "Fladem".

Vi finna här den naturliga anledningen till ordet "sädesland", som sedermera skrefs "seland". Jordskatten bestämdes efter den vidd, som åtgick för utsäde af ett visst mått säd, och de gamle syntes hafva klarare för sig huru stor areal ett seland omfattade än vi i vår tid.

Fejd och örlig rådde i landet. Bengt i Byij (By) fick som andra uppbåd att gå ut i krig. Antingen måste han själf draga ut i härnad eller och lega knekt i sitt ställe. En sådan fick han också, men på detvilkor, att knekten skulle få

tre af de elfva selanden på Flatan såsom knekttorp.

Knekten drog ut i kriget, men kom aldrig åter. Han stupade. Änkan satt på torpet, blef gammal och skröplig. Då hon kände döden nalkas blef hon orolig för sin själ och för att kunna få syndaförlåtelse och undkomma skärseldens fasor testamenterade hon de tre selanden jord till prästen i Högsjö, som skulle bedja för hennes själ. —

Bengt blef härigenom beröfvad sina tre seland, men fick alltid erlägga full skatt för dem. Mot sådan "olag" hade han ingen rätt att vänta. I sinom tid gick han till sina fäder. Så trädde Bengts son, Jörnes, i sin faders ställe som åbo på hemmanet. I många år harmades han över förlusten af de tre selanden till dess han, gammal vorden, lade en tung matsäck på ryggen och vandrade genom okända trakter och folk till tings. Tiden gick med många år och Jörnes hördes ej af. Man trodde, att han var död. Men han kom dock åter, såsom krönikan säger "hopskriden med böjd arm och utfallen på alla vis".

Som det torde vara af intresse att se det kungl. brefvet, som Bengt hade med sig i den tomma väskan för 350 år sedan, så återgifves det här efter en afskrift, gjord 1773. Det ursprungliga stafsättet från 1575 är dock förändradt till det stafsätt, som användes i senare delen af 1700-talet.

I den för öfrigt tomma väskan hade han med sig brefvet i afskrift från konung Johan III till fogden Hans Andersson. Det kungl. brefvet är dateradt den 9 Februari 1575 och finnes ännu i riksarkivet. Det lyder, som följer:

Konung Johan III:s bref.

»Johan then tredje etc. Skal du veta Hans Andersson, att thenne brefvisare, Vår undersåte Jöns Svensson i Byn uti Högsiö sochn, hafver i underdånighet låtit gifva tillkjänna, att hans framledne fader skal hafva uptaget trij sädesland jord uti en by benämnd Flatom, hvilcken uti förtiden var gifven till kyrckan, och uti någre åhr legat öde och obrukadt, hvilcken jord prästen der isochn vill honom undangå; theröfver han sig mycket besvärar. Och efter han säger sig icke kunna blifva besuten på det hemman i Byn, med mindre än han får bruka the ägor i förberörde Flatom sig till hjelp; derföre hafver han ödmjukeligen begjärat Vår nådige efterlåtelse, att han samma trij sädesland jord beholla måtte; så aldenstund hans fader hafver af öde uptagit och brukat samma ägor, ock Vi förnimme, att han thesförutan icke kan behjelpa sig med the ägor, som lyda under hemmanet; therföre kunne Vi väl lida, att han förberörde ägor i Flatom må njuta och beholla, som hans fader them tillförene brukat hafver, dock så, att han deraf skal vara förplicktad att gjöra alla utskylder och rättigheter. Tu skal förthenskull så beställa, att honom icke skjer häremot något hinder eller förfång. Ther rätta tig efter. Datum Stochholm then 9 februari åhr 75.

JOHANNES."

(Efter bestyrkt afskrift i akten till K. M:ts bref den 15 febr. 1773, Bil. nr. 4 Riksark.)

Den fattige kaplanen i Högsjö fick ingen glädje af denna till prästen testamenterade jord, som med rätta blef kallad "trätoägan". Den fick med tiden alldeles förfalla, ty "der sattes hvarken stock i hus eller sten i hage". Jorden blef "husarm och ödegången". De "trij sädeslanden" kommo åter "under rot och stubbe" och löfskogen, unggranen, hvitmossan och kattfoten växte snart ostördt.

Sedan 100 år hade gått och Jörnes för länge sedan jordats "sunnangårds" om gammelkyrkan begynte striden ånyo om trätoägan, men allt detta kan ju inte beskrifvas i denna bok, ty då tar den aldrig slut. Men så mycket kan jag säga, att "trätoägan" och processer därom spökat genom seklerna, och det sista jag känner om den är Svea Hofrätts utslag i målet den 9 Februari 1883. Kanske rätten till trätoägan blir lika svår att utreda som rätten till "Lambertska arfvet"!

*

Om häxväsende och vidskepelse.

Om Dominus Nicolaus Jonæ, som var komminister i Högsjö under tiden 1660—1689 förmäler krönikan "att han såväl som andra prästmän hade mycket att göra under det högst beklagliga trolldomsväsendet till sanningens utletande af dessa djäfvulens verktyg, hvarför såväl härför som för mycket annat han blef kyrkoherde i Resele".

Rörande häxväsendets uppkomst och grasserande under den ofvan anförda tiden äro meningarne ytterst delade, men otvifvelaktigt är, att denna sjukliga farsot varit grundad på en af okunnighet och fanatism gynnad sjuklig religiös upphetsning, ett slags djäfvulsmani, hvartill möjligen bidragit gamla sägner om nattliga sammankomster af de mot kristendomens införande motvillige hedningarne.

Tron på häxväsendet vann emellertid många tusen anhängare i hela Europa. I Sverige hemsökte denna trolldomsfeber isynnerhet aflägsnare bergs- och skogstrakter, där befolkningen med sitt säregna skaplynne visat sig vara mest tillgängligt för hvarjehanda inbillningar rörande öfvernaturliga ting.

Under konung Karl XI:s regering vann tron på trolldoms- och häxväsende ett förfärande insteg bland vårt folk. De vidskepliga föreställningarne utgjorde rent af en farsot. Myndigheterna sökte på allt sätt hindra deras utbredande, och de mest hårresande grymma straff, såsom att lefvande brännas å båle m. m. användes för att hämma eländet, som ju mer det bestraffades, desto mer tilltog.

På de mest ovederhäftiga angifvelser och vittnesmåltill och med af barn kallades kvinnor till tinget och dömdes till stegel, hjul och bål. Under dessa häxprocessernas tid hafva enligt uppgifter af häfdatecknare icke mindre än 71 för trolldom anklagade kvinnor afrättats i Ångermanland på den korta tiden af endast 2 månader. En sägen vet berätta, att 7 s. k. häxor blifvit brända i Högsjö nordväst om gammelkyrkan, men därpå saknas tillräckliga bevis. För ett tjugutal år sedan hittades dock vid en tillfällig gräfning norr om kyrkan några brända människoben. I en gammal handling har ock angifvits, att en piga, Sara i Veda, fick löfte att efter afrättningen ligga i vigd jord, om hon ville bekänna sin trolldom vid Kongliga Commissionsrätten.

Den 19 December 1669 utfärdade regeringen bref till samtliga biskoparne i landet med befallning om att i kyrkorna låta "anropa Gud om bistånd mot djäfvulen". Trolldomskommissioner bildades på flere ställen i vårt land — men icke ens dess upplyste och lagfarne ledamöter gingo fria för besök af djäfvulen, enligt hvad i en till konung Karl XI inlämnad berättelse meddelas. Så skulle, enligt den till konungen inlämnade skrifvelsen, den lärde Professor C. Lundius och Assessor A. Stiernhöök under det de sutto i en sådan kommission i anledning af "Satans öfverklagade grassationer" själfva hafva sett djäfvulen i synbar skepnad. Assessor Stiernhöök uppsatte också själf en berättelse därom till konungen och professor Lundius bekräftade dess sanningsenlighet med ed.

I Hernösand fanns på den tiden en lektor, J. Eurenius, som 1676 inlämnade till Trolldomscommissionen en berättelse om, huru han själf blifvit bortförd till Blåkulla.

Och huru stark denna trolldomstro var rotfästad ibland både bildade och obildade framgår tydligast däraf, att Stockholms Consistorium den 13 Mars 1676 afgaf ett utlåtande, hvari "ej allenast barnens förande utan ock de angifnes pakt och förbund med den orena anden förklarades för ostridliga sanningar".

Om Högsjö sockens gamla kyrkoböcker icke blifvit uppbrända af ryssarne 1721, så torde åtskilligt härom kunnat klargöras hvad Högsjö beträffar, men som nu fortlefver endast såsom muntliga traditioner, som gå släktled efter släktled från far till son.

En sådan sägen skall jag emellertid skildra. Jag hörde den en gång för flere år sedan af en gammal numera afliden vän i Kärrby, då vi en kulen höstkväll sutto framför brasan i hans kammare och språkade om gångna tider.

"En häxa skulle", så berättade han, "brännas här i Högsjö. Hon hade under sin hufva, som begagnades på den tiden, en orm, som var alldeles röd. Den stackars människan blef ställd på bålet, som antändes, men det ville icke brinna. Gång på gång sökte man få bålet i brand, men det gick ej. Så undersöktes både bålet och kvinnan. Man

fann då under hennes hufva en vederstyggligt ful, röd orm. Sedan ormen, för hvilken de kringstående nyfikna hyste en förskräcklig fasa blifvit bortpetad med en lång stör och ihjälslagen, tändes bålet ånyo. Nu brann det, och den arma varelsen brändes under hjärtskärande ångestrop."

Det var tyst i kammaren under den gamles berättelse, som åhördes af gårdsfolket. De hade nog hört den berättelsen förr, men den var ständigt lika gärna hörd om och om igen. Ingen tviflade på dess sannfärdighet.

Först år 1779 afskaffades dödsstraffet för trolldom.

*

Vidskepelse och vantro från en gången tid torde väl i vår upplysta tid hafva försvunnit, torde någon vilja påstå. Men härpå måste jag svara: nej, ännu finnes ej så litet kvar, i synnerhet i det nordliga Sverige, Högsjö icke undantaget.

Mer än en gång har jag under min 30-åriga tjänstgöring i församlingen påträffat i allt öfrigt klart tänkande

personer, som icke kunnat frigöra sig från de underligaste vidskepliga föreställningar och i lönndom sökt hjälp i ett eller annat afseende hos sådane, som föregifvit sig att med hemliga och osynliga makters bistånd kunna bota sjuka, återställa stulet gods m. m., m. m.

Nog skulle jag kunna tala om ett och annat om den tilltro ej så få af mina kära Högsjöbor hade till en viss "klok gubbe" i Sela, och huru han ansågs genom att "läsa öfver" brännvin och andra undergörande medel kunna bota både folk och fä från sjukdomar, "ställa blod" eller upptäcka dem, som varit nog ogudaktiga att "modstjäla" både människor och djur. Ännu torde tron på "jorddragningen" (att låta ett spädt barn dragas genom ett jordhål under roten af något träd för att befrias från den eller den sjukdomen) icke vara alldeles utdöd.

Man talade naturligtvis icke gärna med mig om sådant, men jag tog väl reda därpå dels för att varna för dylik vidskepelse och dels af intresse för att studera folkets lif och åskådningssätt.

En liten fjäder i det lackade sigillet på en utfärdad order kunde åstadkomma en otrolig snabbhet i utförandet af den å ordern påbjudna handlingen. Blotta underrättelsen om, att man ämnade vända sig till "en klok" för att utröna hvem tjufven kunde vara, kunde understundom komma den oärlige att återställa det orättrådigt åtkomna.

"Kloka gubbar" och "kloka gummor" af större eller mindre anseende för undergörande förmåga finnes nog ännu här och hvar i trakterna. De hafva icke saknat rådfrågande och hjälpsökande till och med bland personer, som kunnat göra anspråk på en ej så ringa bildningsgrad i öfrigt.

Den stigande upplysningen torde dock komma benägenheten till dylik vantro att med tiden försvinna, men så fort går det nog icke.

Bland vidskepliga föreställningar från en nära liggande tid är den om:

Mjölingspöket (spöket efter ett mördadt barn).Den, som kände den gamle, sedan mer än tjugu år tillbaka aflidne, Erik Jacobsson i Kärrby, visste nog, att han var en både modig och kraftig man och därtill utrustad med sundt och klart förstånd.

Gärna skämtade han någon gång med sådana, som trodde på något "osynligt".

Men så hände det en gång något, som gjorde, att han ej ville skämta mer öfver dylika ting. Han skulle nämligen vid ett tillfälle gå skogsvägen från Östby till Kärrby. Vägen öfver skogsåsen var backig och mörk. Under vandringen fick han höra ett underligt ljud under fötterna, alldeles som ett barnskrik.

Plötsligt finner han sig kastad något på sidan om vägen. Åter beträdde han gångstigen, men blef åter kastad på sidan. Detta upprepades flera gånger. Slutligen blef han alldeles förlamad af skräck, och först då han kommit fram till bestämmelseorten upphörde skriket och våldsamheten. Det var "mjölingspöket", som ställt till allt detta. Han skämtade aldrig mer om det osynliga.

Här några andra sägner:

Elden och röddjäfvulen. En inspektor på Utansjö bruk hade träffat öfverenskommelse med en finne om huggning af ved till kolmilor.

Sedan finnen fullgjort arbetet skulle veden uppmätas, men man kunde ej enas om sättet för mätningen. Inspektoren ville mäta öfverst på milan, der omkretsen var smalast, men finnen påstod, att måttet skulle tagas längre ned. Inspektoren mätte efter sitt tycke, och finnen fick betalning i öfverensstämmelse därmed. Finnen, som blef arg, lofvade att "elden och röddjäfvulen" skulle komma öfver bruket.

Tiden gick och nästa sommar kom. En vacker dag uppkom eld i bruksmagasinet. Allt släckningsarbete var fåfängt. Midt under branden flög "röddjäfvulen", som till utseendet liknade en stor eldkula, till en annan byggnad och antände densamma. Båda husen brunno ned. År 1772 härjade visserligen en stor eldsvåda i Utansjö, men den brand, som här omtalas, var nog af långtsenare datum. En gammal stångjärnssmed, Fernlund, som var med vid brandtillfället och såg "eldkulan", har berättat historien.

Dödben. Illasinnade och låga naturer vilja gärna hämnas för förmenta oförrätter. Det var icke länge sedan jag hörde omtalas, huru det spökade i en gård, som låg nära kyrkan. Det var icke en gång, nej, ständigt, isynnerhet nattetid, stördes gårdsfolket i nedre våningen af den oroande vandring, som spöket företog å öfre våningen. Man förklarade saken sålunda: gårdens ägare hade öfverenskommit med en byggnadsarbetare om ett visst pris för ett visst arbete. Af någon anledning fann sig gårdsägaren föranlåten att draga af något på det öfverenskomna ackordet. Den besvikne hämtade då från kyrkogården en benknota af en död människa och lade den en natt under huset. Och det var den från kyrkogårdens frid oroade döde, som gick igen och med sin irrande vandring i huset ständigt störde dess innevånare.

Vittror äro troll, som mycket sysselsatt den norrländska folktron. De förmenas kunna vara såväl goda och hjälpsamma som ock onda och farliga andemakter. Mycket skulle kunna skrifvas om den vidskepliga tron på dessa andeväsen, som i folkfantasien uppträda både i människo- och djurskepnad.

Bjeran (baran, bäran) är en annan skapelse af folkfantasien, som uppgifvits se ut som ett nystan, hoprulladt af 9 slags trasor, och fått lif genom 3 eller 9 bloddroppar ur tillverkarens vänstra lillfinger. Bjeran äges vanligen af någon gammal käring, som med dess hjälp drager till sig andras tillhörigheter.

Mycket annat skulle kunna anföras ifråga om de vidskepliga föreställningar, som mera förr än nu varit rådande i orten, men det sagda må vara nog.

Den norrländska storslagna naturen är mer än något annat i vårt land ägnad för mysticism och öfvertro. De öde fjällvidderna, de på sina håll höga bergen, som beskugga de ensamliggande gårdarne, de mörka skogarne,de majestätiska floderna och djupt liggande insjöarne samt vattendragen och icke minst gamla sägner, som gått i arf från släktled till släktled — allt detta har mångenstädes i det nordligare Sverige gjort lifvet sagomättadt och sinnet böjdt för det öfvernaturliga. Jag tvekar icke att påstå, att den norrländska befolkningen också är af naturen mera religiöst anlagd än andra svenskar.

*

Tidsmålningar.

En biltog man.

På 1620-talet föddes i Ramvik Olaus Claudi, som efter sin födelseby tog sig namnet Ram. Några anteckningar om honom finnes icke, hvarför det är alldeles okändt i hvilka lefnadsförhållanden han växte upp.

Olof Claudi (Claësson) Ram fick emellertid studera och blef "Collega scholæ trivialis i Hernösand" samt sedermera kaplan i Ragunda i Jämtland. — Därför att han var född i Högsjö må i korthet hans historia såsom en kulturbild här meddelas. Krönikeskrifvaren Tunæus omförmäler, "att thenne mannen icke var af någon god karaktär kan intygas af det, huru han illfundigt praktiserade lägenheten ifrån sin oskyldige företrädare och svärfader, men hans nedriga sinne blef för alla uppenbart, då han under de norskes fientliga infall i landet 1677 genom hemlig brefvexling med them vågade utöfva förräderi emot sitt eget fädernesland. Hvarföre den rättfärdige Guden ock belönte honom med tillbörligt straff således, att han måste enligt laga dom undergå en våldsam död och halshuggning.

Ram blef ej allenast halshuggen utan ock steglad med hufvudet på en påle och kroppen på ett hjul. Fjorton bönder blefvo ock med halshuggne den 27 Maj 1678 — på en tisdag."

Krönikan tillägger: "Så lönar allmakten synd emot det 4:de budet, som både den legde herden och hans villfarande får hade i högsta mått öfverträdt".

Den olycklige mannen, Olaus Ram, var gift med en dotter till kyrkoherde Hans Nicolai i Ragunda. För att själf komma till det ämbete, som svärfaderninnehade, försökte Ram att få sin svärfar afsatt och därföre anmälde han honom för majestätsbrott, som Ram grundade på "en liten friare utlåtande i ett bref till en vän". Berg mistade också sin tjänst 1660.

Sedan Ram blifvit dömd att mista lifvet skyndade hans hustru att begifva sig iväg till Stockholm för att hos konung Carl XI utverka nåd för sin arme make. Konungen var en sträng herre och särskildt mot förrädare. Det har berättatsEfter "Döda fallet" af Per Hallström., att sedan den olyckliga hustrun framställt sitt ärende till konungen, befallde han henne att gå, men hon gick inte. Då hon förgäfves bestormat honom med böner, reste hon sig upprätt och talade om den själ, som konungen hade makt öfver en liten tid, och om barnen, dem hon skulle svara för. "Jag skall göra mitt", hade hon sagt och tillade därefter: "skall jag nu lära barnen, att Gud gett nåden, och du, kung Carl, du trampar den under dina stöflar." Konungen, som icke var van vid så modiga ord, såg på henne och svarade: "Gud har nog nåden, men Han vet bättre än jag hvem Han ger den åt. Sträng är han också. Men tag honom då!" Därefter underskref konungen nådeansökan.

Öfverväldigad af rörelse bad hon konungen tillika om, att det skulle göras allt för henne på skjutshållen. "Såsom en kronans kurir måste jag fara och det vill du väl låta mig få, efter det är din vilja jag utför." Men då blef konungen vredgad och svarade: "du kan din läxa illa, så prästfru du är. Nåden, den finns nog för alla, men det hör sinnet till att ta upp den i sig. Jag har gjort mitt, gör nu du ditt, visa hvad där är i dig! Härifrån till Rödön på tio dagar, det blir din sak, det hinner du också."

Och sedan hon tackat konungen för hans nåd, stoppade hon papperet i barmen, sprang till härbärget, fick en häst och gaf sig iväg norrut.

Det var en svår färd hon fick göra. Den myckna nederbörden gjorde vägarne uppblötta och nästan ofarbara.Man ville inte släppa till hästarna på skjutshållen och den fattiga prästfrun hade litet med penningar. Hon fick lida alla förödmjukelser för att kunna komma fram. Hvem ville hjälpa en förrädares hustru? Hvarje timme var dyrbar. Skulle hon hinna fram i tid?

På tionde dagen, då domen skulle gå i verkställighet, stod hon vid Rödöns färjsund. Mycket folk var samladt på andra stranden, dit ock färjekarlen rott öfver för att tillfredsställa sin nyfikenhet. Hon ropade efter honom, svängde papperet i luften och skrek: "Här är nåd, håll inne! Här är kungens ord, håll inne!"

Ingen aktade på den olyckliga kvinnans rop, ingen vände sig åt det hållet, upptagna som alla voro af förberedelserna till det blodiga skådespelet.

Men hon, den förtviflade prästfrun, såg en rörelse i hopen och hur bilan svängdes, och Olof Claudi Ram hade med sitt hufvud fått plikta för sitt landsförrädiska brott.

Så har denna sorgliga historia gått från släkte till släkte.

Vi kanske icke skulle i denna bok hafva upptagit den, ty Ram var ju icke Högsjöbo, då brottet och straffet verkställdes, han var ju endast född i Ramvik, men som en kulturbild må den kunna försvara sin plats.

Per Daniels Pelle i Huse.

Ehuru berättelsen om Per Daniels Pelle tillhör en långt senare tid och därför kanske icke borde skildras här, så må den likväl anföras efter "En biltog man", ty det var ju den stackars Pelle också.

Det är ingen vacker eller uppbygglig historia, som härmed gifves läsaren, men som den en och annan gång skildras af de gamle för alltid med spänd uppmärksamhet lyssnande åhörare och på sin tid utgjorde ett skräckfullt minne i socknen, så skulle den dock saknas i "Boken om Högsjö", om jag icke återgifvit den efter hörsägner.

Per Daniels Pelle bodde i Huse. Själf var han en illvulen man, men hans hustru var nog ändå sämre. Hon förledde sin man till mordanslag emot sin svärfader, som var förmånstagare i gården. Man har ock velat hålla före, att det var hon och icke mannen, som ändade den gamles lif genom att slå ihjäl honom med en stor skyffel. Säkert är, att de båda lastbara makarne voro ense om att förkorta den gamles lif. Sedan gubben blifvit mördad, lade de hans döda kropp i en ryssja, som de sänkte långt ut i Mörtsiön.

Hustrun hade gifvit mannen det rådet, att han skulle påtaga sig hela den fruktansvärda förbrytelsen, och det dröjde icke länge innan Pelle blef fängslad. Under det han satt i fängelset skulle hustrun, enligt förut skedd öfverenskommelse, begifva sig till Stockholm för att utverka nåd för mannen, och under denna förevändning försvann hon. Pelle blef emellertid rannsakad och dömd, och domen blef, att han skulle mista lifvet. Afrättningen skulle ske vid Grytån på Dynässkogen. En på den tiden vanlig "spetsgård" bildades å en af vaktmanskap omsluten plats, inom hvilken den till döden dömde skulle afrättas. Vaktkarlarne voro försedda med starka störar. Den utsatta dagen kom. Det berättas, att Per Daniels Pelle i sin förfärliga ångest var så "onöjd att gå till", att spetsgårdskarlarne måste tvinga honom med sina spakar.

En af dem, som var med i spetsgården, Jacob Ersson i Flattom, berättade när han kom hem, att då bilan skiljde den af fasa redan halfdöde fadermördarens hufvud från kroppen, så hördes ett våldsamt hojtande ett stycke från skogen. Det var hustrun, som kom. Det hemska straffet var verkställdt. Då kvinnan kom fram till afrättsplatsen blef hon föremål för allas bitterhet, men ingen rörde vid henne. Man antog, att hon ville bli af med mannen för att kunna ingå i ett nytt äktenskap. Huru det blef därmed, är icke kändt, men en hennes dotter blef gift med den förmente trollkarlen Jacob Jonsson i Bjertrå.

Och härmed är denna historia slut. Jag känner nogtill flera af något liknande art, t. ex. om finnen i Utansjö m. fl., men sådana historier äro föga uppbyggeliga och därföre må ej flere framdragas.

Gent emot dessa enstaka fall med långa tiders mellanrum, är det mig kärt att erinra om, att under de senaste femtio åren svårare brottmål i allmänhet varit jämförelsevis mycket fåtaliga hvad angår Högsjöborna, som, enligt hvad äldre krönikeskrifvare angifva, gjort sig kända "för en ärbar vandel och ett stilla, arbetsamt lefnadssätt".

*

I ofredstider.

Om Måns Borg, som blef Consistorii dragon.

Det var år 1717. Sverige låg vid denna tid utarmadt af krig, och ödesmålen i Norrland voro många, ty pesten förtärde det mesta af det manskap, som ej var ute i fält eller stupat i krig. Kung Carl XII var liksom fadern en sträng herre, hvars befallningar måste åtlydas, och han lät ständigt utskrifva nya krigare. Därföre rådde ock stor

mansbrist i landet, och svårigheterna att fylla luckorna efter de utskrifne och fallne blef större och större. Slutligen måste utomordentliga åtgärder vidtagas. Så befalldes bland annat, att prästerskapet skulle hålla en dragon, och Consistorii lektorer måste ock hålla en sådan. Det var dock nästan omöjligt att kunna få lega någon, och därtill var det så kostsamt.

Det var icke underligt då, att högvördiga Consistorium i Hernösand var bekymradt, då deras dragon, Karl Månsson Sohlman, hade vådligen omkommit i Stralsund, och befallning hade kommit från höga krigsbefälet, att en annan dragon genast skulle anskaffas i den omkomnes ställe. De vise fäderna skakade betänksamt på sina grånade hufvuden, och därtill kom, att kassan var klen. — De 600 daler kopparmynt, som funnos tillgängliga, kunde kanhända räcka till.

Men så kom en länsman från en af grannsocknarne och erbjöd en lämplig man att göra "Consistorium venerandum" heder i Kungl. Maj:ts och Kronans tjänst. Mannen antogs med stor glädje.

Det dröjde dock icke länge förrän en skrifvelse anlände till Consistorium och brefvet var försegladt medhöga krigsstyrelsens sigill. I denna skrifvelse, hvars innehåll var skarpt nog, manades Consistorium att en annan gång se sig bättre före, ty den dragon, som skickats, var en förrymd krigsman och därföre kunde han icke godkännas.

En stor vånda betog de högvördige fäderna och därtill var kassan nu alldeles tom. Nu begärde Consistorium af höga krigsstyrelsen att återfå de 600 dalerna, som "den löse karlen" frånnarrat Consistorium. Men härtill svarade krigsstyrelsen tvärt: "nej." Den behöfde pengarne själf, och dessutom med första en annan dragon, "hvilket Consistorium behagade lägga på minnet!"

Nu var högvördiga Consistorium illa ute. Hvarifrån få penningar och en ny dragon? Och i allt elände kom en ny skrifvelse från krigsstyrelsen med hot om åtgärder, om Consistorium försummade sin plikt.

Så en dag träder en man in till de rådplägande ledamöterna i domkapitlet och frågade, om man behöfde en dragon, ty därom hade kungörelse utfärdats och kungjorts i kyrkorna.

Den inträdande såg allt annat än förtroendeingifvande ut. Skelade gjorde han med ögonen och klumpfot hade han. Men hur han än såg ut, så var han dock välkommen, och Consistorium hade ingen annan råd än att antaga anbudet.

"Men det säger jag Er, att dyr är han, ty Ni får honom icke för mindre än 800 daler; det är mitt sista ord", sade mannen.

Han lät dock pruta men sig till 650 daler. Consistorium bad nu att få se på dragonen, som skulle kosta så många grofva pengar.

"Det är jag det", svarade löse karlen Måns Henriksson Borg. Han var från Högsjö och bodde hos torparen August Häck.

"Men inte duger Ni till dragon, som är så ofärdig", framhöll någon af de högvördige consistorieledamöterna, som alla sågo mycket betänksamma ut.

"Jo men, gör jag så", svarade Borgen och sträckte på sig. "Det var nog jag, som dräpte änterkarlenHolm med en timmerstång, fast de aldrig kunde bevisa det. Nog duger jag att gå mot jutar och andra."

Att Consistorium vardt förfäradt må ingen undra på. Men "om denne store syndare nu ville på detta sätt försona sitt brott, så ville icke Consistorium hindra".

Den vindögde, klumpfotade löskarlen gick sålunda ut som "Consistorii venerandi" dragon i Kungl. Maj:ts och kronans tjänst, men det dröjde icke länge förrän krigsstyrelsen aflät en ny skrifvelse, däri frågades, huru Consistorium trodde det skulle gå, om alla, likt Consistorium, sände lytta och lama tattare i fält för konung och fosterland? Därmed fick saken bero.

Sådant hände olycksåret 1717, då Borg från Högsjö blef högvördiga Domkapitlets i Hernösand dragon.

När ryssarne plundrade och brände i Högsjö.

"Den stora ofreden", som det stora nordiska kriget kallades af folket, var nära sitt slut. Konung Carl XII hade fallit för den dödande kulan vid Fredrikshald den 30 Nov. 1718, och Sverige var alldels utmattadt efter krigen med grannfolken under tjugo år.

Rysslands mäktige härskare, Zar Peter, ville förskaffa sitt land en stormaktsställning och vidga sitt lands gränser på bekostnad af grannländerna, och han vidhöll sina planer efter Konung Carls död. Visserligen hade konungen före sin död erbjudits fredsanbud, men huru litet de voro ärligt menade kan man förstå däraf, att Ryssland ständigt ökade sina rustningar för att ånyo gripa till vapen, om icke Sverige medgaf det fredsförslag som erbjöds. Hvarje år från och med 1714 kommo ryska trupper öfver till de norrländska kusterna, drogo in i landet och härjade och brände byar, misshandlade och dödade hvar de drogo fram. Staden Umeå fick lida mer än någon annan ort, ty allt, som kunde brinna, lades efterhand i aska.

För att till sist tvinga Sverige att antaga sina fredsvillkor sände den ryske zaren ett antal af 82 fiendtliga

fartyg, däraf 33 stora galärer mot Norrlands kustbygder, räknadt från Gefle och norrut. — I Maj 1721 visade sig den ryska flottan utanför Gefle, men där vågade sig ryssarne ej göra angrepp, då försvarsåtgärderna voro synnerligt kraftiga. De drogo sig därföre norr ut mot Söderhamn, Hudiksvall och Sundsvall samt brände och plundrade i städerna och kustsocknarne.

Röfvartåget gick ständigt framåt, och den 29 maj på aftonen styrde de ryska fartygen mot Hernösand, rikt lastade med allehanda byte. I Hernösand voro de af fasa lamslagna innevånarne alldeles värnlösa, ty ingenting hade gjorts för att möta fienden.

Kosackhoparne drogo inåt landet, klädda i röda och grå kläder och gröna kappor för att plundra och bränna. En del tog vägen åt Säbrå, hvarest 65 gårdar brändes jämte prästgården, där biskop Göran Wallins nyss aflidna maka stod på bår. Kyrkan brändes ock ner. Vidare drogo röfvarhoparne till Stigsjö, der 7 gårdar brändes och till Häggdånger, der 39 gårdar brändes. Öfverallt plundring och brand!

Den 31 Maj gingo flera galärfartyg upp till Hernösand och landsatte trupper, som genast började sitt förstörelsearbete.

Natten ligger så ljus öfver Ångermanälfvens vackra ådal. Knappast en krusning på älfvens spegelblanka yta. Skogen utefter älfven står mörk och i de enstaka stugorna här och hvar kunna endast de små barnen sofva. Gubbarne och kvinnorna hafva icke haft någon ro eller fått en blund i ögonen; männens bäddplatser äro tomma, budkaflen har gått från stuga till stuga, ty elden från vårdkasen söder om staden har varskott, att fienden är i antågande. Vårdkasarne öfverallt på bergen hafva flammat. Hvilket lif det varit på kyrkovallarne, dit männen samlats! Men ingen klagan. Man har klagat och gråtit så mycket, att tårarne sinat. Här och där åkallar man Gud, ropande till honom i den hårda krigsnöden. Någon tar upp en psalm och den ene efter den andre faller in, både unga och gamla. En underlig sång inatten; den liknade en skälfvande gråt. Så var det natten mellan den 28 och 29 Maj 1721.

Det dagas åter. Talltrasten har vaknat och slår sin morgondrill på skogsåsen, och kornknarren där nedanför i ängens vårgrönska svarar.

Budkaflen har gått och bjudit männen möta fienden. Men vapen — — —? På logarne finnes slagor och liar, och på vedbackarne ligga ju yxorna sen gårdagen. Moskoviten kommer! Röken från antända gårdar kommer allt närmare. Nu månde de gamle, kvinnor och barn fly till skogen och fäbodmarkerna.

En konungens skrifvare Scherman har i en efterlämnad handskrift lämnat en skildring, ur hvilken vi hämta följande:

"Vid solens uppgång den 1 Juni (1721), som var femte dag pingst, brändes öfverallt i Högsjö, Gudmundrå, Nora, Nordingrå, Skog samt Norrland och Mäland allt tillika, som varade något öfver middagen. Visst var det

pingstens heliga tid, då frid bort råda på jorden, men fasan steg med rökarne mot skyn, röda lågor af stad och byar i flammor. Och moskoviten är en hedning, som föga fruktar Herrens helg."

Huru dessa röfvarhorder foro fram emot den fredliga befolkningen kan man förstå af följande uppgift.

I Hernösand brändes en mängd gårdar jämte kyrkan, i Högsjö 41 gårdar, i Nora 92 gårdar, i Nordingrå 42 gårdar, i Ullånger 54 gårdar, i Vibyggerå 70 gårdar, i Gudmundrå 20 gårdar, i Skog 12 gårdar, men i Bjertrå endast 7 gårdar.

Bland de byggnader, som brändes i Högsjö, var ock socknens gamla kyrka. Då ryssarne närmade sig Gamla Vallen tog befolkningen sin tillflykt till Huseberget och fick därifrån se den hjärtslitande synen, då deras gamla kära kyrka stod i lågor.

Tolf ryssar, säges det, togo en stock och med denna sprängde de upp kyrkdörren. Allt af värde, som fanns därinne, sköflades, hvarefter de satte eld på kyrkan, där äfven kyrkoböckerna, som då blefvo lågornas rof, förvarades. Kyrkstapeln af trä, som låg vid sidan afkyrkan, brändes också ned, och flyktingarne hörde dånet af kyrkklockan, då denna genom lågorna störtade ned i marken. Det berättas, att folket, som anade denna fiendernas invandring, hade dödat alla hundar, så att ej dessa genom sitt skall skulle förråda flyktingarnes tillhåll.

Omkring 25 ryssar tågade inåt socknen. Då de kommo till Flödeberget påträffade de ett "rishag" eller förhuggning på en plats emellan Bysjön och Flödeberget. Häraf skrämdes de objudna gästerna och vände om. Till minne häraf skall i berget hafva inhuggits följande, ord: "Ryssarnes återvänning". Detta har jag visserligen läst om, men aldrig hört talas om i Högsjö.

Den 30 Augusti nödgades den svenska regeringen, påverkad af nödropen från det så svårt hemsökta Norrland, afsluta en dyrköpt fred med Ryssland och därmed var detta krig ändadt. Freden slöts i Nystad, därvid Sverige afträdde Sydvästra Karelen, Ingermanland, Estland och Lifland. Vi skola framdeles se huru moskoviten ännu en gång besökte denna ort, ehuru icke då såsom plundrare och brännare.

Gammelkyrkan restaureras efter ryssbranden.

Då den ryska härjarflottan med sina röfvade byten lämnade de norrländska kustlandskapen voro dessa nästan förvandlade till ödemarker. Från statens sida kräfdes många års skattelindringar, och befolkningen måste äga en allt öfvervinnande kärlek till födelsebygden för att såren skulle blifva helade efter detta krig, genom hvilket så mycket förlorats, men så litet vunnits.

Vi hafva nämnt, att 41 gårdar blifvit uppbrända i Högsjö, hvartill Hemsö då räknades. Och därtill var kyrkan bränd. Man kan knappast föreställa sig huru stora de bekymmer varit, som då tyngde Högsjöborna. Oaktadt sina genom kriget vållade ekonomiska svårigheter togo de genast itu med att restaurera sin kära kyrka, som redan påföljande år var så iståndsatt, att den kunde användas till gudstjänstbruk.

Medel till restaureringsarbetet erhölls genom stamboksmedel från hela riket, kollekter i Högsjö och Gudmundrå, insamlingar vid högtider och s. k. vinsäd, hvilket allt uppgick till en summa af 593 daler. Men redan 1722 kunde kyrkan åter användas efter den nödvändigaste restaureringen, som drog en kostnad af 827 daler. Kyrkans skuld var då endast 234 daler. Mest betungande voro utgifterna för en ny klockstapel och omgjutning af klockan. En ny predikstol, densamma som nu finnes i gammelkyrkan, samt åtskilliga enklare prydnader anskaffades efterhand. Det dröjde i 15 år innan kyrkan blef fullständigt färdig, och den sammanlagda kostnaden därför uppgick till 4,170 daler, däraf 1,272 daler för kyrkklockan och 450 daler för predikstolen.

Något kyrksilfver torde ryssarne ej hafva åtkommit i kyrkan, ty den svenska regeringen hade i sin ständiga penningnöd gifvit flera befallningar om kyrksilfrets "deponering" i myntverket. De kontanta penningar, som förvarades i kyrkan, hade före plundringen omhändertagits af vederhäftige män. Klockaren Per Persson i Vestansjö och Kyrkovärden Per Erson i Näs hade mottagit till förvaring 205 daler i plåtar och skiljemynt och

Erik Nilsson i Bötsle 55 daler i småmynt samt två förseglade pungar om 60 daler i halfören.

Krigsoroligheter 1743.

Åtskilliga gånger har jag af Högsjöbor hört talet om krigsoroligheter 1743 och fått den frågan: "Hur var det då? Af fruktan för fienderna togo ju många af befolkningen sin tillflykt till skogarne det året." Jag upptager här frågan till besvarande i all korthet. Sverige hade ånyo haft krig med Ryssland. En för vårt land förödmjukande fred hade slutits i Åbo 1743, och knappt hade denna kommit till stånd förrän danskarne, missnöjda med Sveriges val af Adolf Fredrik af Holstein-Gottorp som tronföljare, hotade Sverige med krig.Högsjö gamla kyrka. Å teckningen af kyrkplatsen är insatt bilden af den stapel, som förr funnits vid kyrkan, men nu är uppsatt vid Viksjö kyrka.

Man väntade i dessa trakter infall från det med Danmark förbundna Norge, och det var därföre, som befolkningen understundom i ångest för öfverfall tog sin tillflykt till skogarne. Det blef dock intet krig af den gången.

När ryssarne drunknade i Ångermanälfven.

Under kriget med Ryssland 1809 nådde icke några fiendtliga hemsökelser Högsjö eller orterna däromkring.

Men några minnen af både sorglig och löjlig art äro dock förknippade med den ryska inskeppningen från Hernösand efter slutad fred nämnda år.

En rysk truppafdelning hade kommit norrifrån för att ifrån Hernösand inskeppa sig och fara till sitt land igen. General Kamensky sökte nog att hålla en sträng krigstukt, men de ryska soldaterna läto ej tygla sig så lätt, råa och roflystna som de voro. De svenska lokala myndigheterna hade mycket bekymmer med anledning af de ständiga kravaller och de uppträden, som då och då förekommo emellan de pockande och närgångna ryssarne och ortsbefolkningen. Det gick understundom, så långt, att man, oaktadt fred var afslutad, dock talade om fredsbrott.

Emellertid hade en trupp anländt till Hornö för att med de stora färjebåtarne fraktas öfver till Veda. En hård västanstorm rådde, så att de roddare, som från Veda voro uppbådade att hämta manskapet från Hornö, hade ett nästan öfvermänskligt arbete för att komma in i Hornöviken. Det lyckades emellertid, och nu skulle öfverfarten ske.

De hänsynslösa ryssarne rusade ned i båtarne utan att låta sig hejdas, och ej heller ville de beräkna, huru många båtarne kunde bära. I en af båtarne hade nära ett hundra man packat sig. Så rodde man ut i älfven, men roddarne kunde icke för den svåra stormens skull hålla kurs, hvarför den alltför hårdt lastade båten drefs af vind och ström nedåt älfven och öfversköljdesaf de höga vågorna, så att den, fylld med vatten, sjönk i djupet, därvid både roddarne och ryssarne omkommo till sista man.

En af aflidne Kyrkovärden Hultins i Kärrby släktingar var med och rodde samt omkom.

Ryssbalen på residenset och Daniel Jansson från Högsjö.

Vid denna tid var B. A. C. von Nieroth landshöfding i Hernösand. Han hade förut varit i rysk tjänst och hade i Ryssland fått en synnerlig smak för despotism och prygelstraff och kallades därför af allmogen, som hatade honom, med öknamnet "Nero".

I egenskap af länets höfding tog han mot en rysk härafdelning i Hernösand, som därifrån skulle utskeppas till sin hemort. För ryssarne anordnade Nieroth en stor förplägnad, därvid dessa utländska snyltgäster rikligt trakterades, under det att de i staden inkvarterade svenska soldaterna, svältande ända till vanmakt, fingo stå på parad med

"skyldra gevär" för ryssarne. Hvilken förbittring detta väckte i Hernösand, är lätt att förstå. Men vårt gamla Sverige fick under denna sin förnedringstid göra många bittra erfarenheter af förödmjukelse.

Visserligen var Nieroth en verksam och kraftig man, men föga hederlig. Då han lät häkta landskamreraren Fr. Wåhlin för förskingring af omhänderhafda medel, så tänkte han icke på, att Wåhlin å sin sida kunde anmäla honom själf för förfalskning. Wåhlin var en af landets skickligaste jurister och i 16 anklagelsepunkter dref han en rättegång mot Nieroth, hvaraf följden blef, att den hatade höfdingen blef afsatt 1826. Nieroth hade nämligen bl. annat slagit under sig en del af kronoparkernas afkastning och förfalskat fångjournalerna i egennyttig afsikt. Han var, som vi se, en äkta ryss i alla afseenden.

Här kan jag icke underlåta att skildra en ganska rolig historia isynnerhet därför, att hjälten i densamma var Högsjöbo.

Nieroth skulle hålla bal för sina vänner, de ryska officerarne. Men en svensk landtvärnsman, Daniel Jonsson från Gamla Vallen, ville ock vara med på den festen och se på ståten, kanske ock dricka en bägare eller två. Men hur skulle det tillgå? Vår Daniel var en rådig man och därtill var han ståtlig och såg bra ut. Han kände också till ryssarnes benägenhet för starka drycker och däraf betjänade han sig. Daniel bekantade sig med en rysk officer af ungefär samma kroppsstorlek som han själf och var mycket artig emot honom, fick honom afsides på något förtäringsställe och bjöd honom på brännvin så mycket ryssen orkade dricka, med den påföljd, att den ryske officern blef alldeles dödfull. Därefter afklädde han honom och skrudade sig i rysk officersuniform. Sedan detta var gjordt tågade vår Daniel oförskräckt genom den ryska vakten, som gjorde honnör för honom vid trappan och ödmjukt öppnade dörrarna för honom. Daniel sträckte på sig, vandrade in i rummen, hvari landshöfdingen och ryssarne voro församlade kring dryckesborden, där han ock fattade glaset och drack med dem, dock utan att ge sig i samtal med någon. Dansen började, men i denna deltog icke Daniel Jonsson. Efter en stund aflägsnade han sig utan att någon hade misstänkt honom. Det var onekligen ett mycket vågadt tilltag, som hade kunnat komma att stå honom dyrt nog, men då han i sinom tid kom hem till Gamla Vallen kunde han tala om, att han lurat både landshöfdingen och ryssarne, samt huru han lärt sig "danse ryske", hvilket naturligtvis väckte stor munterhet hos vänner och grannar.

*

Har riksföreståndaren Carl Gustaf Wrangel ägt hemman på Åbord?

Det kan väl tyckas underligt, om så varit förhållandet, men det är ju icke omöjligt. — Anledningen till ett dylikt antagande är följande:

Det initiale-monogram hvarmed Carl Gustaf Wrangel brukade teckna sitt namn under kungl. resolutioner, hvilka han var med om att utfärda i egenskap af riksmarsk under Carl XI:s förmyndareregering, har återfunnits i midtfältet å en takmålning, som ännu finnes i behåll, men nu är förvarad bland Fornminnesföreningens i Hernösand samlingar.

Målningen var anbragt å salstaket i f. landstingsman Jonas Nordéns mangårdsbyggnad och var så utmärkt väl och konstnärligt utförd, att betraktaren tyckte sig se namnslingorna i relief. Öfver såväl monogrammet som också i takhörnen syntes grefliga kronor.

Det är mycket väl tänkbart, att den ryktbare fältmarskalken och hjälten från trettioåriga kriget fått ett Åbordshemman såsom en förläning för utförda bedrifter och trohet i rikets tjänst.

Men genom kungligt bref af år 1678 blef "lektorn vid Hernösands Gymnasium Magister Haquinius Bohlin 'beneficierad' (begåfvad) med två hemman, Åbord och Mynthsall i Högsjö på samma vilkor som hans fader före honom dem innehaft".

Dessa vilkor eller förmåner voro: frihet för alla vissa och ovissa utlagor med undantag af extra ordinarie

krigshjälpen, kyrkotionde och saltpeterhjälpen.

Denna frihet skulle åtnjutas till dess H. Maj:t sig annorlunda förklarar — ett vanligt förbehåll vid dylik"beneficiering", — men tyckes hafva varit åtnjuten i Mr Haquinii tid.

Denne Haquinius Bohlin blef prost i Siäla (Själevad) I 1711 års inventarie-förteckning för kyrkor omtalas en "ny sölfveresk med lok inuti förgylt, föräradt af Sal. Prosten i Siäla Mag. Håkan Bohlin".

En möjlighet kan vara, att ofvannämnda hemman på reduktionens väg blifvit taget från Carl Gustaf Wrangel och gifvet åt Haquinius Bohlin.

(Enligt K. M. Stjernströms handlingar.)

På Åbord bodde prosten Bohlins änka och 2:ne döttrar till sin död, hvarefter 1/4 del af Åbord såldes till Byggmästaren Christoffer Kramm, som på öns nordliga udde byggde ett skeppsvarf. Denne Christoffer Kramm har varit en driftig och gudfruktig man, hvilket man kan sluta dels af hans omsorg om kyrkliga ting dels af de djupgående kristliga böcker han flitigt begagnat, af hvilka förf. sett en del hos numera aflidne Hemmansägaren E. A. Rönnlund i Böhlen, som genom släktarf fått dem i sin ägo.

År 1742 anlade Christoffer Kramm en såg vid Kramfors, som efter honom fått sitt namn. Han blef i äktenskap förenad med Comminister Carl Näsmarks i Högsjö dotter, Elisabet Magdalena.

*

Ett visitationsprotokoll för 200 år sedan.

Nedanstående protokoll, som finnes i Gudmundrå kyrkas arkiv, utgör på sitt sätt en tidsskildring, hvarföre detsamma här återgifves enligt urkunden.

Det lyder sålunda:

A:o 1722 den 24 februari förrättades "visitatio classica" uti Gudmundrå under dåvarande vice Pastore Mag. Michaele Jesenhaus och Comministro Jona Ljungberg, hvarest ock Högsjö försambling war inkallad.

1:mo. Efter hållen predikan af vice Pastore Mag. Jesenhaus, då han förklarade Evang., som beskrifwer Math. 11 och infaller på S:t Mathie' dag, blef Novus Pastor Mag. Jacobus Unäus, förseddеr med Kongl. fullmacht af den 10 Januarii 1721, med vanlige ceremonier installeradt.

2:do. Anstältes Cathechismi förhör med församblingens ledamöter och befunnos väl grundade i sin christendomsstycken, blefwo dock troligen anbefalta att widare beflita sig om te stycken, som länder tem til salighet.

3:io. Uplästes 1719 och 1720 åhrs räkenskaper, hvilka befunnos wara riktiga, men förlidet åhrs inkomster och utgifter voro intet införde i kyrkioboken efter som te som något crediterat til Kyrkian ännu intet woro inkomne med sina räkningar och werificationer.

4:o. Påmintes om Kyrkiobänkarnens och bogårdens upprättande med tjänlig förteckning huru nödigt det är, att Kyrkiogårdens inre blifwer kringstängd i anledning af Kyrkiolagens 18 cap. 8 §.

5:o. Androg Mag. Jesenhaus på prästerskapets vägnar drängen Pehr Erssons i Westby otidighet, enär han uti ett bröllopslag uti Lars Janssons hus i Östby hafwer fört otillbörliga och försmädeliga ord emot sin förre Kyrkioherde Herr Mag. Jöns Huss, men såsom hvarken bemälte dräng eller några wittnen woro tillstädes, så blifwer denna sak uti consistorio optagen.

6:to. Blef påmint att alla te, som ifrån tenna visitation förfallolöse sig undanhållit, måtte annoteras och i

anledning af Kyrkolagens 24 Cap. 7 § therför pligta, isynnerhet Kyrkiovärdarne Anders Jonsson i Wålång, Erik Jonsson i By och Pär Israelsson i Ramsjö, hvilka äfven voro borta.

7:mo. På Pastoris Mag. Unæi begäran blef allmogen i Högsjö förmanat att de prestbordsskogen intet utöda skulle, hälst som husen dersammastädes uppbrände voro och derföre till deras uppbyggiande skogen så mycket bättre behöfvas kunde.

8:o. Uplästes räkenskaperna för Gudmundrå Kyrkia, hwarvid ingen oriktighet hafwer warit, allenast påmint, att inga penningar bestås til Kyrkiowaktaren af Kyrkian utan bör församblingen sjelf löna honom, hvarföre 1 d(aler) 11 öre som står infört i Kyrkioräkningen bör af församblingen återställas til Kyrkian.

9:o. Kassans medel i Gudmundrå Kyrkia vid 1721 års slutne räkning voro 205 d:r, 22 1/2 öre Rmt.

10:o. Kyrkiowaktaren Christian Ersson i Brunne anmälte Pigan Susanna derstädes för krögeri, men efter hon inte är tillstädes skulle hon af prästerskapet allvarl. förmanas att därmed afstå.

11:o. Sist blef församblingen tillsagd att draga försorg om ten fåkunniga pigan Christin från Dynäs, som intet kan lida några kläder på sig, och så laga att hon inom församblingen njuter nödigt uppehälle och skötzel.

Georgius Wallin. Sup. intend., Hernösand.

Anders Asp. Prœp & past. Herr.

*Nicolaus Stecksenius.*Detta protokoll talar genom sin innehållslöshet om den tidens kyrkliga tillstånd på ett onekligen beklämmande sätt. Allt, hvad som säges om församlingens andliga förhållanden, affärdas med några rader i protokollets 2 paragraf, däri omtalas, att "församblingens ledamöter befunnos väl grundade i sin christendomskunskap". Huru det kunde vara med den saken torde det, efter nutida begrepp, därmed hafva varit ganska illa beställdt. Några skolor funnos ju inte då inrättade, och läskunnigheten hos befolkningen torde visst icke varit nöjaktig.

När man besinnar, att Högsjö kyrka året före denna visitation blifvit bränd af ryssarne, som röfvat den lilla kyrkans värdefullare inventarier, uppbränt kyrkoböckerna, plundrat och uppbränt 41 gårdar i församlingen och därmed spridt ett elände, som var betungande i lång tid, så må man förvåna sig öfver, att intet därom förekommit i visitationsprotokollet, som egentligast upptagit bagatellartade räkenskaper och några mål ifråga om några enskilda drängars och pigors otillständiga uppförande. Det är så mycket mer förvånansvärdt, som komministern i Högsjö, Jonas Ingewaldi Ljungberg, varit med vid visitationen och man af åtskilligt att döma är benägen att framhålla honom som en både nitisk och kunnig präst, som väl borde hafva i den rådande svåra tiden framträdt med både meddelanden vid visitationen rörande det allmänna nödläget och förslag till ordnandet af åtskilliga missförhållanden, som genom ryssarnes härjningar åstadkommits i socknen.

*

Strödda drag ur folkets lif.

De här nedan gjorda anteckningarne, som väl kunna synas obetydliga, gifva oss dock en i flera afseenden intressant och tydlig föreställning om vissa förhållanden, under hvilka Högsjöborna lefde i svunna tider. Icke minst är det af intresse att lära känna den s. k. kyrkotukt, som fordom öfvades, och huru förseelserna bestraffades.

För öfverträdelser emot kyrkans ordning och stadgar blef den felande ålagd böter eller rent af botöfningar för att han därmed skulle väckas till ånger och botfärdighet. Huruvida syftemålet vanns, är en annan sak. De kyrkliga straffen skulle tjäna till att gifva eftertryck åt gifna varningar och voro olika efter förbrytelsens art. Penningböter voro de vanligaste formerna, och sådane gäldades för till ex. otidigt sängelag, lönskaläge, helgdagsstörande

handlingar, oljud i kyrkan, "obekwämd ord" och trätor, dryckenskap på sön- och helgdag, försäljning af öl och vin på sön- och helgdagar samt för berusning under sådane dagar.

Strängare former för kyrkotukt fanns också, såsom att utestängas från H. H. Nattvard och att "stå kyrkopligt" i kyrkan på "pligtpallen". Från sednare delen af 1600-talet ända till 1841 användes det s. k. "stockstraffet" eller "att sitta i stocken" i vapenhuset eller utanför kyrkan och dermed blifva till en skam för alla kyrkobesökare, som ju måste se den på detta sätt utskämde och vanärade.

"Stocken" bestod af två stockhalfvor med halfcirkelformade hål, hvilka passade för hvarandra, så att de, då stockarne lades tillsammans, bildade rundaöppningar, i hvilka den stackars syndarens ben inpassades, hvarefter stockarne hoplåstes.

Med stocken hotades (1744) drängen Jon Persson i Bäckland, om han ej inom viss föreskrifven tid ville "lära sig läsa i bok", och om ej "stocken" hjälpte, så skulle Consistorium taga hand om den "trögbocken".

Ett annat straff var att hållas i fängsligt förvar i sockenstugan. Detta straff torde dock sällan hafva användts, och hvem, som dömde därtill, är icke kändt. Möjligen afkunnades en sådan dom vid "prosteting",

Ofta hänsköts mål om förseelse till Consistorii dom och åtgärder. När prästerskapet ej visste, huru med en sak skulle förfaras, så vände det sig till "Consistorium venerandum".

Så gick det ifråga om "den skämda jungfruns" kärlekssaga, hvilken drogs inför Consistorium, som fick fälla utslaget. Vi återgifva den här, emedan den ene af de unga kontrahenterna, fästmannen Olaf Nilsson, "den lede krystern", var från Ramvik.

Magister Ericus Nesselius efterlämnade vid sin död änka och flera barn, bland dessa dottern Märta, som lär hafva varit en mycket vacker flicka. Redan tidigt fick Märta flera giftermålsanbud, men hon förkastade dem alla. I stället skänkte hon sin bevågenhet åt drängen Olaf Nilsson, som beskrifves som en "vild och oregerlig sälle, mycket begifven på dryckenskap".

I Juli 1718 ansåg sig kyrkoherden i pastoratet, Johannes Huss, böra inberätta för Consistorium, att Märta Nesselia "råkat på fall", hvilket ju var en vådlig skandal. Den stackars modern öfvertalade då sin vidlyftiga dotter att gifta sig med drängen. Flickan gick in därpå, och det blef lysning. Men då det lyst första gången ändrade hon sig och återkallade lysningen, menande, att hon hellre ville lefva ogift och bära sin skam än att gifta sig med den fyllaktige Olaf.

Consistorium, som nu fått saken om hand, uppfordrade kyrkoherden att efterforska hvarföre "den skämda jungfrun" ändrat sig. Kyrkoherden gjorde så och inberättade för Consistorium, att Märta fruktade fördrängens arga sinne och hans vilda dryckenskap. Hon ville ej förtro sig i äkta förbund med en dylik "svordomsande", och kyrkoherden intygade också, att "Olaf Nilsson var en faselig pilt, som han oftare sett fuller och förstörder, ja, oftare blå och rifven än eljest af den skicklighet, som höfves unga drängar."

Olaf Nilsson ville dock icke afstå från Märta, utan vidhöll, att hon enligt löfte skulle gifta sig med honom.

De kallades inför högvördiga Consistorium. Båda vidhöllo sina påståenden.

Consistorium afdömde målet i enlighet med Märtas önskan sålunda; "thy vid det förhållandet, att Olaf Nilsson var en svår fyllehals, en ogudaktig sälle och en grof utböling annars, så afsades han nu evärdeligen för allt anspråk på Märta Nesselia, och, så vidt han hade sin rygghud kär, fick han derefter icke innästla sig hos henne, ehvad hon ändrade sig eller icke."

Consistorium fick taga hand om åtskilliga mål rörande sedefördärf. Drängen Per Ersson i Vestby, hade på ett bröllop fällt otillbörliga ord mot sin aflidne kyrkoherde, Mag. Jöns Huss, och ställdes därför under Consistorium.

*

Att *tvister i äktenskap* icke varit ovanliga framgår däraf, att enligt protokoll från 1839 fattades beslut om, att en

"förlikningskommitte i äktenskapliga mål" skulle tillsättas för att döma i dylika frågor. Månne denna åtgärd varit närmast föranledd af den äktenskapliga osämjan emellan f. bonden J. H. i Högsjöby och dennes hustru , som inför kyrkorådet sagda år förevisade sitt af mannen afluggade hår. Hon förmälte därvid, att "mannen uttalat sin önskan att blifva af med henne och att han lämnat henne utan vård vid sista barnsängen".

Under författarens 30-åriga verksamhet i församlingen förekommo ju flera äktenskapliga tvister, af hvilka en del bilades dels af honom genom enskilda förmaningar

dels genom kyrkorådets gjorda föreställningar, men en del ledde naturligtvis till skilsmässa. Anledningarne därtill voro de vanliga: en allt för stor olikhet i lynnen och tänkesätt, mannens dryckenskap eller hårdhet, kvinnans trätgirighet, enderas otrohet m. m. Ett sorgligt fall af äktenskaplig osämja på grund af hustruns otrohet slutade med att den förorättade äkta mannen dräpte sin hustrus älskare med ett knifhugg, hvarpå följde flera års straffarbete för den olycklige mannen.

Brott hafva visserligen under de sista årtiondena förekommit äfven i Högsjö, men deras antal har varit jämförelsevis ringa med hänsyn till invånarnes antal. Några fall af barnamord, begångna af stackars förtviflade unga kvinnor, mordbranden i Wålånger, det förut omtalade dråpet och några smärre tjufnadsbrott äro de, som närmast minnes. Men jag vill icke nu här omtala dem, lika litet som jag vill skildra, huru den Nordstrandska förmögenheten på Åbord tog totalt slut inom loppet af blott några få år.

Tvister emellan Gudmundrå- och Högsjöborna angående gemensam hyggnadsskyldighet hafva understundom förekommit, men de hafva dock i godo blifvit bilagda vid visitationer. Men med sämjan mellan Gudmundråpojkar och Högsjöpojkar har det understundom varit klent beståldt i gångna tider. De kunde ej gärna träffas vid auktioner, bröllop och danstillställningar utan gräl och slagsmål, så fort brännvinet var med.

Det berättas, att en Gudmundråpojke och en Högsjöpojke, som i hemorten varit oförsonliga fiender, begåfvo sig till sjös på hvar sitt fartyg. Efter flera år sammanträffades de på andra sidan jordklotet och kände genast för hvarandra den varmaste vänskap. Under rörelse och glädjetårar uttalade då den ene hvad säkert båda kände sålunda: "tänk hvad den sockenovänskapen är för en fåfänje, när människan kommer sig så här långt bort i världen bland alle hedninger och troll!"

Sjukvården.

Sjukvården stod på en mycket låg ståndpunkt i äldre tider. Man hade tydligen ingen aning om, huru de sjuka skulle skötas.

Särskildt gällde denna okunnighet om sjukvård med hänsyn till spetälska och "rasande", ty dessa stackars olyckliga voro utsatte för en hårdhet, som man nu har svårt för att kunna fatta. Om denna oförklarliga kallsinnighet funnits blott hos de obildade, så vore ju detta möjligt att tänka, men det andliga regementets ledande män, ledamöterna i det Högvördiga Consistorium voro så fullständigt oförstående inför de af sjukdomarna lidande, att det är förvånande. Blott ett enda exempel må anföras.

På 1700-talet beslutade Consistorium i Hernösand, att en kvinna i Wålånger, som var spetälsk, skulle "intimras", d. v. s. sättas ned i en i marken förtimrad grop, försedd med ett gallerverk upptill, så att hon kunde få mat och dryck. Huru länge den arma varelsen fick vara i gropen, omförmäles icke. Flera fall af spetälska lära ha förekommit i Wålånger. Bland sjukdomar i äldre tider nämnes mest rödsot, strypsjuka, brännsjuka, torrverk och moderpassion.

Högsjöborna, som hade långt till läkare, använde sig mycket af s. k. huskurer. Se här några exempel, hemtade ur anteckningar, som gjorts 1850 och tillvaratagits af Skeppsredaren Erik Norberg i Westby.

För växter och eldmärken på nyfödda barn: "Bestryk barnet hvar dag med dess eget träck, så skall du med förundran få se, huru de dagligen försvinna. Eljest föregifva en del jordgummor det vara godt, att strax bestryka

sådana märken med efterbörden, som dock lämnas till ytterligare försök."

För uppkastning: "Sök dig ett stycke järn, som är nog rostigt och skaf så rosten af järnet till en half sked, koka samma rost i öl och gif det den sjuka. Det har hulpit, när annat ej velat slå an."

För dem, som väta under sig: "Bränn en hanekam(tuppkam) till pulfver eller ock en fiskblåsa och gif in att dricka i ättika. Har ofta hulpit."

Af dylika recept, hemtade ur "Sluga Gubben", kan man göra sig en föreställning om de hälsovårdsbegrepp, som för blott 70 år sedan voro förhärskande bland allmogen.

*

I gamla tider voro kyrkans räkenskaper de enda, som fördes för allmänna utgifter. Först i slutet af 1700-talet, då "allmoseverket" inrättades, började räkenskaper föras för fattigvården. Genom 1842 års folkskolestadga tillkom skyldigheten att föra räkenskaper för skolväsendet, och genom inrättandet af kommunalnämndsinstutionen 1862 skulle ock kommunala räkenskaper föras.

De små inkomsts- och utgiftsposterna, som här nedan anföras, gifva oss i all sin anspråkslöshet dock en talande bild af folkets åskådningssätt och lif i gångna tider och är därför af ett visst intresse.

Hänvisande till hvad förut blifvit sagdt om böter för öfverträdelse af kyrklig ordning och kristlig sed, bekräftas detta af följande pliktpenningar, som bland andra stå upptagna i socknens gamla räkenskaper:

Mamsell Fagerlund fick 1794 plikta för otidigt sängelag .....

—

32 sk.

Skeppar Olof Norberg pliktade för samma förseelse

2 rdr

—

Olof Andersson i Flöde fick plikta för försummad fångvakt .....

2 „

—

Lars Ersson i Kvisle för samma förseelse .....

1 „

16 sk.

Erik Nilsson i Weda för otidigt sängelag .....

1 „

16 „

Dans och kortspel ville man ej gärna tåla. Allmänna beslut fattades om, att den, som i sitt hus tillät dans på helgdagsaftnar, skulle böta till kyrkan 6 daler kopparmynt, den, som spelade, 6 daler och den, som dansade, 3

daler. Kortspelare skulle ock angifvas.

Att försumma gudstjänsten eller att gå ut ur kyrkan fore gudstjänstens slut var belagdt med böter. Likaså uteblifvande från visitation eller prosteting.

Till kyrkan insamlades penningar vid olika tillfällen och af olika anledningar. Man finner af dessa insamlingar, att kyrkan hade ett stort rum i folkets hjärtan, äfven om gåfvorna voro till synes ringa.

Några ex. må anföras:

Sjömännen på Skeppet Minerva samlade vid ett tillfälle till kyrkan .....

2 rdr

—

Direktör Chr. Kramm på Åbo har vid flera tillfällen visat sig som en
kyrkans tillgifne vän och offrade gärna till kyrkan.

För sin sons frälsning vid olycka på skeppet "Ägir" .....

1 „

—

För att Gud hulpit hans skepp .....

—

32 sk.

För lycklig sjöresa 1776 .....

6 rdr

—

För ett fartygs lyckliga gående af stapeln 1783 .....

2 „

—

Kapten Gyllenspetz för lyckig sjöresa .....

1 „

—

Styrman Sjöström „„„„och frälsning från skeppsbrott .....

—

16 sk.

Af sågintressenten Wallin för hustruns lyckliga förlossning .....

2 rdr

—

Af Länsman Åkermark i Flattom för hustruns lyckliga förlossning .....

—

16 sk.

Af Magdalena Danielsd. för återkallad lysning .....

1 rdr

—

Brudheder af styrman J. M. Nordstrand .....

1 „

—

På hans bröllop .....

2 „

32 sk.

På barnsöl hos komminister P. Hellman .....

—

40 „

„„„ assessor Norén .....

—

24 „

„„„ Daniel Jonsson .....

—

23 „

På grafföl efter assessor Norén .....

5 rdr

2 sk.

Klockareren Per Persson i Westansjö — på hedersdagen .....

—

20 „

På gästabud hos Nilsson i Weda .....

1 rdr

6 „

m. m., m. m.

Då Sjökapten Per Sjölunds syskon till minne af sin aflidne broder donerade 20 rdr till kyrkan och 20 rdr till de fattige uttalade socknens "kyrko- och

föreståndareskap" sin tacksamhet med följande betecknande vältalighet: "Aflidne Herr Capitainen Sjölunds resp. arfvingar emottage härmed för dessa hedersgåfvor de varmaste tacksägelser! Den ljufva tillfredsställande känslan att hafva bidragit till denna helgedoms behöfliga prydning samt de i fattigdom suckande medmänniskors lindring — denna känsla hvile öfver deras hjärtan till ostörd njutning!"

På 1780-talet erlades i kosthåll för en handtverkare under arbetet vid kyrkans uppförande det billiga priset af 10 skillingar, 10 runstycken pr dag.

Då klockstapeln till gamla kyrkan såldes till Wiksjö, där den ännu står, betalades för densamma 3 rdlr 16 skillingar banco.

Utgifterna till socknens fattiga belöpte sig år 1797 till 10 rdr.

En tolft bräder kostade vid nyssnämnda tid endast 16 skillingar.

Den kollekt, som i hela riket insamlades till byggnadshjälp åt Högsjöborna, då nya kyrkan uppfördes, belöpte sig till 125 rdr 19 sk. 2 runst.

Komministerlönen i Högsjö utgjorde år 1766: 1) tiondesäd efter 1681 års förordning af församlingen. 2) 11 t:r korn af kyrkoherden. 3) 24 rdr af kyrkoherden.

Af sockenprotokollen framgår, att, om någon drabbades af olyckan att genom vådeld mista hus eller lösa inventarier, kreatur eller annat, sockenborna visade en mycket beredvillig hjälpsamhet genom att på hvarje "rök" lämna timmer, dagsverken på egen kost samt matskott och penningar efter råd och lägenhet.

Socknen antog både sockenskräddare och sockenskomakare enligt hvad protokollen för 1740-talet utvisa. Den, som för skicklighet och god vandel därtill antogs, skulle hos Konungens Befallningshafvande i länet söka vederbörligt "gerningsbref". (Enl. sockenstämmoprotokoll d. 12/11 1854.)

Det tillkom dem, som åtnjöto fattigvård med undantag af sjuka och ålderstigna att, "såsom en skyldig erkänsla för sina undfångna bidrag", skura kyrkan hvarje midsommartid. År 1855 beslöts, att "denna skyldighet skulle tillhöra alla, som i socknen bo".

Nykterhetsrörelsen.

Att nykterhetsrörelsen började antaga bestämdare former gent emot dryckenskapen och rusdryckshandteringen framgår af ett sockenstämmoprotokoll af den 12 Nov. 1853, i hvilket omtalas, att biskopen i Hernösand enligt Consistorii circulär n:r 60 ville af församlingen höra, huruvida den önskade någon kraftigare lagstiftningsåtgärd för brännvinsproduktionens och brännvinskonsumtionens inskränkande. Stämman "uttryckte sin glädje däröfver, att i detta för fäderneslandet så viktiga ämne få yttra sina tankar". "Hälst önskade detta samhälles talrikt församlade medlemmar, att den lagstiftande makten vid nu förestående riksmöte skulle gå radikalt till väga och

inskränka bränvinsproduktionen ända därhän, att icke mera skulle tillverkas, än som vore nödvändigt för medicin och att all tillförsel af spirituösa drycker skulle förbjudas, ty sålunda kunde man hoppas, att den härjande farsoten blefve grundligen botad."

Skulle icke detta kunna ske, uttalade man sig för en mycket hög beskattning å tillverkning, försäljning och införsel från andra länder. Slutligen framhölls vid stämman önskvärdheten af att all handel med brännvin och andra rusgifvande drycker icke hädanefter blefve till den grad fri, så att handlande i stad och på

landet kunde därmed drifva en ohejdad rörelse, utan att kommunerna själfva måtte få bestämma huru många och hvilka individer därmed skulle handla och till förekommande af lönnkrögeri borde äfven köparen i dylika mål få vittna, samt att böterna skulle delas emellan angifvaren och församlingens fattigkassa".

Det var en kraftig gensaga emot dryckenskapen, som Högsjöborna genom detta radikala uttalande gjort. Husbehofsbränningen vid samma tid hotade ju att helt förstöra det svenska folket och det lände stämman till heder att vilja utrota eländet.

Emellertid torde icke mycket hafva vunnits därmed. Efter fransk-tyska kriget togo vissa affärer ett förut oanadt uppsving icke minst inom trävarurörelsen, och vid sågverken förtjänades stora penningar. I södra Sverige talades om, huru i de goda tiderna 1872—78 "sågverksarbetarne i Norrland drucko champagne emellan brädstaplarne". Om detta kanske var ett öfverdrifvet tal, så är dock visst, att det lefdes högt och att konsumtionen af mer eller mindre förfalskade viner var oerhördt stor.

Missbruket af vin och maltdrycker och försäljningen däraf väckte Högsjöbornas harm, och å kommunalstämma den 28 oktober 1876 beslöts, att stämman skulle ingå till Konungens Befallningshafvande med begäran om fastställelse å ett fattadt beslut, att "alla handlande i socknen skulle förbjudas all handel med sprit-, vin- och maltdrycker". Man önskade, att förbudet skulle träda i kraft den 1 Januari 1877.

Och på sockenstämma den 12 Sept. 1880 föredrogs och godkändes kommunalnämndens förslag, att all handel med vin och maltdrycker skulle för all framtid skiljas från landthandeln, och att ingen utan kommunalstämmans medgifvande finge sådan näring drifva. Hos Kon. Befallningshafvande skulle man ock anhålla om, att högsta möjliga vite skulle sättas för öfverträdelse af förbudet.

Alla handlande i Högsjö synes, enligt stämmoprotokoll af den 27 Februari 1876, "med intet undantag"så hafva missbrukat och kringgått rätten att sälja brännvin, vin och maltdrycker, att sockenborna enhälligt uttalade sig för att denna rätt måtte fråntagas dem.

Så långt protokollerna härom.

Att personer, förledda af snöd vinningslystnad i den tiden bedref icke så litet krögerirörelse och därpå gjorde sig ganska stora inkomster, talas nog ännu i dag om i församlingen.

Nu är förhållandena alldeles förändrade. Tack vare det inom församlingen varande lifliga religiösa intresset och en verksam nykterhetsrörelse jämte en naturlig hederskänsla, är Högsjö numera ett jämförelsevis mycket nyktert samhälle.

Bröllopsseder förr och nu.

I W. Hülphers förut omförmälda skildring öfver Norrland framhålles, att Högsjöborna vid tiden för 1770-talet i allmänhet "förde en allvarsam och anständig lefnad: en del af den tillväxande ungdomen tyckes dock vara mindre hugad att följa de gamles klädnad och sedlighet; yppighet, som leder till högfärd och seders fördärf, ökar lättja och vanart har här länge varit obekant, men skall i senare tider äfven börjat visa sig i denna orten. Ibland kvinnfolken voro kassikor, hufvudbeklädnads- eller korsmössor tillförene mycket i bruk, äfvenså hufkläden, men anses nu såsom aflagda. Bönderna brukade i allmänhet hafva en kulört och en svart kläds-klädning, hustrur och döttrar bruka sina mösstyg och halsdukar, randiga ylle- och linnetyger jämte någon bomullsväfnad, som de

själfva förfärdiga."

Så långt den angifne författaren.

I hvardagslag iakttogs stor sparsamhet i mat och dryck. Hufvudmålen voro tre. Den enkla hvardagskosten bestod vanligen af salt strömming och tunnbröd af dråse, mjölkmat och gröt med tunnt spisdricka, "blanda" eller "syra."

Lefde man enkelt i hvardagslag, så festades så

mycket mer särskildt vid bröllop, som brukade räcka 2 à 3 dagar. Borden dignade under massor af mat. Utom stora bullar af vört och blanda, söta och syrda, fanns smort messebröd, råg- och ärtebröd samt ett mört, välsmakande knäcke- eller "kammat" bröd i tunna kakor. Bränvin och öl samt vin och kaffe saknades icke. En omtyckt rätt var "pannbröd", som bestod af stekta brödskifvor med ägg, sötost och tårta. "Sötbulla och rotstampa" voro ock ganska vanliga rätter.

Vid större bröllop hände det, att brudskaran följde brudparet till kyrkan, mest ridande. Bruden var mycket utsmyckad och hade i sitt sällskap många "brudpigor", klädda i röda redgarnströjor, hvita förkläden och halsdukar. De, som höllo "pället" voro alltid svartklädda.

Anordnandet af s. k. "storbröllop" skedde af tvänne orsaker. Dels åsyftades därmed ett nöjestillfälle med riklig undfägnad med mat och dryck, därvid bygrannar, släktingar och vänner fingo en osökt anledning till lustbarheter, dels var ett dylikt bröllop för brudfolket ett rent affärsföretag, af hvars lyckliga utgång de nygiftas framtid i ekonomiskt afseende var ganska beroende. Blefvo bröllopsgåfvorna många och stora, så fingo de nygifta en god grundplåt för framtida bärgning, hvarom icke, så kunde de få dragas med ekonomiska bekymmer länge nog.

Lång tid före ett bröllop började beredelserna till detsamma. Brudparets föräldrar skulle öfverlägga om hvilka som skulle bjudas. Naturligtvis skulle de närmaste släktingarne och brudparets faddrar vara med. Men brudparet kunde ock bjuda dem de ville, och då tänktes först på dem, som stode i skuld till brudparet, d. v. s. sådane, som själfva af brudgummen eller bruden fått bröllopsgåfvor. Dessa voro *skyldiga* att för sin heders skull komma med på bröllopet och *betala igen till och med med ränta* hvad de en gång fått. De voro själfskrifna gäster, och det var föräldrarnes plikt att rätt fördela inbjudningen af sådane gäster till de olika barnens bröllop. Det hände ju också, att brudparets föräldrar kunde hafva uteståendebröllopsfordringar. Om en fader tilldelade något af barnen flera af de skyldiga gästerna än åt de andra, fick denne fader lof att själf med kontanter ersätta brudparet den förlust, som därigenom uppstått. De gäster, som icke voro skyldiga brudparet eller dess föräldrar några bröllopspengar eller "brudheder" och som på bröllopet lämnade de unga tu någon penningsumma, betraktade denna endast som lån, som en gång — med ränta — skulle återbetalas.

Då gamla seder allt mer och mer läggas bort, torde en kortare skildring af ännu någon gång gängse bröllopsseder i orten här böra återgifvas.

Sedan vigseln skett och vigselförrättarens tal till de nygifta hållits, skulle man lyckönska brudparet. Alla bröllopsgästerna bjödos ett glas vin — på senare tid och på vissa ställen alkoholfritt — för att med glaset i hand skåla med de nygifta och önska dem lycka.

Så dukades ett stort bord rundt efter salens väggar. Brudparet jämte dess föräldrar och prästfolket intogo de förnämsta platserna. Hvad de andra gästerna angick, måste de naturligtvis krusas mycket för att gå fram, ja understundom med mildt våld föras till sina platser vid bordet.

Förtäringen var riklig. Bröd af olika slag, väldiga smörupplag, getost och sötost, torkade fårlår m. m., m. m., fanns i myckenhet. Så bjöds köttsoppa med gryn och klimpar, kött och fisk — ej sällan lax — m. m. och efterrätt. Sedan bordsbön hållits och ibland en psalmvers sjungits var bröllopsmiddagen öfver.

Så kom kaffet, hvartill förr och i vissa hem serverades bränvin. Härefter skulle brudparet föräras med gåfvor.

Brudparet satte sig vid ena ändan af ett stort bord. Prästen bredvid. Vid andra ändan af bordet stod värden, som skulle sköta om vinkaraffen och skänka i åt alla gifvarne.

Framför prästen sattes tvänne fat. På det ena skulle gåfvorna till brudparet läggas och på det andra de smärre gåfvorna till kyrkan eller de fattige.

Först träder brudens fader fram, sägande: "jag förärar brudparet en häst (eller en ko, eller en summa penningar".) Därpå säger prästen: "brudens fader har förärat brudparet en häst (eller en ko eller en viss summa penningar"). Därpå fattar gifvaren glaset och klingar med brudparet, som självt aldrig dricker något. Därefter träder brudgummens fader fram och tillkännagifver sin gåfva. Glasen klinga och prästen tillkännager gåfvans storlek, som, om den består i penningar, lägges i fatet. Därefter komma släktingarna i tur och ordning. Därpå de öfriga, de gifta först och de ogifta sedan. En ogift man brukade gifva 10 à 15 kronor, de ogifta kvinnorna 5 à 10 kronor. Jag minnes tillfällen, då brudparet på detta sätt förärats gåfvor af flera tusen kronors värde.

Fram på aftonen, då "föräringen" verkställts, började dansen, som räckte till fram på morgonen. Andra bröllopsdagen kommo flera gäster, särskildt de unga, som ville vara med om dans och lekar.

Den lista, hvarpå prästen antecknade de gåfvor, som förärades brudparet, och gifvarnas namn, förvarades mycket noga, ty då brudparet sedan blev bjudet på de ogifta gifvarnes bröllop, så skulle dessa senare hafva att påräkna samma belopp, som de gifvit — med ränta. Det var hedersskulder, som måste betalas, och uraktlåtenhet härutinnan kunde bli ödesdiger nog.

Gammelpojkar och gammeljäntor voro mycket eftersökta, ty man hade utsikt att slippa återbetala dessa, som å sin sida voro föga trakterade af att bjudas till bröllop.

Numera torde dessa bröllopsseder ej vara så vanliga. Nya tider medför nya seder. Det är dock med glädje jag konstaterar, att under min långa tjänstetid i församlingen sällan några oordningar förekommo och aldrig sådana uppträden, som vid bröllopsfester kunde förspörjas från andra håll. Men väl minnes jag flera bröllopsfester, som utmärkte sig för den angenämaste stämning och en verkligt fin umgängeston med tal, musik och sång och en lifsglädje, som lofvade godt för framtiden.

På tal om bröllop må här anföras en historia om

"Brudstenarne".

När man båtledes från Hernösand passerat Wålön, visar sig ett grund, som höjer sig öfver vattenytan. Med detta grund är förknippad en nog så sorglig historia, som gifvit detsamma namnet "brudstenarne".

Det var för länge, länge sedan — man vet ej när — då ingen kyrka, än mindre präst fanns på Hemsön, som då hörde till Högsjö, och ett brudfolk från Hemsö skulle vigas i Högsjö kyrka. Under sång, fiolers låt och muntert skjutande lade båtarna ut från Hemsö-stranden med den bröllopsklädda skaran, som under skämt och glam styrde ut på den breda älfven, för att gå i land vid Mörtsal. Då man lade ut sken solen och allt var idel glädje, men plötsligt kom tjocka med en ostlig storm in från hafvet, så att man snart icke kunde se land. Som alla voro tämligen sjövana och just ej fruktade sjögång och höga vågor, fortfor munterheten lika käckt, tills bröllopsglädjen plötsligt fick ett hastigt slut och förvandlades i dödsnöd. Brudparets båt kastades af stormen mot de där stenarne, båten kantrade och vräktes af vågorna från sten till sten, de glada sångerna tystnade och efterföljdes af skärande nödrop, som kväfdes af storm och våg, dimman blef tätare och den kunde aldrig skildra slutet af det nyss så glada brudparets bröllopsfärd, som slutade med dess död i de rasande vågorna.

Några sjukbesök.

Sjukbesöken utgöra den del af en prästmans ämbetsgärning, som synes mig mest ansvarsfylld. Intet kan bringa honom till en så allvarlig självpröfning som det att kallas till en döende och med en sådan utkämpa ej sällan förekommande svåra själsstrider, då inför evighetens allvar så många bittra minnen af synd och otro vilja för den nödställde släcka hoppet om Guds nådoch förbarmande kärlek. Jag minnes med glädje många tillfällen, då ljus

uppgått för dem, som haft att genomgå dödsskuggans dal. Sjukbesöken hafva naturligtvis alltid varit gripande allvarsstunder genom dödens närhet — utom i några fall, som jag ej kan underlåta att berätta, och hoppas jag, att ingen däraf tager anstöt, då personerna ifråga nu ej lefva.

En sommardag för flera år sedan kommer en skjuts från H:s i R. Jag kallades till sjukbesök. Gamle H. var, som drängen sade, mycket sjuk. Själf var jag för tillfället besvärad af en ganska svår influensa och låg till sängs. Men jag tänkte: det får gå med mig hur det vill, är gamle H. så sjuk och kanske döende, så måste jag fara. Vägen var ju ej så lång, blott tre mil fram och åter. På den icke så alldeles bekväma schäskärran for jag i väg, men var vid framkomsten mycket medtagen. Huru jag skulle kunna utföra min tjänsteförrättning, visste jag ej. När jag med sockenbudtyget i handen trädde in hos H:s, så satt den gamle H. vid spisen fullt påklädd och drack kaffe. Och när jag frågade, huru det stod till, svarade han blott: "Jo, jag har fått en stopp i magen", och så drack han en påtår.

Som jag var mycket sjukare än gubben H. var och ej såg någon möjlighet att kunna resa hem samma dag, anhöll jag att få gå till sängs, hvilket ock skedde. Påföljande dag var gubben H. alldeles frisk och jag var bättre. Så skulle jag resa hem. I kärran hade gumman H., som väl tyckte, att jag hade kallats i onödan, lagt ned en halfårs bagge, som jag skulle taga hem till barnen. Men baggen var besvärlig. Kärran skakade och för hvarje steg hästen tog fick jag känna stötar af ryggstödet, och den oregerlige baggen stångade mig på benen allt hvad han förmådde, men barnen i prästgården blefvo glada åt den nye lekkamraten.

Huru det var med det sjukbesöket, kan läsaren lätt förstå. Inte blef det ett sjukbesök i egentlig mening.

*

Apropos sjukbesök af nog så egendomlig art kan jag icke underlåta att något berätta om mina sjukresor till S...s i Kvisle-backen, ett mycket originellt par äkta makar, som vållade mig icke så litet bryderi.

Gubben S.... låg på sitt yttersta. Jag var kallad dit, egentligen för att bevittna den försoningsscen, som skulle utföras, innan döden skiljde de gamla åt. Det hade alltid varit åtskilligt som brast i de gamlas äktenskapliga samförståndslefnad. Visst var det en stund af allvarsammaste natur, men nu saknar jag alldeles förmåga att kunna återgifva det tragikomiska i denna försonings- och fridsakt, som utspelades i backstugan. Den, som kände detta öfver all beskrifning sorglustiga människopar, förvånas icke öfver, att jag, ehuru själasörjare, stod så godt som alldeles rådlös inför ett replikskifte mellan dessa urmänniskor, som både strängt klandrade och berömde hvarandra i samma andetag. De båda hade, om också omedvetet, mycket utpräglade anlag för det komiska, hvarom det skälmaktiga, godmodiga leendet mot hvarandra efter denna lifsuppgörelse vittnade. Slutet godt — allt godt.

Gumman S.... blev änka. Hon sände ofta bud, att jag skulle resa till henne, en färd på fyra mil hvarje gång. En gång fick jag bud att komma *genast*. Jag reste och trodde, att den gamla var döende. När jag kommit in i stugan satt hon och läste. Hon hade kommit i själsbekymmer öfver att hon vid sista nattvardsgången i kyrkan varit så vanvördig mot Gud, att hon ej tagit på sig sina bästa vantar, utan hade ett par sämre, något trasiga på sig vid nattvardsbordet. Då jag inte kunde återhålla ett stilla nästan omärkligt leende, blef hon förargad och bad mig fara hem igen. Hon skickade då bud på kyrkoherden i Gudmundrå, som måste gå öfver berget två mil en lördagseftermiddag. Kyrkoherden kom, men det gick inte bättre för honom. På söndagsmorgon efter en nattlig promenad på två mil och under ihållande regn kom han åter hem för att omedelbart bestiga predikstolen.

En annan gång gick det på samma sätt. Jag fickbud att resa och reste den långa vägen. Midt i vårarbetet måste mina hästar tagas ifrån plogen. Jag hade trott, att hon denna gång var mycket sjuk, men vid framkomsten mötte jag henne på gårdsplanen. Jag hann ej stiga in, förr än hon sade: "är det sannt, som di säjer, att kyrkoherden är lifförsäkrad?" Då jag bejakade frågan, svarade hon: "ja, då kan han fara hem igen, ty då tror han inte på Gud, utan bara på människor". Och därmed fick jag resa, ty att öfvertyga henne var för mig omöjligt.

Gumman S.... är död för länge sedan. Jag besökte henne många gånger innan hon slutade. Där fanns mycket godt hos henne, framför allt ett uppriktigt och ärligt kristligt sinne. Hon testamenterade mig det käraste hon ägde: hennes gamla, flitigt lästa och därför utnötta "Arndts sanna kristendom".

Många andra typer från en gången tid skulle jag kunna skildra. De äro borta nu och hafva lämnat rum för ett yngre släkte, som nog icke kommer att uppvisa några så framträdande egenheter. De originellas antal minskas mer och mer.

*

Vid fäbovallarne.

I skogarne sydväst om gammelkyrkan ligga de båda byarnes, Bäcklands och Bys, fäbovallar i nära grannskap till hvarandra, dock åtskilda genom några smärre insjöar. Vid Bäcklands fäbovall ligger den lilla täcka Djupsjön och vid Bys fäbodar ligger Fäbosjön. Dit sändas kreaturen i midsommartid så fort bete finnes, för att vara där hela sommaren. På fäbovallen äro små primitiva ladugårdar uppförda, dit nötkreaturen införas på kvällarna.

Men jämte dessa äro ock mindre hus byggda, afsedda till bostäder för fäboflickorna och rum för förvaring af mjölk samt för smör och ostberedning m. m.

Det ensliga lifvet på fäbovallen är den hälsosammaste kurort man kan önska; intet stör det stilla lugnet i den storslagna naturen.

Augustikvällen sprider sin skymning, öfver berg, skog och sjö. Allt är så stilla. Dagens arbete är slutadt. Plötsligt höres en låt från Byvallen öfver sjön. Den ger eko mot berget på andra sidan.

En af Byflickorna sänder en aftonhälsning till Bäcklandsvallen. Med klar och så ursprungligt frisk röst "kåkar" (sjunger på vokalerna a eller å utan ord) hon denna melodi i dur: ♪♫ ♪♫ ♪♫

Den sällsamma sången, som utgör en hälsning, uppfattas snart från Bäcklandsvallen, hvarifrån en af dess fäboflickor sänder en svarshälsning, lika klar som den förra, men måhända mer betagande och mer lämpad

efter den allt mer tilltagande skymningen, ty den sjöngs i moll sålunda: ♪♫ ♪♫ ♪♫

Sedan ekot förklingat blef allt så tyst. Den stora stillheten verkade nästan andakt. Ej underligt, att roddaren där nere på Djupsjön lät årorna hvila.

En sommarafton på Djupsjön vid Bäcklands fäbovall.

Fäbolifvet spelar en nog så viktig roll i allmogens lif. Det är ett sommarnöje så godt som något annat och brukar vara efterlängtadt.

I skogens ensamhet kan man tänka så goda tankar, och sagorna och låtarne och skällklangen från stor-kon och samlifvet med "Rosa", "Lycka" och "Stjärna" och allt hvad kossorna heta har nog sin fostrande betydelse.

När det blifvit kväll och solen dalat bortom berget, när skogen sofver mörk och tyst, men bäcken är vaken, då drömmer den så vackra drömmar, som lärt sig att älska enkelheten och mödorna i obygden och ej är för tom för att trifvas med ensamheten.

Måtte fäbolifvet aldrig försvinna och det bli dödt i skogarna!

Trolskt utöfver insjöns vatten Tonar uti sommarnatten Fäbojäntans vallarlur Än i moll och än i dur.

Lyssna! Hör du ej i kvällen Älfvens dån mot branta hällen? Ser du ej i myrens dimma Vittrors dans i midnatts timma?

Här långt bort från allfarvägen Lefver än så mången sägen, Väcker än, som förr den väckte, Kärlek till ett gånget släkte.

*

En sorglustig visitation.

Då Johan Häggmark var komministeradjunkt i Högsjö var det nog i flera afseenden underligt ställdt med den pastorala verksamheten i församlingen. Häggmark stod mycket väl med befolkningen i allmänhet och föraktade icke att, då tillfälle erbjöds, dricka sin "kaffegök" med dem, som ville bjuda honom därpå. Ämbetsgöromålen lade han icke så stor vikt vid och allra minst vid konfirmationsundervisningen, som han "gjorde bort" på allt för kort tid. Hvad barnen därigenom fingo för kunskaper, är lätt att förstå.

En del sockenbor klagade också för Biskop Franzén öfver Häggmarks alltför ringa intresse för denna undervisning, och följden blef, att biskopen beslöt att hålla extra visitation i Högsjö för att själf förhöra ungdomen i katekesen och öfvertyga sig om Häggmarks försumlighet.

Så blef en visitationsdag år 1834 utsatt. Men Häggmark tänkte öfverlista den kloke biskopen, och han gjorde det ock. Häggmark lät nämligen utsprida ett rykte i Säbrå, att i Högsjö skulle ett stort andligt möte hållas och att märkliga predikanter, både biskop Franzén och den vidtberömde pastor Brandell i Nora, då skulle utdela Guds ord i rikelig mängd, hvarför Säbråborna nu borde komma och få höra något märkvärdigt.

På den utsatta dagen kommo också en mängd Säbråbor, försedda med matsäcksknyten och korgar till Högsjö, och då de skulle gå in i kyrkan föste Häggmarkdem längst fram så att halfva främre kyrkan var besatt af endast Säbråbor.

Häggmark predikade. Biskopen ville naturligtvis höra huru han predikade. Efter predikan började biskopen själf att förhöra folket i sin kristendomskunskap. Han frågade om allt möjligt ifråga om kristendomens enklaste sanningar. Ingen svarade. Han frågade hvem som skapat himmel och jord — ingen svarade. Och lika litet förrådde någon sin kännedom om denna världens furste, han, som härskar i mörkret. Nej, inte ett svar. Säbråborna bara gapade på biskopen, som nog intogs af en helig vrede öfver folkets okunnighet. De tittade på hvarandra och undrade hur allt detta skulle aflöpa.

En ohygglig okunnighet!

Efter detta fullkomligt misslyckade förhör trädde biskopen åter för altaret och höll därifrån ett dundrande strafftal öfver folkets okunnighet.

Så kallade biskopen fram kyrkovärdarne och frågade dem, huru det var ställdt med Häggmarks undervisning i kristendomen. De bugade sig och — tego.

Den icke så litet häftige biskopen kallade nu fram Häggmark och tillsade honom att förklara hvarpå denna stora okunnighet berodde.

Häggmark stiger fram, ser ut en stund öfver bänkarna och skakade på hufvudet. "Besynnerligt", sade han, "att jag inte känner igen folket", och han började närmare granska dem, som sutto i öfre hälften af kyrkan, men skakade på hufvudet igen, förvånad öfver, att han inte kände någon.

Slutligen sade han: "hör nu, mina vänner, inte ä' Ni Högsjöbor, ty jag känner Er inte. Hvarifrån ä' Ni, godt folk?"

"Vi ä' från Säbrå", svarade de förvånade bönderna, som nog skulle kunnat svara på biskopens enkla frågor, men som tyckte, att, då de icke voro Högsjöbor, frågorna icke angått dem. Men som Säbrå var biskopens prebende och han själf sålunda var kyrkoherde därstädesoch därföre ansvarig för deras kristendomskunskap, så kan man lätt förstå hvad den något hetlefrade biskopen skulle tänka och känna. Visitationen afslutades mycket fort och händelsen infördes aldrig i något protokoll.

Men Häggmarken, som han kallades af folket, log i sitt sinne.

*

Vy från Högsjö. Ramsjö

Huru björnar grasserat i Högsjö.

I ett sockenprotokoll för den 22 okt. 1863 står: "Till Torparen i Wålånger, Jonas Näsman beviljades såsom skadeersättning för förlorade 2:ne kor genom björn, 50 rdr rmt, som utgå efter jordfyrk, och ansåg stämman både billigt och rättvist, att äfven hvarje torpare till samma ändamål bidrager med minst 25 öre hvardera".

Björnar hade, enligt hvad framgår af andra protokoll, flera somrar gjort stor skada, och därför beställdes af sockenborna 3 s. k. "björnjärn". Bonden Anders Larson i Jude skulle tillsammans med af honom utsedd person uppsöka spår efter odjuret och "inhvärfva" det mot 2 rdr rmt om dagen för den tid, som han för

detta ändamål använde. En man från hvarje byalag skulle också söka efter björnspår, och, om sådana kunde upptäckas, skyndsammeligen därom underrätta Anders Larsson.

Resultatet torde hafva varit dåligt, ty i Mars 1865 fick Inspektoren i Utansjö J. U. Undén i uppdrag att från annan ort anskaffa några kända björnskyttar, nämligen Paul Walter och Broström, som skulle taga reda på odjuren. De betingade sig fri resa och 2 rdr om dagen. Paul Walter hade år 1865 fällt en björn, och socknemännen beslöto att därför gifva honom för de tio dagar, som åtgått för jakten, 15 kronor. Skottpengar bestämdes år 1866 till 50 rdr rmt för hvarje fälld björn, stor eller liten, ung eller gammal.

Paul Walter, född i Särna i Dalarne, var en märklig man. Hans lefnad hade varit mycket äfventyrlig. I Amerika hade han vistats i flera år och genomlefde där nog så märkliga öden. Björnar hade han skjutit många i sina dagar. Norrlandsförfattaren Olof Högberg har i ett af sina populära arbetenI "Fribrytare" (Från Norrlands sista halfsekel). skildrat denne väldige "Nimrod". Efter att i flera år hafva såsom hemmansägare bott i Ås by flyttade Walter på gamla dagar till en gift dotter i Dals by. Han blef på ålderdomen blind och ehuru han fullständigt saknade synförmågan var han dock i ständigt arbete. Han uppförde en stenmur utefter landsvägen vid sin mågs lilla hus i Dal, och författaren till denna bok såg hösten 1886 ofta, den gamle blinde ligga på knä i backen omkring stugan och bryta upp jord till potatisland.

Den andre björnjägaren, Boström, slog sig ned som torpare i Själlandssjön.

*

Kungsskjutsar och märkliga mäns resor genom Högsjö.

Den allmänna landsvägen, som söderifrån går öfver Oringen in i Högsjö och förgrenar sig vid Weda åt ena hållet till färjstället och åt det andra till Sollefteå, är nog det äldsta minnesmärket af de gamle förfädernas arbete. Först torde denna väg hafva varit en gång- och klöfjeväg, som efterhand blef upparbetad till vinterväg och slutligen, redan under 1500-talet, så utbyggd, att man på densamma kunde färdas på hjuldon. Visserligen hafva under tidernas lopp vissa smärre delar af vägen förändrats och gjorts genare, men i stort sedt är den nuvarande landsvägen densamma som fordom.

På denna väg mot det nordligare Norrland och Finland samt till öfre Ångermanland och Jämtland hafva många stormän passerat Högsjö och väl icke kunnat undgå att beundra dess utomordentligt vackra natur. Vid Weda ha de beträdt färjan för att på denna färdas öfver Sveriges mest imponerande flod, Ångermanälfven. Många minnen äro förknippade vid denna samfärdsled, minnen, som af framstående resande skildrats till och med på främmande språk.

"Kungsskjutsar."

De svenska konungarne Carl XI, Adolf Fredrik och Carl XV hafva rest Oringevägen norrut öfver Weda. Med

största sannolikhet kan antagas, att flera af Sveriges konungar rest den vägen fram, men jag har intet bevis därpå. Konung Carl XI reste vägen fram i juni1694 på väg fram och åter till Torneå. Konung Adolf Fredrik reste vägen fram i augusti 1752 från Finland.

Vid sådana tillfällen måste bönderna med sina hästar hålla "kungsskjuts". Huru konungsligt sinnad allmogen än var, så vållade "kungsskjutsen" icke liten sorg för dem, som skulle släppa till hästarna för de otympliga och tunga kungliga karosserna.

Fyra hästar af kanske mycket olika lynnen och storlek påselades tunga och olämpliga seldon, som kanske inte alls passade; piskan hven öfver ryggen på de af förskräckelse halfvilda djuren, af hvilka endast det ena paret drog den tunga vagnen och släpade det andra paret med sig, och så bar det af i full fart uppför och utför till nästa skjutsombyte. Det vanliga var också, att åtminstone någon af hästarna sedan fick så länge djuret lefde bära märke efter "kungsskjutsen".

Carl von Linnés resa genom Högsjö.

Vår världsbekante landsman Carl von Linné hade icke kungsskjuts den 12 maj 1732, "då han, 25 år på ett halft dygn när", red ut genom "Norre tullporten" i Upsala för att göra sin bekanta forskningsfärd till Lappland och därunder for genom Högsjö. Hans utrustning för denna resa beskrifver han själf sålunda: "kläderna voro en liten råck af vestgötatyg utan fållar med små uppslag och Krage af sjagg. Byxer helt nötte af skinn och Piskperuque. Carpuss af växtgrönt. Stöflekänger på fötterna. En liten väska af läder, en half aln lång, något kortare i bredden af mentat läder med ygglor på ena sidan att binda henne fast. Härsvängaren satt vid sidan och en liten handbössa mellan låret och sadeln. En åttkantig käpp med utsatt mått, en plånbok i fickan med pass."

Den 17 maj kom han till Sundsvall, "hvilken stad är en liten fläck, som ligger mellan 2:ne höga backar". Den 18 anlände han till Fjahl och den 19 till Weda, där han "sattes öfver stora Ångermannaån, som dock där är ett 'sinus maris' och ej någon rätt å".

"Emellan Norrstig och Weda", säger Linné, "såg jag hela landet bortåt vara såsom moln, tjocka af regn, hvilka stiga upp det ena efter det andra. Alltså sågo dessa bergen ut, hvilka helt blå af en rök, som steg af jorden representerades, då det enas spets räckte fram hufvudet öfver det andras och det på alla tre sidorna."

"Strax vid Weda fick vi se stora Ångermannaån en half 1/4 bred med salt vatten full, ty detta är ett 'sinus maris' (hafsvik) och ej någon rätt å, här färjade vi öfver, då vi kom något när andra sidan fick jag se hela raden långs efter älfven föra ett skum helt hvitt, bredt som 1 aln, jag frågade då orsaken, de svarade, att de visste ej annan orsak än att åstroket rätt der lop fram. Här och där såg jag korna vara kullota eller utan horn, äro de alltså en variation af de ordinarie och icke något distinct species (särskild art), ej heller sådana i begynnelsen skapade och fast nu denna "nota maxime principalis generica" fattas, finns dock inuti huden "rudimenta eorum".

Vi hafva anfört den store Linnés resa genom Högsjö dels för att visa huru enkelt han for fram och dels för att återgifva några hans tankar under färden genom dessa nejder.

*

Huru Pater Outhier i sin resejournal, tryckt i Paris 1774, skildrade en färd öfver Ångermanälfven.

År 1736 sände Frankrike en vetenskaplig expedition till Sverige med uppgift att högt upp i Lappland verkställa en gradmätning för att få afgjord den stora tvistefrågan om jordens afplattning vid polerna. I expeditionen deltogo fyra franska vetenskapsmän. Svenske konungen hade utsett professor Anders Celsius att vara expeditionen till hjälp. Expeditionen, hvars ledare var den franske berömde matematikern och astronomen Maupertius, blef mycket uppmärksammad i Sverige.

I ofvannämnda journal beskrifves färjrodden från Weda sålunda: "1736—13 Juni. Vi lämnade Skog (i Högsjö) kl. 11 på kvällen och vid midnatt kommo vi till stranden af en vik, i hvilken den mäktiga Ångermanälfven utfaller. Det blåste starkt. Färjekarlarne rådde oss att icke fara öfver med den stora vagnen, hvilken placerades med ena hjulparet i hvardera af de två färjor, som, starkt sammanbundna, måste användas för transporten öfver älfven. Rodden gick långsamt på grund af motvind. Sedan vagnen förts i land på motsatta stranden hämtades vi. Hela färjningen tog 3 timmar. Hästarna stodo färdiga, och vi foro till Skullersta, dit vi kommo klockan 4 på morgonen och där vi togo nattlogis".

Taxan för färjerodden vid Weda utgjorde enligt 1734 "gästgifvareförordning:"

båtlega

för

1 à 2 personer ....

9

öre

hvardera.

„

„

3 „ ....

4

„

„

„

„

4 personer och däröfver

3

„

„

„

„

chaisekärra eller släde

4

„

„

„

„

häst, ko, o. s. v. . . .

9

„

— allt i kopparmynt.

Konung Carl XV

reste år 1861 såsom kronprins genom Högsjö på väg norrut. Han gästade hos Grefve v. Platen på Utansjö, där han låg öfver en natt. Något minnesvärdt från detta kungliga besök har ej kunnat angifvas.

Konung Oscar II och Kronprins Gustafs färd genom Högsjö.

Den 1 Augusti 1894 var en varm, strålande sommardag. Det var festglädje i orten, ett riktigt kungsväder den dagen, då Hernösand—Sollefteå järnväg skulle högtidligen invigas af H. M. Konung Oscar II, åtföljd af Kronprins Gustaf.

Biskop Johansson, som skulle vara med på festtåget, hade anmodat mig att infinna mig vid Ramviks järnvägsstation, där tåget med de kungliga skulle stanna några minuter.

Långt före den utsatta tiden hade en stor mängd Högsjöbor infunnit sig för att få se festtåget och de kungliga. Jag hade sökt instruera mina kära sockenbor huru vi skulle hälsa H. Majestät vid tågets ankomst. Ramviks musikkår med Johan Nordlander som anförare stod färdig att spela "kungssången".

Det flaggprydda tåget kom, musiken spelade upp, och de kungliga jämte järnvägens styrelseledamöter och hedersgäster stego ut på plattformen. Någon hyllande hälsning blef det just icke, ty alla voro så ifriga att få *se* konungen, att de flesta glömde alldeles bort att hälsa.

Af Biskop Johansson kallades jag fram att föreställas för de kungliga. Konungen var, som han brukade vara, synnerligt älskvärd. Sedan han uttalat sin beundran öfver den storslagna, men likväl så leende naturen, frågade han mig, huru jag funnit befolkningen, och då jag på den frågan svarade, att Högsjöborna voro ett synnerligen godt folk, sade han under det blidaste leende: "det var kärt att höra."

Därefter vände han sig till Disponenten Chr. Lindeberg och Grosshandlaren J. E. Lidén och framställde äfven till dem åtskilliga frågor rörande orten. Kronprinsen visade äfven lifligt intresse för ortsförhållandena.

Som det allestädes brukade vara vanligt, att konungen uppvaktas med blommor, så skedde ock i Högsjö. Fru Sara Norberg i Westby öfverlämnade till H. Majestät en utsökt bukett af de vackraste rosor, en uppmärksamhet, som konungen tycktes taga mycket väl upp.

Af de skådelystna voro de nog få, om ens någon förutom de förstnämnda herrarne, som sett en kunglig person. Den mest nyfikna tycktes den förut omnämnda gumman H.....d i Ramsås hafva varit, ty hon ville se majestätet på riktigt nära håll, och jag förstod, att hennes intresse roade den gamle kungen. Hon hörde ock noga på samtalet emellan honom och mig. De kungliga jämte Landshöfding Ryding, Biskop Johansson, järnvägsstyrelsen och inbjudne stego åter upp på tåget, och efter ett för konungen utbragt "lefve" spelades "Vårt land", och festtåget

ångade i väg mot Sollefteå.En liten episod från detta tillfälle må här berättas. Så snart tåget afgått, kom en af sockengubbarne fram till mig och frågade: "hva sa' kungen till pastorn?" "Jo! han frågade hvad jag tyckte om Högsjöborna", svarade jag. "Men hva sa' pastorn då?" sporde han? Som jag icke kände mig böjd för att genast yppa det för mina kära Högsjöbor mycket berömmande svar jag gifvit kungen, svarade jag gubben: "Jo, jag sade, att Ni nog äro lite besvärliga ibland, men Ni ska' nog bli bättre."

Det var, som om gubbens anlete något mulnade. Jag vill minnas, att det var den gamle Sjölund i Ramsås.

Men nu hände något roligt. Jag hade icke tänkt på gumman H.....d, som ju hade hört kungens samtal med mig, och då hon nu hörde mitt svar till Sjölund, slog hon ihop händerna och ropade tämligen högt: "nej, så sa' inte pastorn te kungen, utan han sa', att Högsjöborna var det allra bästa folket i hela Sveriges rike!" — Så tog gumman H.....d, som jämte Sjölund stod på perrongen, mig om lifvet, alldeles som om hon ville "ta en sväng om".

Det blef förstås jubel och hurra-rop mig till ära för att jag enligt gumman H.....ds ord hade uttalat mig så berömmande om Högsjöborna till självfvaste kungen.

Musiken spelade upp, och vi tågade hvar till sitt.

Nog torde flera andra af våra konungar hafva färdats igenom socknen på resor till det nordliga Sverige, men jag har icke hört några uppgifter därom.

Däremot må nämnas, att Tysklands kejsare, Wilhelm II, och den mäktige asiatiske härskaren, Konung Kulalonkorn af Siam, båda med sina egna storståtliga lustångare farit genom Högsjö sockengränser på väg upp efter älfven till Nyland, hvarifrån de gjorde utflykter till Sollefteå.

*

Vi skrifva 1885.

Komminister P. J. Sjödin.

Den 22 Februari 1885 hade den gamle Komministern P. J. Sjödin aflidit efter 37-årig verksamhet i församlingen. Jag kände honom icke, men enligt sockenbornas enhälliga uttalanden har jag tämligen klart för mig, att han var en man af gamla stammen, enkel och flärdfri, redbar och rättrådig, något torr, mycket bestämd och i hög grad sparsam både hvad angick församlingens utgifter för allmänna ändamål och för egen del. Plikttroget förrättade han sin tjänst och var ytterst ordentlig, hvarom kyrkoböcker och protokoll vittna. Dessa voro synnerligt korta, innehållsrika och välskrifna.

Men han var, enligt hvad jag kunnat förstå, främmande för en nyare tids andliga rörelser och kraf, och likt de gamle fattade han icke undervisningsväsendets behof af utveckling eller fattigvårdens ordnande i en tidsenligare riktning. Men en hedersman var han enligt allas mening, och under hans något kärfva yta dolde sig ett välvilligt sinnelag.

Hans fru, Anna Ulrika, var en så mycket mer framträdande personlighet.

Många äro ännu i dag de sägner, som de gamle i socknen kunna berätta om henne, både hvad angår

hennes inflytande öfver sin man och hennes stränga regemente såväl i hemmet, som utom detsamma, så långt hennes makt kunde sträcka sig.

Ofta talades det om, hur hon själf for ut i församlingen för att uppbära den till stor del "in natura" bestående komministerlönen. Gärna tog hon då emot ej allenast det, som hon hade rätt att uppbära af korn på hvarje "rök", utan äfven hvarjehanda annat, såsom hö, bröd, smör, ost m. m. Så for hon med dylika varor in till den 2 1/2 mil från Högsjö belägna staden Hernösand för att på dess torg själf afyttra dessa varor. Och för att icke frakten dit

skulle kosta penningar, så lät hon ro sig på älfven den långa vägen från Mörtsals brygga.

Och hon lade riksdaler till riksdaler, så att den samlade penningsumman vid mannens död uppgick till omkring 70,000, en oerhörd förmögenhet för en ringa komminister. Måhända skulle ett annat ord än sparsamhet här kunnat användas?

Tillsammans med sin dotter, Anna, flyttade hon till Hernösand på hösten 1886. Båda hafva aflidit. Modern öfverlefde sin dotter i nio år och afled den 8 Mars 1909 öfver 101 år gammal.

Förmögenheten hade minskats betydligt vid den gamlas död på grund af Hernösands Enskilda Banks fallissemang; återstoden delades enligt testamentariska bestämmelser både till fromma stiftelser och enskilda personer, hvarjämte Högsjö kyrka erhöll en donation af 2,000 kronor till underhåll.

Under Komminister Sjödins tid synes ingen nämnvärd utveckling hafva gjort sig gällande rörande de kyrkliga eller sociala förhållandena. De små förhållanden, som rådde, voro icke ägnade att vidga intresset för förändringar till ett framåtgående, som ju alltid äro förenade med omkostnader. Huru reformer kunna motarbetas framgår med all tydlighet däraf, att så sent som i början af 1880-talet öfverklagades ett kyrkostämmobeslut om att till en skola anskaffa en Europas karta, och de klagande gingo ända till högsta myndighet för att hindrakartans inköpande. De förlorade naturligtvis. Hvilka oerhörda svårigheter det svenska prästerskapet haft att kämpa emot för skolväsendets utveckling, torde allmänheten icke ens ana, och ej sällan har en präst åsamkat sig stor motvilja och till och med hat för sin ifver för en allmännare folkupplysning. Så var det för endast några tiotal år sedan. Nu är dock den tiden förbi.

Under Komminister Sjödins senare lefnadsår var han sjuklig och besvärades mycket af en halsåkomma, hvadan hans predikoföredrag svårligen kunde uppfattas. Flera yngre prästmän voro då förordnade som hans adjunkter, bland hvilka må nämnas den kraftfulle Johannes Andersson, sedermera kyrkoherde i Skön under det antagna namnet Bråten, den fredsälskande nuvarande kyrkoherden i Långsele, A. Nilsson, den urbane och välvillige Pastor Aug. Klum, numera "pastor emeritus" samt den mer än underlige A. A. Genberg, som för sitt ovisa nit ådrog sig skarpa anmärkningar af den i många afseenden store och märklige biskopen i Hernösand, L. Landgren, på den extra visitation, som han företog i Högsjö på grund af sockenbornas klagomål rörande Genbergs underligheter, bland hvilka må nämnas, att han trodde sig kunna uppväcka döda. Denna extra visitation hölls i Maj 1885.

Den 9 Augusti samma år skulle jag "profpredika" i Högsjö kyrka. Medsökande voro pastorerna P. A. Sandström och nyssnämnde A. A. Genberg. På Biskop Landgrens inrådan tog jag in på gästgifvaregården, där all välvilja visades mig af dess innehafvare, den sedermera i kommunalt afseende så mycket ombetrodde C. V. Olson i Weda.

Huru beundrade jag icke den utomordentligt vackra naturen i Högsjö! Jag var ju på grund af Biskop Landgrens uttalanden tämligen viss om, att jag skulle få mitt eget hem i denna församling.

Den 12 Maj 1886 var en vacker vårdag. Det var solsken och fågelsång och spirande grönt. Det var vårsol i sinne och jubel i hjärtat hos den ungekomministern, då han steg i land vid Mörtsals brygga för att taga i besittning sitt eget lilla hem, prästgården nedanför det höga berget vid Mörtsjöns strand.

Framkommen mötte mig den idoga änkefru Sjödin på trappan, hållande en kopparpanna i hvar hand för att gå till bryggstugan. Att hon inte var vidare nådig emot mig, ursäktade jag gärna. Det var ju inte svårt att sätta sig in i den gamlas tankegång beträffande den okände, som nu skulle inkräkta i det hem, som varit hennes i 37 år och som nu skulle lämnas åt en annan. Hon hade ju svårt att fatta, att prästgården var ett boställe och ej hennes egen. I 37 år hade hon styrt och ställt i kök och kammare, i visthus och ladugård, varit med om att beså dess åkrar och skörda dess ängar, van att ensam styra och befalla på den lilla gården. Och befalla kunde den goda frun så, som ingen annan, någon gång dock afbruten af sin tystlåtne, men, när det gälde, så bestämde man, hvars vilja vid sådana tillfällen icke lät sig rubbas.

Jag måste rådfråga biskopen, huru det borde förfaras, så att jag kunde få taga prästgården i besittning med tanke på min bosättning. Jag fick svar, följde rådet och fick flytta in med mitt bohag. Det lilla boningshuset var ytterst trångt och bristfälligt.

Huru eländigt det var, framgick bäst däraf, att då till- och afträdessyn hölls därstädes, brast en golftilja i den s. k. salen under den något korpulente tjänsteförrättande domaren.

Vid denna syn tillerkändes den nye boställshafvaren c:a 1,100 kronor. Men alla husen voro fullkomligt obrukbara, nästan fallfärdiga, framför allt själfva boningshuset, som måste i en snar framtid nybyggas. Jag tänkte med bäfvan på de svårigheter, som i detta fall skulle möta mig på grund af den förnuftsvidriga lagstiftningen, enligt hvilken en svagt aflönad komminister skulle på egen bekostnad uppföra och underhålla alla behöfliga byggnader på sitt boställe.

Såsom änkan Sjödins ombud vid denna syn fungerade f. Nämndemannen Erik Dahlberg, som just ickevar någon prästvän, men såsom en begåfvad och förslagen man var han ju ett i ekonomiskt afseende godt biträde åt den, på hvars sida han ställt sig. Min motståndare vid denna syn blef han icke — han blef en vän för lifvet, såsom framgår af min skildring om honom på ett annat ställe i denna bok.

Med verksamhetslust och glädje började jag mitt arbete i församlingen. På anmodan reste jag till alla byar för att hålla andaktsstunder. Lokalerna fylldes alltid af uppmärksamma åhörare. Öfverallt mötte mig mycken vänlighet och välvilja.

Kyrkovärdar voro vid min ankomst till församlingen den något originelle, godmodige patronen på Westby, Eric Norberg, och f. nämndemannen i Wålånger, Lars Grafström. Jämte dessa bestod kyrkorådet af hedersmän, som omfattade mig med vänskap, och som, hvad på dem ankom, gjorde hvad de kunde för att en ny, tidsenlig prästgård skulle uppföras i den gamlas ställe. Äfven andra mina önskemål behjärtade de välvilligt.

Länge hade man tvistat i kyrkostämmorna om insättandet af en värmeapparat i kyrkan, men de gamle, som ej vore vane vid sådan lyx, hade ständigt satt sig däremot. Jag tog tämligen genast efter min ankomst upp frågan i en kyrkostämma, och mitt förslag godkändes. Varmapparaten blef uppsatt inom några månader.

Så upptogs prästgårdsbyggnadsfrågan.

Alla erkände, att den gamla mangårdsbyggnaden var alldeles förfallen och olämplig, men den kommunala frikostigheten var då ytterst minimal. Jag kunde icke under den instundande vintern tänka att bo i densamma, hvarför jag hyrde en bostad i Hälledal.

Så stodo sakerna vid tiden för den 28 Juli 1886, då den välvillige disponenten vid Ramviks sågverk sände sin flagg- och blomsterprydda ångbåt till Hernösand för att därifrån hämta min trolofvade, Fröken Agnes Eneström, som samma dag anländt dit från Göteborg och efter vigseln på aftonen i den af sockenborna såvackert prydda kyrkan skulle som den unge prästens hustru dela hans intressen, hans arbete samt kommande växlingar af lifvets både bekymmer och glädje, och som städse rönt sockenbornas synnerliga aktning och välvilja.

Lilla mor! Vi skrifva nu 1918. Många år hafva gått sedan du såsom prästfru blef ställd vid min sida för att med mig dela arbetets intresse och mödor. Vi präster försumma alltför mycket att öppet och tacksamt erkänna den ovärderliga hjälp och det stöd vi hafva i våra goda hustrur i församlingsarbetet. Huru utöfvar icke prästfrun en välbehöflig kritik å mannens predikningar, huru kärleksfullt och visligt påpekar icke hon ofta hvar hjälp åt de fattige bör lämnas och huru den bör gifvas. Hennes deltagande i andras sorger är ofta mer värd än många gåfvor. I dessa *mina "minnen"* vill jag därföre icke försumma att tacka dig för hvad du varit för mig, våra barn och vårt gemensamma hem under de gångna trettiotvå åren.

Frågan om nybyggnad behandlades af kyrkorådet, hvilket sedan enhälligt tillstyrkte förslaget för kyrkostämman, som efter flera sammanträden beslöt, att en frivillig uttaxering af 3,000 kr. på allmän fyrk skulle ske för ändamålet. Härtill kom försäljningssumman för gamla boställshuset och de af företrädaren lämnade

vanhäfdsmedlen — allt tillsammans utgörande 4,400 kr. Virke till nybyggnaden erhölls fritt från bostället.

I Oktober 1886 blef byggnadsarbetet öfverlämnadt till entreprenör, och den 18 Sept. 1887 kunde vi flytta in i den nya bostaden.

Bland dem, som mest ifrade för att icke den svagt aflönade komministern skulle nödgas af egna medel bygga en prästgård åt församlingen må nämnas: Disponenten Chr. Lindeberg, Grosshandlaren J. E. Lidén, hr C. V. Olson, Länsman E. O. Frånberg, kyrkorådets ledamöter jämte många af hemmansägarne och arbetarne.

Ej blott boställets corps de logis nybyggdes. Rättarstugan flyttades och ladugården ombyggdes på annanplats. En ny sådan, innehållande äfven stall och vagnbod nybyggdes sedermera efter pastoratsdelningen.

Under årens lopp vidtogos ändringar och reparationer å den underbart vackert liggande prästgården, så att densamma med tiden ansågs vara enastående i sitt slag.

Högsjö prästgård från berget.

Dess idylliska läge på södersluttningen mot den vackra Mörtsjön frestade ock till ytterligare försköning.

Käre läsare! Som denna senare del af "Boken om Högsjö" äfven kommer att innehålla åtskilliga af *mina minnen* från trenne årtiondens tjänstgöring i församlingen, så blifver ju skildringen här och hvar icke så objektiv, utan mer personlig, hvadan det lilla ordet "jag", som man ju gärna så mycket som möjligt vill undvika, härefter måste användas mer än jag önskar.

Redan den första afton jag tog det lilla mot sjön liggande gafvelrummet i gamla mangårdsbyggnaden i

besittning, och då jag från dess fönster såg nedåt sjöstranden började jag i fantasien uppgöra planer, huru det borde ordnas med allehanda planteringar i den steniga och aspbevuxna backsluttningen. Föga anade jag då, att mina djärfvaste drömmar en gång skulle öfverträffas af verkligheten.

Men något arbete därmed kunde ju icke begynnas förr än längre fram.

Prästgården från sjösidan.

Först sedan jag flyttat in i den nybyggda bostaden, tog jag själf hand om jordbruket. Inkomsterna voro ytterst små, c:a 1,350 kronor för år. Det var ingen annan råd än att hugga i. Min dräng och jag arbetade, då andra nödvändigare sysslor voro undangjorda, med tillhjälp af någon legd arbetare ibland att bryta sten och röja mark för trädgården. Hvilken glädje för hvarje kvadratmeter, som blef odlingsbar! Och efter några år var hela backsluttningen färdig att beså och plantera. För hvarje år gjordes något nytt. Gångar anlades, bersåer planterades, hundratals bärbuskar sattes, fruktträd likaså, en liten lekstuga åt småttingarne uppfördes m. m.

Men Rom byggdes icke på en dag. Då jag sedan blef kyrkoherde i församlingen, blefvo möjligheterna större och försköningsplanerna kunde då lättare förverkligas.

I växthuset.

En kaj anlades utefter sjöstranden till trädgårdens hela längd, en båtbrygga med fisksump byggdes, likaså ett badhus med bassäng och på ett i sjön utskjutande hörn af trädgården ett fyrtorn i miniatyr, från hvars lanternin grönt och rödt ljus under augustikvällar kunde lysa utåt sjön.

Ett litet växthus uppfördes, hvari kunde skördas c:a 75 kilogram vindrufvor, präktiga hänggurkor och ganska ansenligt med tomater. Det rymde därtill omkring 500 krukväxter. Rosenkast anlades och lämnade en riklig skörd härliga rosor från tidigt på våren till sent på hösten. Rosor rekvirerades från Högsjö prästgård ej sällan till Hernösand. Jordgubbar och rabarber växte i myckenhet. I drifbänkarne skördades "Pariser-torg"-meloner, hvars vikt kunde uppgå till 6 à 8 kilogr. Bland ädlare fruktträd visade sig "Åkerö" och "Transparante-blanche" gå särdeles bra och vara rikt gifvande. Bärbuskar och en myckenhet plantor afyttrades af trädgårdsmästaren till många sockenbor, som börjat få intresse för trädgårdsodling.

Vattenledning med vattenkonst på gårdsplanen anlades; ett solur i trädgårdssluttningen mot sjön visade hvad

tiden led, och midt i en mångfärgad grupp af härliga hyacinther såg man en mindre byst af blomsterkonungen Linné.

Jag, kan icke nedskrifva detta utan att med tacksamhet tänka på mina kära Högsjöbor, som å sin sida med beredvillighet alltid gjorde sitt till för att prästgården skulle hållas prydlig.

En roddtur på Mörtsjön.

Voro vintrarne kalla och vårarne långa och besvärliga för en ömtålig hälsa, så voro somrarne med sol och värme, med blommor och fågelsång, med fiske- och sjöturer och små familjefester på "Killingön", så mycket härligare.

Då kommo kära gäster från södern och ferieglada ungdomar från skola och akademi med sång och musik, och det blef söndagsstämning och hvardagstrefnad. Sådana minnen af idyll och poesi blekna aldrig. Den

lilla prästgården gömmer ock andra minnen, minnen af mödor och understundom bekymmer af olika slag — sådant är lifvet. Ingen undgår dem!

Hvilken prästman får icke erfara många svårigheter i sitt maktpåliggande kall? Misströstan vill ofta gripa honom och göra honom försagd inför många af de uppgifter, som äro honom förelagda. Äfven de bästa afsikter kunna missförstås, och misstag kunna ju så lätt begås. Känslan af ansvar inför både Gud och människor kan understundom blifva mycket tryckande och tvinga till en hälsosam självfrannsakning och bön till Gud om större vishet och tålamod. Dock må jag säga, att då jag mången gång hörde ämbetsbröders svårigheter i stämmor rörande frågor, som i deras församlingar kunde vålla nog så stora förtretligheter, så hade jag aldrig sådane, tack vare de goda Högsjöborna.

I prästgården mottogs understundom äfven andra gäster för längre eller kortare tid — sådane, som gått vilse i lifvet och efter uttjänt fängelsestraff icke hade något annat hem att komma till och som kände behof af att få hjälp till att för framtiden åter blifva samhällsnyttiga medlemmar. Jag vet icke, att någon af dem ånyo kommit in på brottets vägar, men flere af dem skall jag minnas med glädje.

Det var genom samvaron med dessa frigifna fångar, som tanken på en liten veckotidning lämpad för fångcellernas olyckliga innevånare, uppkom. Dessa behöfde, för att icke falla i apatisk slöhet något samband med och underrättelse från yttervärlden, de behöfde ett väckande ord i ensamheten och en hoppets solglimt i sin dystra tillvaro. Mitt förslag gillades af Kungl. Fångvårdsstyrelsen, och från Högsjö prästgård redigerades förutom tidningen "Ledstjärnan" äfven fångarnes tidning "Solglimt" från 1913, som sedan under annat namn upptagits äfven i Norges fängelser och inom kort torde komma in äfven i Danmarks.

*

Midsommardagarne på Wålön.

Den vackra med löfskog och barrträd beväxta Wålön ligger i Ångermanälfven något nordvest om Rö sågverk och tillhör Högsjö församling. Denna ö, som med rätta benämnes "Ångermanälfvens pärla" inköptes på 1880-talet af en del sågverk utefter älfven på initiativ af disponenten på Kramfors, den rikt begåfvade, varmhjärtade och i Ådalens historia oförgätlige Pehr Lagerhjelm. Brukspatron Lagerhjelm, som stod i spetsen för Wålöföretaget, utverkade sågverksbolagens samtycke till att på ön uppföra ett rymligt sommartempel, afsedt för religiösa möten, nykterhetsmöten och fosterländska fester under vackra sommarsöndagar, då lustresor från sågverken anordnades dit. I regel firades midsommarfester därstädes, och det var mitt åliggande att under många år anordna sådana. Wålötemplet invigdes sommaren 1886.

På ön hade ock uppförts bostadsbyggning jämte ladugård åt en s. k. vårdare, som skulle hafva tillsyn öfver templet och tillhandahålla mötesdeltagare kaffe och smörgåsar m. m. samt alkoholfria läskedrycker.

Många voro de framstående män, som höllo föredrag i skilda ämnen i Wålötemplet, som väl kunde rymma 1,000

personer. Bland dessa må nämnas biskoparne Lars Landgren, Henry Tottie och Hj. Danell för att inte tala om nästan samtliga präster i Ådalen och framstående lekmannatalare.

I många år var det vanligt, att en hel flottilj på 10 à 12 ångbåtar med vajande vimplar och klingande spel anlände från sågverken ända från Nyland och Hernösand, fulla med sommarglada passagerare för att lägga till vid Wålön.Efter föredragen fingo ungdomarne anställa lekar, som ofta voro nog så muntra. Konsul P. Burchardt, som såsom disponent på Kramfors efterträdde Brukspatron Lagerhjelm, var en outtröttlig anordnare då det gällde att göra Wålöfesterna lockande och värdiga. Den något originelle "karamellfarbror", Disponenten C. F. Hasselblad på Sprängsviken gjorde också sitt till.

Innan uppbrott skedde hölls afslutning med gemensam aftonbön i templet, därvid i kraftig sång tonade de gamla psalmerna: "Höga majestät, vi alle" eller "Vår Gud är oss en väldig borg" samt de fosterländska sångerna: "Du gamla, du fria" eller "Vårt land."

Politiska föredrag eller annat, som kunde verka söndrande, förekommo aldrig på dessa sommarmöten å den vackra Wålön, som på den tiden utöfvade en ej så ringa dragningskraft på den, som ville på detta fostrande och andligt vederkvickande sätt göra en lika angenäm som billig sommarutflykt. Det var en sällsam syn att i den norrländska ljusa sommarkvällen se dessa båtar lägga ut från Wålön och under färden höra passagerarnes kraftiga unisona sånger ljuda i kvällens tystnad för att slutligen den ena efter den andra tona af under färden till de skilda närmare eller fjärmare belägna hembryggorna.

Man kunde icke undgå att finna, huru ett ganska djupt religiöst behof, som hos mången kommit till en afgörelse för lifvet, fanns hos den menighet, som på detta sätt samlades på Wålön.

Huru är det nu månne? Jag vet det icke, men jag tror, att Wålöns glansdagar och högtidsstunder snart äro en saga blott.

*

Kyrkoherde Arv. Salvén.

Pastoratsdelningen.

Frågan om pastoratets delning upptogs första gången år 1840. Man hade länge tänkt sig en sådan. Men då frågan först kom före var folkmängden ännu ganska ringa, hvadan något beslut från socknemännens sida ej fattades.

Åren 1865 och 1884 upptogs frågan ånyo, men ledde icke till något resultat. Först 1890 beslöto Högsjö

socknemän, att hos Kungl. Maj:t söka få till stånd en delning af pastoratet, men då Hemsö socknemän satte sig däremot och tillräcklig lön icke garanterats den blifvande kyrkoherden, kunde domkapitlet icke tillstyrka en ansökan därom.

På en kyrkostämma 1897 beslöto socknemännen ånyo att få en delning till stånd i enlighet med det förslag, som i ärendet utarbetats af Komminister A. Salvén, Disponenten Chr. Lindeberg och C. V. Olson. Tillräckliga löneförmåner voro nu garanterade åt kyrkoherden. Hemsöborna instämde i Högsjöbornas beslut, som dock öfverklagades af några sockenbor. Af hvad orsak var ofattligt för alla andra. Sedan handlingarne i ärendet genomgått alla distanser, blef församlingens beslut gilladt och stadfäst af Kungl. Maj:t, enligt resolution af den 13 Nov. 1896.

Den egentliga orsaken till Högsjöbornas ansökan härom var, att de ville, att den i församlingen varande svagt aflönade prästmannen skulle få åtnjuta hela den till prästerskapet från församlingen utgående aflöningen, och icke, såsom skett i alla tider, hälften däraf gå till kyrkoherden i den stora moderförsamlingen, som i regel aldrig kunde hinna med att utöfva någon verksamhet i Högsjö. Ett annat skäl var ock, att man önskade, att i en så stor och folkrik församling, som Högsjö var, prästen därstädes skulle få intaga en mer självständig ställning och

därigenom med större kraft kunna, hvad på honom angår, genomföra åtskilliga planer rörande bland annat skolväsendet m. m.

Delningen skulle komma till stånd efter kyrkoherdens i Gudmundrå och komministerns i Högsjö afgång eller död. I Gudmundrå hade den åldrige Prosten Isak Nydahl aflidit den 16 Januari 1894. I den blifvande kyrkoherdens vilkor var angivet, att denne fick åtnöjas med den förändring i lönevillkoren, som kunde blifva en följd af pastoratets delning. På sådana villkor blef Pastor E. M. Nordling vald till kyrkoherde i Gudmundrå. För delningens verkställighet återstod sålunda blott min afgång.

Huru härmed tillgick, må här förtäljas.

Juldagen 1896 var inne. Ottesången, som började kl. 6 på morgonen, hade slutat med den vanliga psalmen 69: 3. En kvarts timma därefter skulle högmässan börja. Under mellanstunden gick kommunalstämmans ordf., herr J. E. Lidén, till min hustru, som satt i kyrkan och sade: "herrskapet får bereda sig på många besökande efter högmässan. Det behöfves nog många koppar kaffe." Mer sade han ej. Min hustru gick hem och ordnade därmed, men visste inte, hvad det kunde vara fråga om.

Då jag efter högmässan kom hem, fann jag ett stort bord, dukadt för öfver 20 personer. Snart syntes på uppfartsvägen en samling gamla bekanta med hrr J. E. Lidén, Chr. Lindeberg, C. V. Olson, J. P. Högström m. fl. i spetsen.

Deputationen, ty det var en sådan, ville framföra sitt ärende och gjorde det genom hr Lidén. Hvad som då förekom upptecknades af en af deputationen för tillfället tillkallad tidningsman, som i ortspressen relaterade förloppet i en tidningsartikel, som här återgifves:

Ovanligt sätt att påskynda en pastoratsdelningsfråga.

Sedan k. m:t nyligen afgjort frågan om delning af Gudmundrå pastorat af Hernösands stift, hvars verkställighet dock skulle äga rum först när nuvarands komministern i annexförsamlingen Högsjö, A. Salvén, från tjänsten afgår, har man sökt påskynda saken genom en åtgärd, som fördelaktigt vittnar om det goda förhållandet mellan församlingsborna och deras herde, den de på samma gång vilja behålla och förmå att afgå.

Förhållandet är nämligen följande. Sistlidne juldag efter högmessogudstjänstens slut fick bemälde komminister mottaga en deputation af församlingsbor, företrädd af kommunalstämmans ordförande, Grosshandlaren J. E. Lidén i Ramvik, som i ett varmhjärtadt anförande tolkade församlingens intresse för en snar delning af pastoratet och i sammanhang därmed de sympatier, hvarmed församlingen omfattade sin komminister, som de lifligt åstundade att få helsa såsom kyrkoherde i Högsjö och Hemsö församlingars pastorat. Denna deras önskan hade funnit uttryck i en för ändamålet tryckt och till pastor Salvén ställd adress, af denna lydelse:

»Till komminister Arvid Salvén i Högsjö. Sedan k. m:t enligt dess nådiga resolution af den 13 sistl. november förordnat, att Högsjö och Hemsö församlingar efter Eder afgång skola skiljas från Gudmundrå för att bilda eget pastorat, så vilja vi undertecknade, Högsjö socknemän, härmed för att kunna erhålla de fördelar som genom denna pastoratsdelning vinnes, som ock åt Eder, hr komminister, kunna bereda de förbättrade löneförmåner, som Eder mångåriga, kraftiga och välsignelserika prästerliga verksamhet med rätta förtjänat, uppmana Eder att från Eder komministerbefattning på vederbörligt sätt afgå och att, sedan delning af pastoratet derigenom skett, söka kyrkoherdebefattningen i Högsjö och Hemsö församlingars sålunda nybildade pastorat.

Skulle Ni mot all vår förmodan vid ansökningen icke nå förslagsrum, så tillförsäkra vi Eder härmed, att från vår sida intet skall underlåtas i fråga om vår lagliga rätt att kalla Eder till fjerde profpredikant för att vid valet gifva Eder samtliga våra röster, hvadan Ni, sålunda omfattad af vår trofasta tillgifvenhet, icke bör låta en befarad risk afhålla Eder från att uppfylla våra önskningar.

Vi begagna oss af detta tillfälle att bringa Eder, hr komminister, vårt hjärtligt kända tack för allt det goda Ni verkat bland oss, Högsjöbor, som både själasörjare och skolrådsordförande, för det uppriktiga och vänfasta tillmötesgående Ni städse visat oss alla utan undantag och för de sköna och högtidliga stunder Ni berett oss i

templet!

Måtte vi få hälsa *Eder* såsom vår kyrkoherde!

Högsjö i december 1896."

Sedan flera medlemmar af deputationen uttalat, att allmän önskan rådde i församlingen, att komminister Salvén skulle blifva det nybildade pastoratets kyrkoherde, tillfrågades han, om han för den skull vore villig att nu afgå från komministertjänsten för att söka kyrkoherdebefattningen i det nya pastoratet. På denna fråga svarade pastor Salvén med synbar rörelse, att han, som ständigt under snart elfva år varit föremål för församlingens kärlek och välvilja, med ödmjuk tacksamhet vore villig att uppfylla denna allmänhetens önskan, som — han ville icke neka därtill — ock vore hans egen. Väl hade hans angenämaste dröm varit att i framtiden få vara präst i Högsjö församling, som han lärt sig att så varmt älska, samt efter slutadt dagsarbete få hvila i den helgade jorden utanför det kära templet, där han och församlingen så många gånger under årens lopp mött hvarandra, men framför personliga sympatier och mänskliga känslor borde sättas Guds vilja, som i allt och icke minst i denna viktiga sak borde efterforskas och för hvilken han själf ödmjukt ville böja sig.

Pastor Salvéns anförande om den risk han genom en dylik afsägelse löpte besvarades med att påpeka den i adressen gjorda, förbindelsen, att, om så påfordrades, kalla honom till fjerde profpredikant.En af deputationens medlemmar uttalade därefter sin förhoppning om, att framdeles samma hjärtliga förhållande emellan församlingen och dess pastor skulle råda, hvarefter de närvarande anhöllo att inom kort få öfverlämna ytterligare bevis på det allmänna intresse, hvarmed pastor Salvén omfattades af församlingsborna.

Deputationens medlemmar, som äfven undertecknat den ofvannämnda adressen, utgjordes af följande: hrr Joh. Augustin, Joh. Eneroth, L. Grafström, D. Hultin, Otto Högberg, Erik Höglin, J. P. Högström, Oscar Källman, J. E. Lidén, Chr. Lindeberg, P. Löfqvist, Er. Aug. Niemann, Er. Norberg, C. V. Olson, K. Ang. Omberg, E. Wedin och P. Wiklund.

Det var en i sanning glad juldag.

Med anledning häraf tog jag afsked från komministerbefattningen i Högsjö den 7 Januari 1897, då jag förordnades till v. pastor i Högsjö nyvordna pastorat. Delningen var verkställd. På vanligt sätt förklarades pastoratet ledigt till ansökan. Jag var ensam sökande. Ny ansökningstid utsattes, men ingen anmälde sig.

Den 25 September höll jag "profpredikan". En underlig förordning! Jag hade ingen att täfla med, och församlingen var ju nöjd med det ofullständiga förslaget. Valets utgång kunde icke blifva mer än en, och den 6 November 1897 utfärdades fullmakt för mig att vara kyrkoherde i det nybildade Högsjö-pastoratet. Installerades den 5 December af Biskop Martin Johansson, assisterad af Kontraktsprostarne N. F. Nordberg i Bjertrå, A. E. Bill i Säbrå, Lektor Otto Norberg i Hernösand, Kyrkoherdarne P. A. N. Sundelin i Nora och E. M. Nordling i Gudmundrå samt Komminister Aug. Klum i Hemsö.

Biskopen talade öfver 2 Kor. 6: 3, 4 och hans gripande utläggning gjorde ett djupt intryck både på mig och de talrikt församlade åhörarne. Jag predikade öfver dagens text.

Den högtidliga stunden i Herrans tempel var förbi. Jag glömmer den aldrig. Sockenbornas välvilja, den smyckade kyrkan — allt står så lefvande för mig.

I prästgården hade vi sedan nöjet att se biskopen, assistenterna, kyrko- och skolrådsledamöterna m. fl. på middag, hvarunder jag hade glädjen att emottaga både biskopens, ämbetsbrödernas och sockenbornas hjärtliga välgångsönskningar.

Och så var jag då installerad som kyrkoherde i denna församling.

*

Kyrkornas restaurering.

Den gamla ödekyrkan.

Förutom den stora sockenkyrkan fanns i församlingen också den förut omtalade "gammelkyrkan", som varit obegagnad sedan 1789, då nya kyrkan invigdes. Den gamla kyrkan befanns i ruinartadt tillstånd och var vanhelgad på alla sätt. Skulle detta gamla tempel, församlingens äldsta minne från så många sekler tillbaka, endast vara ett tillhåll för den närboende åbons kreatur, som i densamma togo sin tillflykt under höstregnet? Och kyrkogården däromkring, detta helgade jordområde, skulle det icke inhägnas och vara afsöndradt från omkringliggande betesmark? Hvarje gång jag i sockenärenden reste förbi den gamla kyrkan smärtade detta mig. Fanns det då i orten så många minnen från gångna tider, ägnade att sammanbinda forntid och nutid, att ett mer eller mindre icke var så noga med? Nej! det fanns blott detta enda med sin griftegård, som i århundraden hade gömt förfädrens stoft.

"Gammelkyrkan" måste repareras. Jag föredrog ärendet i en kyrkostämma, men denna, som ryggade tillbaka för kostnaderna, ansåg, att med frågan skulle anstå tillsvidare. Härmed var jag icke nöjd, och efter stämmans slut förklarade jag för de församlade ledamöterna, att, trots det gjorda afslaget, skulle kyrkan iordningställas och det med det första. Så annonserade jag omedelbart i ortstidningarne om entreprenad å arbetet för dess iståndsättande. Min bestämda föresats och plan gillades dock af några. Alla insågo nog det behjärtansvärda i förslaget, men intresset för det gamlaminnet var, underligt nog, icke så allmänt, som väntadt var.

Här skulle jag kunna anföra en mycket rolig historia, huru just den, som med hänsyn till de mindre bemedlades svårighet att betala till ett företag sådant som detta, som ju för tillfället icke var alldeles oundgängligt, dock var den förste, som med rundlig summa tecknade bidrag på min tiggarlista till frivillig insamling för ändamålet. Jag reste från by till by med min lista, hvarpå tecknades både kontanter, materialier samt kör- och mansdagsverken. Ingen opposition. Restaureringsarbetet begynte. Någon brådska var det ju inte, men planen var säkerställd. Restaureringen bestod i nytt yttertak, nytt innertak, ommurande af fönster- och dörröppningar, nya fönster och dörrar, anläggande af nytt golf, uppförande af ett vapenhus, innerväggarnes hvitstrykning samt diverse målningsarbete, uppsättande af den gamla predikstolen, som förvarades å stora kyrkans vind, altarinredning och bänkar. Den lilla sakristian blef ock iordningställd och verkade som en liten klostercell. Under tiden för insamlingen af medel till arbetet och dess bedrifvande blef jag mer än en gång verkligt rörd af att se, huru pietetskänslan vaknade där den förut slumrat och äfven offervilligheten. Många kommo själfmant med sina skärfvar. Och andra, som ej kunde undvara penningar, anmälde sig att göra dagsverke med handtlangning, röjning och hvarjehanda annat. Det hela gick med den arbetsglädje, som kärleken frambringade. Någon klockstapel fanns ej. Den gamla kyrkans stapel var såld för nära 100 år sedan till Wiksjö församling för 3 rdr 24 skillingar banco. I dess ställe uppfördes en liten ställning med tak för en större triangel af stål, som skänktes af Disponenten Joh. Haslum på Utansjö.

Gåfvor lämnades af alla, som hade medel. Bland andra lämnade Födorådstagaren Sara Dahlberg i Westansjö 500 kr., Disp. Lindeberg 500, Grosshandlaren Lidén allt trävirke, Patron Norberg allt tegel, Fröknarne Wretlind altarklädnaden samt af författaren 100 kronor och 20hästdagsverken. Af hemmansägare och torpare lämnades gåfvor från 2 till 25 kronor.

Det mesta af arbetet utfördes på entreprenad af Landbonden Aug. Dahlberg i Hundsjö.

Af artisten Sven Lindborg, som målat altartaflan och takmålningarne i stora kyrkan, målades ock en minnestafla inom ram på den ena gafvelväggen med följande lydelse:

i Högsjö anlades

Gamla kyrkan	enligt sägen på 1200-talet af endast 18 åboar. 30 Maj 1721 plundrades och brändes den af ryska strandhuggare. Åter iståndsatt användes den till 1788. Ytterst förfallen blef den ånyo restaurerad genom kyrkoherde Arv. Salvéns kraftiga intresse och sockenbornas offervillighet under åren 1904—1908. Bland frikostiga gifvare må Sara Brita Dahlberg i Westansjö minnas.	3 Maj 1908 öppnades kyrkan för Guds tjenst.	———	Bland minne från vår barndoms dar Den "Gamla kyrkan" också var. Hon minner om vår fosterbyggd, Om kärlek, hopp och tro och dygd. Håll gamla kyrkan uti ära!

Gamla kyrkan

i Högsjö anlades enligt sägen på 1200-talet af endast 18 åboar. 30 Maj 1721 plundrades och brändes den af ryska strandhuggare. Åter iståndsatt användes den till 1788. Ytterst förfallen blef den ånyo restaurerad genom kyrkoherde Arv. Salvéns kraftiga intresse och sockenbornas offervillighet under åren 1904—1908. Bland frikostiga gifvare må Sara Brita Dahlberg i Westansjö minnas.

3 Maj 1908 öppnades kyrkan
för Guds tjenst.

———

Bland minne från vår barndoms dar Den "Gamla kyrkan" också var. Hon minner om vår fosterbyggd, Om kärlek, hopp och tro och dygd. Håll gamla kyrkan uti ära!

Åter invigd den 3 Maj 1908 hade gammelkyrkan icke användts för gudstjänst sedan den 2 Nov. 1789.

Några antika sevärdheter finnas icke i densamma förutom predikstolen, som torde vara 200 år gammal och en lampett, snidad och skuren i trä samt förgylld, en gåfva från 1757 af Johan Nilsson och hans hustru i Kärrby.

*

Om dess åldriga murar kunde tala, så skulle de kunna förtälja oss de underbaraste berättelser om, huru de gångna släktleden, som sedan många sekler tillbaka gått in och ut genom dess trånga dörrar och slutligen ned i grafvarne därutanför, haft det, huru de lefde i helg och söcken med sina fröjder och strider. Huru oräkneliga äro icke de bönesuckar, som trängt sig upp genom det gamla templets låga hvalf till den Gud, hvarefter människoanden ständigt trånar! Hvart hafva de gått, dessa släkten, som här kämpat och gråtit, som här sökt och hämtat tröst? Hvar hafva dessa människoåldrar, dessa lefvande böljeslag hamnat, som i tidehvarfvens gåtfulla mörker sökt ro vid världsförsonarens kors?

Du kan icke gärna se den gamla kyrkan, utan att sådane tankar tränga sig på dig. Huru många släktled har den icke sett födas och dö, komma och försvinna under de flydda seklerna? Från far och farfar och farfars far o. s. v. långt tillbaka ända sedan det släkte lefde, som var med och byggde. Det kan hända, att män från din egen släkt då var med och släpade fram sten och slogo murbruk. Af sten byggdes kyrkan, ty den skulle bestå länge och icke förtäras af tiden. Det låg något af evighetens tankar däri, och där man tänkte sådane, där tänkte man ock på framtiden — på oss.

Det gick nog icke så fort med byggandet. Stenarne voro tunga, fordonen klumpiga och backen upp till krönet var brant nog. "Hvarför skulle man bygga på kullen?" sade kanske då någon klok man. Jo, just där på kullen emellan sjöarne midt i bygden kunde kyrkan synas bäst. Uppåt ville man. Man hade en viss känsla af att därmed ära Gud, något som man sjöng om i sången: "Gloria in excelsis" — äfven om man ej förstod den gamla latinska hymnen.

Men väggarne växte under det sockenborna då och då vallfärdade upp till kyrkbacken för att beundra sitt första stora verk, och så blef hon till sist färdig. Ingen vet dagen, då "Te Deum" sjöngs första gången, menända sedan dess har väl ingen helgdag förflutit ända till 1789, utan att åtminstone två eller tre varit samlade där i Jesu namn, om icke någon vinterdag, då det blef mässfall för snöyrans skull.

Jo, kanske! Det var nog mässfall i stort, då "digerdöden" på 1350-talet gjorde bygden nästan tom, och ingen klocka på lång tid kallade folket till Guds hus.

Du lilla kyrka! Din historia är icke blott din egen, utan Sveriges kyrkas och Sveriges folks, ty genljuden från både inre och yttre segrar och nederlag hafva hörts ända hit upp.

Det är, som om jag tycker mig höra, huru församlingen sjöng sin första svenska psalm inom dina murar, den psalmen, som Mäster Olof lärt sig dikta af Martin Luther, och som lydde så:

"Gud Fader vilje vi prisa och Jesum hans ende Son med ärlig sång och visa; det är oss en stor mån, att vi honom tacka och ära och rätt af hjärtans grund för sina helga lära både nu och i allan stund. — — — — — — — —

Så sjöng man i gamla tider, och den sången blir aldrig för gammal.

*

Invigningsdagen var en solig vårdag. Skaror af sockenbor kommo till den lilla kyrkan, och jag hade själf glädjen att ringa folket samman, till den första gudstjänsten efter de 120 åren, sedan Högsjöborna sist samlades där.

Och här i gammelkyrkan skulle nu församlingens gudstjänster hållas under hela den tid, ett halft år,under hvilken den stora kyrkan restaurerades, och det lilla templet var hvarje söndag fylldt af lyssnande åhörare.

Gamla kyrkan — invändigt efter restaureringen.

Sedan den enkla invigningshögtidligheten och gudstjänsten var slut, och de kyrkobesökande tagit kyrkan i närmare skärskådande, äskade kyrkorådets v. ordförande, Disp. Chr. Lindeberg ljud och tolkade socknemännens glädje öfver, att det gamla templet åter blifvit iståndsatt och sålunda räddats från ytterligare ödeläggelse. Han frambar församlingens tacksamhet för mitt varma intresse för dess restaurering och det sätt på hvilket det blifvit utfördt.

Slutligen yttrade han: "är det något kyrkoherden vidare önskar ifråga om denna gamla kyrka?" Härpå svarade jag helt kort: "jo, 40 mansdagsverken och 20 hästdagsverken till planering af kyrkogården."

De närvarande anmälde sig genast för det önskade

antalet fria dagsverken och långt därutöfver. Inom 14 dagar var äfven detta arbete utfördt och kyrkogården inhägnad.

Vid den biskopsvisitation, som därefter närmast följde, upptogs "gammelkyrkan" såsom en af de församlingens byggnader, som för framtiden skulle underhållas och väl vårdas.

Gamla kyrkan — utvändigt efter restaureringen.

De gamla grafstenarne och "Hemsöadeln".

Dessa stenar, som förut legat som planstenar vid ingången till stora kyrkan, men efter gammelkyrkans restaurering förts till densamma, ha nog kommit mången att göra sig den frågan: för hvilka hafva dessa stenar utgjort minnesmärken? Jag kan ej besvara frågan, men har hört angifvas en till sannolikhet gränsande förmodan, att dessa inskriptionsstenar gällt medlemmar

af den s. k. "hemsöadeln", som blifvit begrafda vid Högsjö gamla kyrka.

I Åslunds beskrifning öfver Västernorrlands län angifves angående Hemsö följande: "Det berättas, att på 1600-talet en adelsman, Knut Ingelsson Björnklo, därstädes haft sin gård, och att en och annan af öns befolkning från honom härstammar."

På den granbevuxna höjd, som ligger väster om Hemsö kyrka och som kallas "Adelsberget", skulle en gårdstomt vara belägen, fordom bebodd af den ursprunglige Hemsö-adelsmannen.

På grund af fragmentariska genealogi-antydningar anses troligt, att Hemsö-adeln redan på 1600-talet blifvit förgrenad i 3 släkter, nämligen:

1)

Släkten

Björnklo

— med växelnamnen Ingel och Knut.

2)

„

Strömberg

— „„„Daniel och Israel.

3)

„

Kropp.

*

Stora kyrkans restaurering.

År 1772 godkände Landshöfdinge-ämbetet Högsjö församlings beslut att bygga en ny kyrka. Klagomål anfördes i fråga om platsen *hvar* den nya kyrkan skulle stå. De voro ej så få, som ville förlägga henne mer västerut, enär den plats, hon nu står på, är ganska litet bebyggd, huru utomordentligt vacker belägenheten än må vara. Men Hemsöborna hade också ett ord att säga, och det torde hafva berott på dem, att kyrkan fick den plats, den nu har.

Tvist härom pågick i flera år och först 1677 afgjorde "Vällofliga Landshöfdinge-ämbetet" ärendet, som remitterades till verkställighet.

Kyrkobygget fullbordades af Ekonomie-Direktören Simon Geting på Åbord 1789, då den invigdes den 2 November. Pehr Hellman var då komminister i Högsjö. Om Geting ledde arbetet från början vågar jag icke afgöra, jag tror det icke. Något mera omfattande restaureringsarbete å kyrkan torde därefter ej hafva förekommit förr än 1847—49, då orgelverk insattes, ny predikostol byggdes och altartaflan anskaffades. År 1892 lades plåttak på kyrkan. På senare tider har ock nya fönster anskaffats och kyrkans yttre omrappats och ommålats.

En grundligare inre restaurering var därföre nödvändig. En sådan beslöts också 1906. I kyrkokassan fanns blott några tusen kronor. På socknemännens ansökan beviljade Kungl. Maj:t en förskottsutstämpling från Gamla Vallens skog på 10 år, som inbragte 10,500 kronor. Restaureringen uppgick till omkr. 31,000 kronor. Behöfliga medel skulle utdebiteras under någraår. Ritningarne voro uppgjorda af Lektor Alp. Thurdin i Hernösand, och de blefvo godkända af Öfverintendentsämbetet. Arbetet uppdrogs åt Byggmästaren Julius Willander i Bollsta, som med känd noggrannhet utförde detsamma, Byggnadsstyrelsen utgjordes af hrr Arv. Salvén, ordf., Chr, Lindeberg, J. E. Lidén, C. V. Olson och E. O. Östlund.

Högsjö kyrka — interiör.

Det hela omfattade: ny orgel, som byggdes af den välkända firman Setterqvist & Son i Örebro, nytt golf, nya bänkar, varmluftsapparat med särskild värmekammare, ommålning af innerväggarne, dekorering af innertaket, omförgyllningar, ny altartafla, lampetter, mattor m. m.

Likasom det för gammelkyrkans restaurering visades stort intresse, så var detta fallet äfven ifråga om den stora kyrkans.

Vackra och värdefulla gåfvor lämnades till densamma.

1 stor ljuskrona skänktes af Födorådstagaren Sara Dahlberg.

1 d:o „ „ Disp. Chr. Lindeberg och Fru.

1 d:o „ „ Födorådstag. Joh. Augustin i Östby.

1 dyrbar matta innanför altarringen af Disp. Joh. Haslum och Fru.

1 linnealtarduk af Fru Stephanie Beyel från Konstantinopel.

1 tafla: "Series pastorum Högsjöensis" af Kyrkoh Arv. Salvén.

1 snidad stol till sakristian af Fru Agnes Salvén.

Ljusstakar voro skänkta af Hemmansägareänkan Kristina Näsström och Hemmansägarne Joh. Höglund i Bölen samt Abr. Höglund i Jude. Synnerligt vackra gardiner skänktes af Häradshöfding A. Ekelund, Konsul Paul Burchardt, Disp. Axel Björklund m. fl.

Då kyrkan efter fullbordad restaurering stod färdig, var den sällsynt vacker, värdig och inbjudande. Altarpartiet med sina pelare, den stora taflan och den dyrbara beklädnaden i röd sammet och guld, en gåfva af Hemmansägaren Höglins i By änka och dotter, det fina hvalfvet med sina ornerade lister, orgelbyggnaden och bänkinredningen i ljusa, behagliga färger, de stora gedigna, nya ljuskronorna af brännförgylld metall och de många lampetterna i samma stil — allt gjorde ett synnerligt tilltalande intryck.

Såsom kyrkan bör vara det heliga rum, där alla kunna mötas i lifvet, liksom alla efter döden samlas i dess griftegård, så bör den ock kunna vara ett minnenas tempel, som förbinder gångna tider med kommande.

Fördenskull har jag ansett det vara lämpligt att i sakristian uppsätta fotografier i något större format af de personer inom församlingen, hvilka såsom ledamöter i kyrko- och skolråd samt kommunalnämnd m. m. varit med i arbetet för församlingens kulturella framåtskridande. I Högsjö kyrkas sakristia finnes f. n. en samling af 50 fotografier i mahognyramar af bemärkta socknemän från ganska lång tid tillbaka, och meningen är ju, att samlingen efter hand skall ökas. Denna idé har ock upptagits synnerligen väl af sockenborna och är för det uppväxande släktet af mycket uppfostrande betydelse. Det skall alltid anses som en heder att blifpr framtiden så ihågkommen. Hvilket stort värde skall icke en dylik samling hafva i kommande tider!

Af församlingens präster finnas några porträtt i olja, ett i akvarell samt några fotografier. Större porträtt finnas af alla stiftets biskopar sedan slutet af 1700-talet.

Jag vill här hafva uttalat den bestämda förhoppningen, att kommande kyrkoherdar i Högsjö fullfölja samlandet af fotografier af socknens förtroendemän och själfva lämna sina till minne för framtiden.

En afdelning i denna samling är afsedd för personer, som, födda i församlingen, gjort sig bemärkta genom berömmelse i sitt lifskall, hvar de än verkat.

Jag tillåter mig framhålla det från många sidor sedt värdefulla i att denna idé realiseras i våra församlingar med hänsyn till en framtida svensk kulturhistoria.

Invigningen af den nyrestaurerade kyrkan ägde rum den 1 November 1908 under anslående högtidligheter. Kyrkan var till trängsel fylld. Efter ett orgelpreludium och en psalm upplästes af mig under det kyrkklockorna ringde en för tillfället författad prolog af följande lydelse:

Hören, tempelklockorna ringa, Huru ljudande klart de klinga! Tonerna hän genom rymden fly.

Hören, huru mäktigt de ljuda! De väcka, de mana och bjuda Oss åter vakna till nyfödd dag.

De sjunga: "verka, då dag är när", — Denna för mången den sista är — Snart *din* dag kan vara förliden!

"Vaknen ur slö och dådlös domning! O, stån upp till lifvets fullkomning!" Så de oss mana, klockornas ljud.

Bevingad flyktar din korta tid. "Bed och arbeta"! Det bringar frid; Frid under lifvets växling och strid.Klockorna ringa för dig en gång. Silverklart klinge då deras sång, En sång, som för dig blir den sista!

Då, när din tröttade själ fått bud Att hvila från jordens nöd hos Gud, Toners vågor din ande bära.

De bära dig hän mot himlens höjd, Till dess eviga, saliga fröjd, Dit jordlifvets oro ej hinner.

Hör! Klockorna sjunga nu för dig Sin sång *om tron på ett evigt lif* I döden, när hjärtat skall brista!

Härefter hölls högmässa, därvid Kontraktsprosten N. F. Nordberg i Bjärtrå predikade öfver dagens text: Math. 5: 13-16.

Efter gudstjänsten hölls middag i prästgården för byggnadskommitterade, de främmande officianterna, kyrkorådsledamöterna jämte andra inbjudne.

På aftonen anordnades en konsert i kyrkan med fritt tillträde för alla. Konserten inleddes med ett tal af mig öfver ämnet: "Kyrkomusikens historia", som afslutades med ett för tillfället skrifvet poem, deklameradt under orgelackompanjemang af Musikdirektör F. Jansson från Hernösand, en anordning, som enligt Hernösandsposten

— hvari festen skildrats — var af utomordentlig verkan.

Därefter kom den vokala delen då bl. a. en del af oratoriet "Elias" af Mendelsohn och Wagners "Sång till aftonstjärnan" sjöngos af en framstående sångare från Hernösand. Med säker teknik spelade Dir. Jansson till sist Södermans "Offertorium" och Heintzes "Marsch Triumphale."

Och härmed var kyrkoinvigningsfesten slut.

I kärt minne skall jag alltid bevara all den tacksamhet, som församlingsborna lade i dagen för kyrkans lyckade restaurering och den högtidliga invigningen.

Det religiösa lifvet.

Det religiösa lifvet i Högsjö är i stort sedt lika det, som råder i andra ångermanländska församlingar. Där finnas både tro och otro, men det skulle vara orätt att påstå, att allmän likgiltighet råder.

Det norrländska folklynnet är, som förut är sagdt, religiöst anlagdt. På söndagarne samlas både unga och gamla i kyrkan och de olika predikolokalerna, om än de besökandes antal icke är så stort, så är det dock mycket större än på många andra håll i vårt land. Ungdomsrörelsen är stadd på tillväxt och visar goda resultat, och de hem äro icke så få, där man kan skönja en gudsfruktans ande.

Men — mycket återstår!

Dock minnes jag så många kära stunder, då Högsjöborna mangrant trädde upp i sin vackra kyrka, eller jag mötte dem så talrikt som utrymmet medgaf i skolsalar eller enskilda hem. Sommaraftnarnes möten i "Gammelkyrkan" voro ej sällan så besökta, att den lilla kyrkan ingalunda kunde rymma alla.

Hvad särskildt med glädje må nämnas är, att jag sällan hade något obehag af de många årens konfirmander — c:a 90 à 100 årligen. Till de sjuka hämtades gärna prästen, och jag minnes många rörande drag från gamla vänners sista stunder.

Olika kristliga samfund finnas ock i Högsjö. Dess tillvaro vittnar onekligen mer om andlig lifaktighet än slö likgiltighet. De hafva aldrig gifvit anledning till misshälligheter. Till flera af dess ledande personligheter har jag stått på en mycket vänskaplig fot.

En människas inre och verkliga värde bör ju mätas efter hennes trohet emot den sanning, hon anser sig hafva funnit, och efter hennes lydnadsförhållande till Gud samt kärleksförhållande till sina medmänniskor. Och härom må vi alltid lämna domen åt Honom, som rätt dömer. Det yttre partinamnet har därvid jämförelsevis ringa betydelse.

*

Skolväsendet.

Under hednatiden var barnens fostran och undervisning helt och hållet en enskild angelägenhet. Föräldrarnes föredömen och råd voro nog, och barnen höllos nästan likställda med föräldrarne både ifråga om rättigheter och skyldigheter. Hvad gossarne angår, ansågs målet för deras fostran vara den manlighet, som bestod i oräddhet, sinnesnärvaro, frikostighet och framför allt dödsförakt, och flickorna fingo tidigt deltaga i hemmets alla göromål. Ungdomen i norden var kraftig och lefnadsfrisk. Under medeltiden funnos visserligen klosterskolor, domkyrkoskolor och stadsskolor, men dessa voro ej för allmogens barn. Någon egentlig folkundervisning förekom ej under medeltiden med undantag af det ringa mått af en kristendomskunskap, som omfattade bönen "Fader vår", "Apostoliska välsignelsen" och "Ave Maria" (Hell dig, du högtbenådade. Luc. 1: 28). Dessa stycken

förelästes af prästen för sockenborna, så att de kunde dem utantill, och den, som ej kunde lära sig dem, han kunde ej få stå fadder vid barndop. Först mot slutet af medeltiden skulle alla lära sig tio Guds bud.

Med reformationen förbättrades folkundervisningen. Liksom Luther ifrigt yrkade på skolors hållande, så gjorde ock Olaus och Laurentius Petri. Långsamt gick arbetet med införandet af en allmännare folkundervisning, men vid slutet af 1600-talet torde å svenska landsbygden hafva funnits 30 à 40 skolor. Så kom kyrkolagen af år 1646 och med den bestämmelsen om, att ingen finge trolofvas, som ej kunde Luthers katekes och begått nattvarden, och i 1723 års Kongl.förordning stadgades vite för föräldrar, som försummade barnens undervisning. Vi erinra här om den förut omnämnde drängen Jon Person i Bäckland, hvilken "trögbock" hotades med "stocken", om han ej ville lära sig läsa. Under 1700-talet lära 150 folkskolor hafva funnits i Sverige. De voro flyttande byskolor.

Byskolorna hade icke egna lokaler, och lärarne voro ytterst okunniga, ofta fyllaktiga; undervisningen naturligtvis mycket dålig och skoltukten rå och barbarisk. Omkostnaderna för undervisningen betäcktes genom barnens skolafgifter: 5, 7 till 10 öre i veckan för barn, som blott lärde läsa och 20 öre för den, som skulle undervisas i skrifning och räkning.

Då år 1839 ännu ej mer än halfva antalet församlingar i vårt land hade folkskolor, kunde man icke längre dröja med reformer rörande skolväsendet. Regering och riksdag tog kraftigt hand om saken, och så utkom den första folkskolestadgan år 1842.

Hvad Högsjö beträffar, torde enligt hvad som kunnat utrönas af ett protokoll, fördt vid den visitation, som den 26 Mars 1811 hölls med pastoratets församlingar af Biskop Carl Gustaf Nordin, Inspektoren Jon. Strömvall och Torparen Olof Jonsson i Wålånger varit de första barnalärarne i församlingen. I nämnda protokoll står, att de "för skicklighet och flit i denna angelägna sak förmonligt vitsordades". Och om den senare säges det, att han redan vid tiden för sagda visitation "skött sitt kall berömligen" i flera årtionden.

Vid den visitation, som af Biskop F. M. Franzén hölls år 1834, fann biskopen skäligt förordna, att, innan "kringvandrande skolmästare antogos, dess kunskaper och seder skulle pröfvas".

I en sockenstämma år 1844 föredrogs för första gången frågan om inrättande af en skola i församlingen. Den skulle ambulera på 5 rotar. Om förslaget gick i verkställighet, är icke kändt, men två år senare blef dock beslut fattadt, att en skola skulle inrättas och ambulera på 3 à 4 rotar.

Den första "skolstyrelsen" bestod af Kapten J. M.Nordstrand, Nämndemannen Israel Norberg, Gästgifvaren M. Åkerstedt, Nämndemannen Erik Dahlberg och Inspektor J. U. Undén.

År 1847 den 22 Febr. beslöt nämnda skolstyrelse, att den ambulatoriska skollärare- och organisttjänsten, med hvilken klockaretjänsten skulle förenas, skulle annonseras ledig i Post- och Inrikes Tidningar. Vid samma skolstyrelsesammanträde föredrogs och upplästes Kungl. Maj:ts nådiga folkskolestadga af den 18 Juni 1842.

Det var emellertid mycket svårt att få sökande till lärareplatsen i Högsjö. Man fick annonsera flera gånger tills ändtligen organist- och skollärare-eleven Anders Peter Westrin som ensam sökande blef vald till denna plats den 23 Dec. 1848. Westrin skötte sin syssla till allmän belåtenhet. Han stannade icke i församlingen mer än 5 år, då han antog en liknande befattning i Gudmundrå, hvarest han, efter vunnen pension, afled den 4 Augusti 1891.

Den 16 Januari 1853 antogs vik. Skolläraren Lindberg till Westrins efterträdare. Vid samma tillfälle väcktes förslag om, att folkskolan skulle blifva fast, men förslaget vann ej bifall.

Folkskolan ambulerade på flera rotar, och så gick det i många år utan några väsentliga förändringar. I en tid, då skolor måste inrättas öfverallt i Sveriges alla församlingar, var naturligtvis bristen på lärarekrafter mycket stor.

Angående Skollärare Lindberg har jag hört en historia, som ju är ganska rolig och därför må anföras.

Lindberg lär hafva varit en nog så duglig barnalärare, men han sysslade ock med sitt handtverk — skomakeri, och skolådan följde honom till de olika skolrotarne. På den tiden bedrefs ofta skolundervisningen så, att läraren satte någon af de kunnigaste lärjungarne att hjälpa de mindre försigkomna att läsa innantill eller till och med

förhöra deras läxor. Sedan Lindberg en dag ordnat skolarbetet på detta sätt, satte han sig i sitt vid skolsalen liggande boningsrum med öppen dörr till skolsalen och lagade skor.Så en dag kommer en främmande herre till skolan för att — inspektera. Det var folkskoleinspektören. Förvånad öfver, att skolläraren icke själf var inne hos barnen, tillät han sig i vänliga ord erinra Lindberg om det olämpliga uti att ej själf vara hos barnen och leda undervisningen. Lindberg blef förargad och menade, att det var han, som skötte skolan och därför "kunde herrn gå sin väg." Folkskoleinspektören tvistade icke vidare med Lindberg, utan aflägsnade sig efter en stund.

Ja! Så har jag hört historien, som jag dock med reservation anför.

Huru outveckladt skolväsendet på den tiden än var, så är dock visst, att ungdomens moraliska nivå var fullt ut lika god som nu, om ej bättre, ty föräldramyndigheten gjorde sig förr mycket mer gällande, och de unga fostrades till större lydnad. I hemmen vakade man förr mycket mer öfver barnens uppförande och läsning än hvad nu sker.

År 1854 inköptes jord till skoltomt, och under påföljande år byggdes det första skolhuset i församlingen invid kyrkan. Skollärare Lindberg afgick från sin befattning 1869, blef sedermera gästgifvare i Weda några år, samt flyttade därifrån till Hernösand och blef handlande.

År 1859 lämnades skolundervisning åt 67 gossar och 50 flickor, under det att 62 gossar och 23 flickor fingo hemundervisning.

Den 1/1 1870 tillträdde Petrus Löfquist, f. 27/9, 1837, tjänsten såsom folkskolelärare, organist och klockare och var ensam lärare i församlingen. År 1872 beslutades en småskolas inrättande. Först 10 år senare inrättades en andra småskola. Båda småskolorna voro dock ambulerande. Vid Ramviks sågverk inrättade bolaget år 1885 en folkskola för sågverkets barn, men församlingen såsom sådan hade, så vidsträckt den var och med ett innevånareantal af 2,150 personer, blott 1 folkskola och 2:ne småskolor vid min ankomst till församlingen år 1886.Utansjö folkskola. Folkskollärare J. Dahlström med sin klass.

Församlingen var emellertid stadd i ganska kraftig utveckling och skolväsendet måste ordnas därefter. Flera s. k. mindre folkskolor inrättades efter hand, ambulerande på 2 rotar. Behofvet af egna och ändamålsenliga skollokaler och bostäder för lärarepersonalen gjorde sig mer och mer kännbart. Efter mitt tillträde till kyrkoherdebefattningen år 1898 tog jag omedelbart upp frågan om skolhusbyggnader och lyckades genomdrifva beslut om uppförande af 2:ne stora skolhus i Ramvik och Wålånger samt ett mindre i Åbord, hvilka alla tre blefvo uppförda och invigdes år 1900. I Rö inköptes 1898 ett hus, som så godt sig göra lät ändrades till skolhus. Några år därefter, 1905, måste ett större skolhus uppföras i Utansjö med 4 lärosalar och bostadsvåningar, men ändå nödgas man hyra lokaler i närheten. Vidare uppfördes mindre skolhus i Karlberg 1903 och i Sela 1909 samt större sådane i Bäckland och Jude 1910 samt i Bölen 1914. Beslut fattades år 1916

om skolhusbyggnad i Dalsby. Kostnadsförslaget uppgick till 83,000 kr. Alla de uppförda skolhusen äro tidsenliga och försedda med hemtrefliga boställsvåningar åt lärarepersonalen. Högsjö församling har ock fått berättigadt erkännande för sitt lifliga intresse och stora uppoffringar för ordnandet af sitt skolväsende. Materielen är öfverallt utmärkt.

Att allt detta kunnat ske har berott på, att jag haft ett enastående för skolans väl intresseradt skolråd att göra med, och jag skall ständigt och tacksamt bevara minnet af det bistånd jag haft i de för mig så kära vänner, som stödjande stått vid min sida. Våra sammanträden voro alltid såsom angenäma sammanträffanden med goda vänner, hvilka framförde sina personliga tankar med församlingens bästa i sikte, men alltid på ett ytterst urbant sätt. Jag kan här icke uppräkna alla de olika ledamöterna under mina 30 år, alla hedervärda män, men jag kan icke undgå att här nämna några namn, hvars bärare visat ett alldeles särskildt intresse. De äro Disponenten Chr. Lindeberg, Grosshandlaren J. E. Lidén, Kommunalkassören C. V. Olson, Hemmansägaren J. P. Högström i Flattom och Torpinnehafvaren Otto Högberg i Jude. Denne sistnämnde, en lika sundt som varmt kristlig karaktär, förtjänade sitt särskilda omnämnande för sin ovanliga plikttrohet och sin redbarhet, hvarigenom han åtnjöt allas aktning, men utrymmet tillåter det ej. Den flärdlöse lille mannen försummade aldrig utan i mest trängande fall ett skol- eller kyrkorådssammanträde under alla åren ända till kort före sin död den 18/4 1916, ehuru han måste gå

den långa vägen från och till sitt hem i Jude. Då jag vid en visitation, som hölls af Biskop Johansson, omnämnde hans oegennyttiga nit om kyrka och skola, ådagalade församlingen sin vördnad för honom genom att mangrant ställa sig upp vid visitationsstämman i kyrkan.

Nu äro såväl han som flera af de gamla vännerna döda. Länge lefve deras minne!

Men J. P. Högström lefver ännu. I 50 år har han deltagit i allehanda kommunala värf och är ledamot isåväl kyrko- och skolråd, som ock i kommunalnämnd och fattigvård. I nästan alla byggnadskommittéer har han varit medlem och är ofta socknens ombud. Högström är den frikyrkliga rörelsens ledande personlighet, dock utan partisinne, men med blick för det *stora egentliga*. Han är en typisk norrländsk odalman af gamla slaget, som säger rent ut hvad han tänker, dock alltid hänsynsfullt.

I församlingen äro nu anordnade 10 folkskolor, 5 mindre folkskolor och 11 småskolor samt 10 slöjdafdelningar. Skolhusens antal äro 12. Dess brandförsäkringsvärde torde uppgå till 1/2 million. Innevånareantalet utgör 4,300 personer. De skolpliktiges antal uppgår till 850 à 900 barn.

*

Efter den långa tjänstetiden af 30 år afgick Petrus Löfquist från skollärare-, organist- och klockarebefattningen den 31 December 1899. Plikttroget hade han efter bästa förmåga och med de pund han fått skött sin syssla och sett många nya generationer växa upp. Han hörde till den gamla stammen och hade sin egen undervisningsmetod, som väl icke kunde gillas af en senare tid. I många år var hans skola ambulerande på flera platser till dess den blef fast. Genom sin anspråkslöshet och godmodighet fann han sig väl tillrätta med alla. Han är nu pensionerad.

Hans hustru, Fru Emma Löfquist, f. 1/6 1843, var syster till kommunalnämndens ordförande, C. V. Olson. I öfver 40 år hade hon varit församlingens barnmorska och utöfvade vid sidan af detta kall en icke ringa läkaregärning särskildt under de år, då ej någon läkare fanns att tillgå i Högsjö. Hon hade onekligen stora anlag i den riktningen och var en ovanligt rikt begåfvad kvinna, rådig och alltid vid solskenslynne, hvarför hon var mycket anlitad af hjälpbehöfvande sjuka, öfverallt välkommen. Och resa fick hon också. I ur och skur, natt eller dag for Fru Löfquist fram påFru Emma Löfquist, f. Olson. sockenvägarne i Högsjö, hämtad till sjuka och lidande, allestädes hälsad som en hjälp och tröstarinna i svårigheterna. Af sjuka besöktes hon ock mycket i hemmet till och med af från Högsjö ganska aflägset boende personer. För sitt oförtrutna arbete erhöll hon Kungl. Patriotiska sällskapets guldmedalj. Då hon i tron på sin Frälsare afled d. 25/11 1916, sörjdes hon uppriktigt af hela församlingen.

Petrus Löfquist efterträddes af Anton Wahlberg, som började sin tjänstgöring den 1 Januari 1900 kl. 12 på natten, då han mästerligt skötte orgeln vid den högtidliga midnattsgudstjänst, som hölls i kyrkan med anledning af sekelskiftet. Hans lefnadsöden äro icke så litet märkliga. Efter att endast några år hafva innehaft sin befattning som skollärare, organist och klockare i församlingen, flyttade han till Stockholm, där han vid Musikaliska akademien bedref studier och aflade direktörsexamen. Var en tid anställd som folkskollärare i hufvudstaden; tjänstgjorde något år som musikdirektör vid Folkteatern därstädes. Slutligen ägnade sig Wahlberg helt och hållet åt affärsverksamhet, blef inspektör vid lifförsäkringsbolag och innehar nu assurans- och handelsfirma under namn af Wahlberg & Comp. I och för affärer i Finland vistades Wahlberg där vid utbrottet af det finska inbördeskriget och var ledare för den ström af svenska flyktingar, som i Febr. 1918 hemfördes till Sverige på af svenska staten utsändt fartyg. I April samma år företog Dir. Wahlberg en affärsresa till Finland med flygmaskin från Stockholm — den första färd, som i Sverige gjorts till främmande land med æroplan i affärssyfte.

Efter Dir. Wahlbergs afgång från de förenade skollärare-, klockare- och organisttjänsterna i församlingen valdes den nuvarande innehafvaren af dessa tjänster, Jonas Dahlström, i Juli 1902. Sedan Utansjö skolhus blifvit uppfördt och Dahlström blifvit förste lärare vid nämnda skola, bor han därstädes. I Kantor Dahlström har församlingen fått en lika god kyrkomusiker, som plikttrogen och samvetsgrann skollärare, hvilken för sin redbarhet åtnjuter välförtjänt förtroende.

Lärarepersonalen i Högsjö 1918.

Vid *folkskolorna* äro anställda:

Kantor:

Jonas Dahlström (tillika organist och klockare)

Utansjö

Folkskolelärarinna:

Gerda Holm

”

Folkskolelärare:

Anders Herbert Andersson,

Wålånger

”

Helmer Lundqvist

Ramvik

”

Johan Sundqvist

”

Folkskolelärarinna:

Lotten Lené

”

”

Nora Fjellner

Jude

”

Jenny Dahlbäck

Rö

Folkskolelärare:

Anders Gustaf Nordlund

Bäckland

„

Arvid Lidbom

Bölen

Vid *mindre folkskolor* och *småskolor* äro anställda:

Småskolelärarinnor:

Helga Söderberg

Utansjö

„

Agda Altin

„

„

Beda Lök

„

„

Ida Fällström

„

„

Lovisa Hult

Wålånger

„

Karolina Nordell

Ramvik

„

Margreta Bergström

„

„

Terese Nyberg

Rö

”

Elin Nylander

Sela

”

Ester Nordqvist

Karlberg

”

Judit Almqvist

Dal

”

Greta Crug

Bäckland

”

Emma Höglund

Åbord

Mycket vore nog att förmäla om lärarepersonalen i Högsjö och dess arbete i folkupplysningens tjänst, men utrymmet tillåter det icke. Såsom ett totalomdöme må det sägas, att den är plikttrogen, och att dess arbete omfattas med intresse af sockenborna, som å sin sida med beredvillighet visat sitt tillmötesgående.

*

Vården om de fattiga i Högsjö.

Ordföranden i kommunalnämnden och fattigvården, Kassör Gustaf Blomquist.

I åtskilliga år hade man ansett, att det vore nödvändigt att uppföra ett ålderdomshem i Högsjö. Ett sådant har ock nu blifvit uppfördt och invigdes högtidligt den 11 December 1917 af mig, som därför rest upp från Stockholm, i närvaro af c:a 250 sockenbor. Det var en äkta norrländsk vinterdag med strålande sol och klingande slädföre. Invigningshögtidligheten började kl. 11 f. m. i hemmets samlingssal med afsjungandet af ps. 33, hvarefter Pastor J. Wiking uppläste Kon. Davids 24 psalm och höll med ledning däraf en kort bön samt hälsade de närvarande välkomna.

Därefter föredrog Ordföranden i Högsjö kommunal- och fattigvårdsnämnd, Kassör Gustaf Blomquist, följande af honom utarbetade, intressanta

Berättelse

öfver fattigvårdens utveckling inom Högsjö kommun.

I äldre tider var det vanligt, att de fattiga skulle understödjas af sina bättre lottade släktingar. Detta kan man finna af gamla landskapslagar. I tre sådana finnes uttryckliga föreskrifter för barn att draga försorgom sina åldriga och sjukliga föräldrar, och det var i lag stadgadt, att "den, som vräker fader eller moder", blef straffad.

Längre fram blef det en kyrkans angelägenhet att taga vård om de fattiga, dels med tillhjälp af frivilliga gåfvor och dels genom afkastning af kyrkogodsen. Men detta slags fattigvård var egentligen blott ett lämpligt ordnande af tiggeriet, som då var ytterst vanligt och tilltog under tiden mer och mer. Först år 1847 utkom ett formligt förbud emot allt slags tiggeri.

Redan under 1700-talets började man dock inse, att hvarje socken borde hafva skyldighet att underhålla sina fattiga, men någon bestämd föreskrift i berörda afseende utkom först i "hospitalsförordningen" af år 1763, där det påbjöds, att "hvarje kommun på en särskild dag på året skulle rådgöra om sina fattigas försörjning och bestämma det antal, som för det kommande året skulle åtnjuta understöd samt att endast 'dårar, borttagna eller uslingar' (behäftade med smittosamma eller obotliga sjukdomar) fingo inläggas på hospitalen."

Denna förordning kan anses vara grunden till nuvarande fattigvårdslag, enär fattigvården blef en kommunens angelägenhet och hemortsrätten bestämdes till en viss kommun.

Ehuru det icke efter reformationens införande varit endast kyrkans sak att taga vård om de fattiga, så har kyrkan dock haft ett stort inflytande på denna angelägenhet äfven in i vår tid. Insamlingar till de fattiga hafva gjorts vid barndop, bröllop, begrafningar och kyrkliga högtider. Insamlingarne blefvo dock efter nuvarande penningevärde ytterst små och obetydliga. Så steg t. ex. insamlingen här i Högsjö på Kristi himmelsfärdsdag 1738 till endast 2 rdr 15 skillingar banco, men priset på 1 famn ved var då 1 rdr 24 skillingar och på en kanna mjölk 3 skilling.

Den kyrkliga insamlingen för de fattiga var år 1825: vid graföl 7,27, vid bröllop 2,44, vid bouppteckningar 11,12, hvarjämte såsom frivilliga gåfvor insamlades vidandra tillfällen 16,20, tillsammans 37 rdr. Utgifterna stego det året till 17 rdr 21 skilling.

År 1837 insamlades på liknande sätt 28 rdr, men 11 rdr blefvo ur fattigkassan stulna, och de fattiga fingo blott 17 rdr i utdelning. Kassabehållningen samma år, 449 rdr, var utlånad till fyra personer mot revers och 4 1/2 % ränta.

Största understödet lämnades sistnämnda år till en piga i Bäckland med 2 rdr. Räkenskaperna, rediga och prydliga, voro förda af Kyrkovärden Erik Dahlberg.

År 1860 hade inkomsterna i fattigkassan stigit till 128 rdr och utgifterna till 137 rdr.

Det synes äfven hafva varit brukligt, att de fattiga någon gång fått göra tjänster till kyrkan för de gåfvor, de fått emottaga.

I ett protokoll af den 8 Juli 1855 står det: "Då inom denna församling varit vanligt och brukligt, att de, som åtnjuta fattigdel och ej äro genom sjukdom eller ålderdom därtill urståndsatte, ansett för en skyldig erkänsla för sina undfångna bidrag att till midsommar skura och rengöra kyrkan, men då de sista åren ingen eller så få infunnit sig, hafva kyrkovärdarne nödgats leja annan personal för detta göromål, så fattade skattemännen, seende detta förhållande med största ledsnad (!) och troligen ej glömmande det vid blifvande fattigutdelning (!) samt för att bespara kyrkan denna extra utgift, det beslutet, att kyrkoskurning och rengöring hädanefter skulle ske af alla skattemännen i tur och ordning."

Förutom ofvannämnda inkomster för fattigvårdens behof, hvilka naturligtvis ej ens i forna tider voro tillräckliga att lämna de fattiga den hjälp de behöfde, hade bönderna skyldighet att lämna spannmål i förhållande till hemmanets storlek.

År 1847, då Kungl. Maj:ts förordning af den 25 Maj angående fattigvården började tillämpas, beslöts i sockenstämma att "spannmålstillskottet skulle af skattemännen utgöres på samma sätt som föregående år efter kommunens taxeringsvärde från 1 till 1 1/2 kappe korn, struket mått, pr seland. Dessutom ansågs billigt ochi öfverensstämmelse med 1811 års kungl. förordning, att äfven torpare och tjänstehjon borde i någon mån till fattigvården bidraga, nämligen hvarje mantalsskrifven bondeson och dräng med 8 skillingar banco och hvarje

bondedotter och piga med 4 skillingar banco, för hvilka medel husbonden ansvarar, men torpare på det sättet och i den mån, som sockennämnden efter närmare pröfning för skäligt finna kan."

Denna uttaxering af spannmål, som afsåg endast bönderna, fortgick till år 1882, då vid oktoberstämman beslöts, "att densamma ej som förr skulle 'inslås' efter seland, utan efter all fyrk med 1 kanna råg och korn för hvarje 5:e fyrk, spannmålen sålunda fördelad: 1/3 råg och 2/3 korn till ett lösningspris af 20 öre kannan för kornet och 27 öre kannan för rågen."

Uppbörden af spannmålen skedde på vissa bestämda dagar, då densamma "inslogs" i sockenmagasinet vid kyrkan. Fattigvårdsföreståndaren hade att mottaga spannmålen och sedan efter sockenstyrelsens utanordning låta mala den och därefter utlämna mjölet.

Förutom spannmål upphandlades sedermera äfven mjöl och strömming, som ock utdelades, och samma år beslöts tillika, att all strömming, som hädanefter erfordras för fattigvården, skulle på auktion af den minstbjudande upphandlas, hvilket tillvägagångssätt sedan följts. Utskyldernas erläggande med spannmål för fattigvården upphörde i början af 1890-talet.

Hela den beräknade staten för år 1865, då de beräknade utgifterna för kyrkliga ändamål, skolan och fattigvården voro sammanslagna, utgjorde 1,834 rdr, hvaraf till fattigvården för 5 kringgående hjon beräknades 25 öre pr dag för hvardera eller tillsammans 550 rdr, fattigsäden beräknades kosta 180 rdr, hvartill kom de kontanta utgifterna för utackordering, mjöl, strömming och kläder till 640 rdr. Hela utgiften för de fattiga det året gick sålunda till 1,370 rdr.

I 1870 års räkenskaper äro följande inkomster upptagne: brännvinsmedel 20 rdr, inkomst för spånad 9,50 rdr; uttaxering 1,266,34 rdr, öfriga inkomster 80,50 rdr.Utgifterna för fattigvården voro 1,424,30 rdr. Då inköptes för utdelning 105 £-pund kornmjöl, 84 £-pund rågmjöl, 84 £-pund strömming samt 9 £-pund sill, Fattigföreståndaren hade 15 rdr för sina besvär.

I slutet af 1860- och början af 1870-talet inköpte kommunen lin och ull, som sedan utlämnades till de fattiga för att emot ersättning spinnas, hvarefter garnet såldes på auktion i sockenstugan. Uppstod därå vinst, så lämnades densamma till fattigkassan. Det är sådan vinst, som i 1870 års räkenskaper omtalas under benämning "spånad" och uppgick till 9,50 rdr. Denna åtgärd vidtogs under nödåren 1867 och 1868 samt fortgick några år. Arbetet utlämnades ej endast till understödstagare eller "sockenhjon", som de då kallades, utan äfven till andra, som voro i fattiga omständigheter.

En mycket vanlig form för fattigunderstöd var ända till i slutet af 1860-talet s. k. "sockengång", hvarvid tillgick så, att den behöfvande efter i sockenstämma lämnadt tillstånd hade att vistas hos bestämda hemmansägare en viss tid i förhållande till hemmanets storlek, vanligen en dag för hvarje seland.

De, som orkade, fingo gå, men de sjuka eller gamla och orkeslösa fingo skjuts. Då "sockenhjonet" måste vandra emellan så många platser om året, som det fanns hemman, så innebar detta naturligtvis ett stort lidande för dessa arma fattige och kontrollen öfver vårdens beskaffenhet var ytterst svår för att icke säga omöjlig att utöfva. Denna understödsform, som naturligtvis synes oss i vår tid ytterst frånstötande, var då allmän i hela vårt land och fanns ännu kvar i 70 socknar enligt 1911 års statistik, men år 1915 hade antalet betydligt minskats, så att det året endast 34 personer åtnjöto sådant understöd.

Att det icke alltid var oundvikligt att använda "sockengång" framgår af ett beslut, som i Högsjö fattades den 1 oktober 1854, enligt hvilket "utfattiga och sjukliga pigan Märta Lena i Dal skulle få begagna vanligsockengång, och skulle fattigföreståndaren söka att få hennes sjuka moder, Nils Hans' änka, inackorderad."

En annan i hög grad motbjudande understödsform, som efterträdde sockengången var "bortauktioneringen" af de fattige, hvarvid tillgick så, att de fattige offentligt å sockenstämma bortauktionerades till de personer, som för lägsta ersättningen erbjödo sig att mottaga och vårda dem. Bortauktioneringen fortgick här i socknen till år 1886, men på senaste åren var det ej brukligt, att de, som skulle bortauktioneras, voro närvarande vid auktionen, Fattigvårdsstyrelsen, som hade att afgöra, huruvida gjordt anbud skulle antagas eller icke, sökte så vidt möjligt

var, att få goda hem för de fattige, af hvilka flera stannade år efter år på samma ställe.

Arvodet för de sålunda bortauktionerade var 1866 — det första året detta förekom, då tre äldre och två barn bortauktionerades — 1/2 tunna spannmål in natura och värdet af 1/2 tunna i penningar för hvar och en af dem pr år. På decemberstämman 1875 bortauktionerades till de minstbjudande 7 äldre personer. Lägsta priset pr år blef 45 rdr och det högsta 183 rdr, det senare för en sjuk änka. Sedan sockennämnden tagit anbuden i öfvervägande beslöts, att icke antaga desamma. Vid ny auktion den 27:e i samma månad blefvo anbuden resp. 19,50—75 rdr pr år, alltså en betydlig prisnedsättning, men då var den gamla änkan död och hade fått en bättre och varaktigare plats. Två personer, något arbetsföra, utackorderades utan ersättning.

Sedan dessa auktioner genom den till församlingen nyss anlände pastor Arv. Salvéns bestämda protest upphört 1886, har fattigvårdsstyrelsen under hand utackorderat barn och äldre i för dem de bästa hemmen, därvid ringa hänsyn tagits till utackorderingspriset, men uteslutande till hemmets lämplighet. Det årliga arvodet för sådan utackordering utgjorde år 1900, då 18 barn och 6 äldre voro utackorderade, 40—85 kronor för de förra och 75—150 kronor för de senare utom för en sinnessjuk, som kostade 250 kr. pr år.

Den hittills mest vanliga understödsformen har dockefter sockengångens tid varit understöd i hemmen, då understöden vanligtvis utgått i matvaror och klädespersedlar samt husrum och ved och endast i undantagsfall i kontanta penningar.

Till belysning af huru olika de fattiges behof uppskattades förr och nu må anföras, att år 1854 vid oktoberstämman beslöts att lämna 9 tunnor och 20 kappar säd till utdelning åt 17 fattiga. Största understödet blef 1 tunna 16 kappar och det minsta 7 kappar.

Nämnda understöd var troligen allt, som tilldelades dessa förutom möjligen något af kyrkliga medel. "Utfattiga Per Nils' änka skulle af fattigkassan bekomma 5 rdr till betalning af 2 famnar ved, som Ingemar Isakson vintern förut tillfört henne."

År 1914 varierade kostnaden för understöd i hemmen för ensam person från 126—230 kr. förutom i ett undantagsfall, då för en äldre person, som behöfde skötsel, kostnaden steg till 470 kr.

Före år 1847 fanns ingen fattigvårdsstyrelse, utan alla ärenden afgjordes å sockenstämma, men den 25 Maj nämnda år utkom en Kungl. förordning angående fattigvård, hvari bestämdes, att "hvarje socken och hvarje stad skulle lämna nödtorftig vård och försörjning åt sina fattiga" och att öfverläggningar i ärenden rörande fattigvård hållas och beslut däri fattas å sockenstämma, men att inom hvarje fattigvårdssamhälle skall finnas en fattigvårdsstyrelse, som på landsbygden utgöres af sockennämnden." Denna styrelse skulle handhafva förvaltningen af alla fattigvårdsangelägenheter och pröfva hvarje förekommande behof samt *om* och i *hvad mån* understöd borde lämnas.

Utom dessa förut omtalade egentliga fattigunderstöd var det förr vanligt att hjälpa och bistå hvarandra äfven om den behöfvande ej ansågs för "utfattig", som det då hette; ty det fanns ej då, som nu, brandstodsbolag och kreatursförsäkring, utan det gällde att på annat sätt hjälpa hvarandra i händelse af eldsvåda och förlust af kreatur. Sådana ärenden afhandlades ock vid sockenstämmorna, där allt möjligt förr afgjordes.Sålunda beslöts å sockenstämma i Mars 1845 att lämna brandskada åt Bonden Mårten Ramstedt i Ramvik, för hvilken mangårdsbyggnad, loge, lador, stall och ladugård med lösören nedbrunnit. Stämman beslöt, "att: 1:o) på hvarje rök lämnas 2 timmerstockar om 19 alnar, 2:o) torpare skulle göra dagsverken på egen kost, 3:e) Ramstedt skulle få kringskicka häst och skrinda för erhållande af frivilliga bidrag af halm och foder åt kreaturen samt något matskott åt folket, allt efter hvars och ens råd och lägenhet."

I öfriga fall var det på senare tid "sexmännen" i församlingen, som skulle inom hvar sin rote göra nödiga insamlingar.

Då björnar ofta anställde förödelse bland boskapen afhandlades å stämmorna att lämna bidrag åt dem, som blifvit lidande därigenom. Sålunda beslöts på sockenstämma 1863 att lämna Torparen Jonas Näsman i Wålånger 50 rdr

som ersättning för 2:ne kor, som blifvit ihjälrifna af björn.

Från och med 1879 lämnades lån till dem, som mistat sina kreatur på detta sätt för inköp af andra. Lånet skulle inbetalas på ett eller två år. År 1878 lämnades en hemmansägare i Lillsela 200 rdr som ersättning för en häst, som han mistat. Beloppet skulle uttaxeras efter jordfyrk, men då beslutet härom öfverklagades och upphäfdes, tilläts han att å lista insamla medel. Från predikstolen skulle sedan kungöras hvilka, som gifvit å dessa listor.

Hemsö socken hörde länge tillsammans med Högsjö ifråga om fattigvård, men vid sockenstämma den 25 Maj 1847 ansågs lämpligast, att socknarne Högsjö och Hemsö skiljdes åt ifråga om fattigvård, så att hvardera socknen skulle försörja sina fattiga. Två ombud valdes att å sockenstämma med Hemsö underhandla med dess socknemän. Förfrågan hade näml. gjorts till Hemsö, huru sammanskjutna fattigvårdsmedel där blifvit använda, och svar hade inkommit, "att så många fattiga på Hemsö förefunnits, att fattigmedlen för dessa blifvit medtagna." Öfverenskommelse om skilsmässa skeddeden 14 Nov. 1847, och innestående kassamedel 670,47 rdr delades 1851 på så sätt, att Hemsö däraf erhöll 111,39 rdr.

Utansjö järnbruk med underlydande hemman hade länge egen fattigvård, hvadan bruket ej deltog i kostnaderna för den öfriga fattigvården inom socknen. Förslag om skilsmässa i detta hänseende väcktes å sockenstämma 1848, då fattigföreståndaren och Inspektor Undén i Utansjö fingo i uppdrag att uppsätta förslag till öfverenskommelse, men sådan kom ej till stånd så snart, ty såväl år 1853 som 1857 gjorde Undén påminnelse härom. När uppgörelse sedan skedde kan ej angifvas, men bruket synes hafva haft egen fattigvård äfven sedan bruksrörelsen i början af 1880-talet nedlades, ty år 1891 begärde bruksägarne att få del af brännvinsmedlen för sin fattigvård. Från och med 1895 torde Utansjö särskilda fattigvård hafva upphört.

I en del kommuner hafva sedan många år tillbaka förekommit anstaltsvård för de fattiga genom s. k. fattighus, fattiggårdar och ålderdomshem.

Fattighus är den äldsta formen af fattigvårdsanstalt. I fattighusen intogos förutom orkeslösa åldringar äfven obotligt sjuka, vanföra, mindre vetande och på ett eller annat sätt förfallna personer äfvensom hela familjer, hvars försörjare voro oförmögna till arbete eller saknade sådant. En del gamla och sjukliga erhöllo förutom husrum och vedbrand äfven mat å inrättningen, andra fingo ett mindre penningebelopp, och andra åter fingo helt och hållet på egen hand anskaffa hvad som behöfdes till uppehället förutom bostad.

Där en god föreståndare och gemensam hushållning finnes kan äfven fattighuset lämna ganska god vård, men ej sällan äro dess innevånare lämnade att reda sig själfva med möjligen någon hjälp af någon af de mest arbetsföra, som af fattigvårdsstyrelsen fått i uppdrag att mot någon ringa ersättning hjälpa dem, som äro i behof däraf.

Ingendera af dessa vårdformer har förekommit i denna socken, men fråga om fattigvård har flera gånger varitföre. Första gången fråga härom förekom var vid decemberstämman 1880, då förslag väcktes att inköpa jord och därå uppföra en ändamålsenlig byggnad. En kommitté valdes, bestående af hrr Eric Norberg i Westby, C. V. Olson i Rocke, J. Bodén i Åbord, Hans Wedin i Westby, J. P. Högström i Flattom och Jon. Höglund i Flattom. Kommittén fick i uppdrag att utreda ärendet och inkomma med förslag till stämman. Efter att på oktoberstämman följande år hafva blifvit påminta om uppdraget och uppmanade att innan decemberstämman hafva utredningen färdig, inlämnade kommitterade sitt utarbetade förslag till stämman den 30 December 1881. — Men förslaget, hvars innehåll är obekant, förkastades och kommitterade anmodades att inkomma med ett annat. Alla ledamöterna utom hrr Olson och Bodén afgingo ur kommittén. I de afgångnas ställe invaldes Handlanden Oscar Omberg i Rocke och Landtbrukaren J. E. Omberg i Skog. Någon skriftlig utredning eller förslag i ärendet har ej kunnat återfinnas, med det har blifvit upplyst, att kommittén föreslagit att inköpa det hemman, hvarå ålderdomshemmet nu är byggdt, och hvilket då med god fjällskog utbjöds för 6,000 kronor. Meningen var att där uppföra en byggnad för 20 understödstagare, men då af utredningen framgick, att det skulle bli betydligt dyrare att underhålla dessa å ett sådant hem än med de understödsformer, som då användes, blef förslaget af stämman förkastadt. År 1884 upptogs frågan ånyo. En ny kommitté tillsattes, bestående af hrr G. Hedberg i Rocke, C. V. Olson i Weda, O. M. Sjöström i Östby, Hans Wedin i Westby och J. E. Lidén i Ramvik. Efter tre månaders förlopp inlämnade kommittén sitt utlåtande. Detta lär hafva åsyftat att från Gamla Wallen få afsöndrad en tomt

för uppförande af en fattiggård och att arrendera stomhemmanet för att kunna få jordbruk till inrättningen, men då kommitterade funnit, att kostnaden skulle bli alltför stor för de få understödstagare, som där skulle kunna intagas, afstyrkte kommittén att f. n. tänka på byggandet af enfattiggård, hvari stämman instämde den 29 Juni samma år.

Efter denna tid blef frågan härom icke väckt förrän år 1904, då dåvarande fattigvårdsordföranden, hr C. V. Olson i Weda, hvilken städse ifrat för frågans lösning, föreslog en uttaxering af 5,000 kr. för ändamålet, men kommunalnämnden gillade ej förslaget, som aldrig framfördes till stämman.

Nästa gång frågan om fattiggård eller ålderdomshem förekom var vid fattigvårdssammanträde den 8 Febr. 1912 med anledning af att förre Skeppsredaren Eric Norbergs egendom Westby då var till salu. En kommitté tillsattes ånyo med uppdrag att utröna, huruvida det kunde vara fördelaktigt för kommunen att för nämnda ändamål inköpa egendomen ifråga.

De kommitterade, hrr J. E. Lidén, Arv. Salvén, Gustaf Blomqvist, J. P. Högström och D. A. Grafström sammanträdde den 17 Februari sistnämnda år, och det meddelades därvid, att egendomen, som kunde föda 4 hästar och 20 nötkreatur, var till salu för 50,000 kronor. Vid den utredning, som företogs, visade det sig, att inkomsterna kunde beräknas till 6,610 kr. och utgifterna till 8,377 kronor pr år. Kommittén beslöt att öfverlämna frågan till kommunalstämmans bepröfvande och afgörande utan att framkomma med något eget förslag.

Vid kommunalstämma den 24 Mars samma år, då frågan kom före till afgörande, blef den helt och hållet afslagen. En hetsig agitation hade bedrifvits mot inköpet af Westby-egendomen af en del personer, som menade, att detta skulle leda till ekonomisk ruin (!) för kommunen. Af denna egendom såldes dock några år senare en mindre del till ett pris, som vida öfversteg det, som begärdes af kommunen.

Tanken på att anskaffa ett ålderdomshem eller en fattiggård för kommunen syntes dock fattigvårdsstyrelsen så angelägen, att den icke vidare kunde lämnas åsido. Kostnaderna för fattigvården hade nämligen blifvit alltför betungande, och det blef dessutom meroch mer svårt att få utackorderingsställen till åldriga och sjuka personer.

Vid fattigvårdsstyrelsens sammanträde den 24 Maj 1914 upptogs frågan ånyo, men denna gång på initiativ af Kyrkoherde Arv. Salvén. Vid styrelsens sammanträde den 3 Juli valdes en kommitté, bestående af Kyrkoherde Arv. Salvén, hrr G. Blomqvist, J. E. Lidén, J. P. Högström, J. Nordén och D. A. Grafström, hvilka fingo i uppdrag att göra studieresor till platser, där ålderdomshem funnes samt att verkställa en noggrann utredning dels angående behofvet af ett sådant hem och dels omkostnaderna för uppförandet af detsamma. Detta godkändes af stämman den 25 Oktober, då äfven medel för kommitténs resor anslogs. I Januari 1915 började studieresorna, då fattiggårdarne i Multrå, Sollefteå, Långsele, Ytterlännäs och Gudmundrå besöktes. Det var under den sista af dessa färder, som Grosshandlare Lidén troligen ådrog sig den förkylning, som den 15 April ändade hans lif.

Efter fullbordade resor hade kommitterade kommit till fullständig enighet om, att ett ålderdomshem måste byggas för 60 personer, att det borde uppföras af tegel samt vara förenadt med jordbruk.

Förfrågningar gjordes nu om lämpliga hemman, bland hvilka må nämnas Ulanders i Dal, Granlöfs i Nordansjö och den förut omnämnda Norbergska egendomen i Westby. Af kommitténs ledamöter var det endast Kyrkoherde Salvén, som påyrkade, att Nordansjö-hemmanet skulle inköpas dels för dess närhet till kyrkan och prästgården, dels ock för dess utomordentligt vackra läge vid Mörtsjön, men icke minst därföre, att de gamla själfva kunde besöka kyrkan och få besök af kyrkobesökande anförvanter och vänner, hvarigenom anstalten ständigt kunde stå under allmänhetens kontroll.

Vid närmare undersökning funno kommitténs öfriga ledamöter, att kyrkoherdens förslag vore det lämpligaste både ifråga om läge och pris, ehuru man kundehafva önskat erhålla större skogsmark, än som fanns å Nordansjöhemmanet.

Vid sammanträde den 3 Juli 1915 beslöto kommitterade att preliminärt inköpa hemmanet för 12,000 kronor med tillträde den 1 instundande Oktober, och vid sammanträde den 4 Augusti beslöt kommittén föreslå stämman att inköpa nämnda hemman.

Kommunalstämman, som hölls den 8 Augusti, godkände enhälligt kommitténs förslag och det preliminära köpeaftalet samt beslöt att upptaga ett amorteringslån å 50,000 kr., hvarjämte fattigvårdsstyrelsen fick i uppdrag att gå i författning om ålderdomshemmets uppförande. Styrelsen å sin sida valde en byggnadskommitté bestående af hrr Gustaf Blomqvist, Arv. Salvén, J. Haslum, Leop. Lindeberg, J. P. Högström, J. Nordén och D. A. Grafström, som skulle anmoda Arkitekten Th. Kellgren i Uppsala att uppgöra ritningar. För detta uppdrag besökte han platsen den 27 Augusti, då också utstakningen skedde för grundläggningsarbetena.

För uthusets och ladugårdens uppförande valdes en kommitté, bestående af hrr J. E. Höglund i Bölen, J. Andersson i Näs och P. Wiklund i Bäckland.

Då emellertid byggnaden enligt den 1:a ritningen ansågs för dyrbar, omkring 100,000 kr., beslöt kommittén att göra en del förändringar, hvarigenom kostnaderna skulle kunna nedbringas till 70,000 kr. Ritningen, åtföljd af kommitténs ändringsförslag, föredrogs vid kommunalstämman den 10 Okt. 1915, då förslaget godkändes och ett anslag å 80,000 kr. beviljades.

Man hade nu kommit så långt, att byggnaderna kunde utlysas på entreprenad. Sex anbud inkommo, af hvilka Byggmästaren J. Björklunds i Prestmon å 61,000 kr. antogs. I detta ingick då icke värme och vattenledning, hvars utförande öfverlämnades åt Fabrikör J. D. Grundberg i Sundsvall för en summa af 12,500 kr.

Uppförandet af uthus med stall och ladugård öfverlämnades till D. A. Grafström i Bäckland för 13,200 kronor.

Ålderdomshemmet i Högsjö.

Till byggnadskontrollant antogs Lektor Alb. Thurdin i Hernösand och till kontrollant för värme- och vattenledningsanläggningarna Fabrikör F. Andersson i Hernösand. I Mars 1916 togo arbetena sin början.

Utom dessa entreprenadsummor tillkommo diverse kostnader för extra arbeten, som utförts af entreprenörerna samt för dränering och planering jämte inköp af inventarier.

Totalsummorna för ålderdomshemmets uppförande och därtill hörande uthus och inventarier ställa sig sålunda:

Hemmanet ....

12,000

Kr.

Ålderdomshemmets hufvudbyggnad ....

64,000

„

Värme- och sanitetsanläggningar .....

14,300

„

Uthuset med stall och ladugård ......

14,400

„

Vattenledningar ....

4,000

„

Dränering och planering ....

1,000

„

Häst och kor ....

5,300

„

Jordbruksredskap ....

1,000

„

Inventarier och husgeråd ....

9,000

„

Tillsammans

125,000

Kr.

Sedan Kungl. Förordningen af 1847 angående fattigvårdsstyrelse inom kommunerna utkommit, hafva följande personer varit dess ordförande:

Häradsdomaren Isr. Norberg i Westby

1848—1861

Kaptenen J. M. Nordstrand i Åbord

1862—1866

Nämndemannen Erik Dahlberg i By
och Ingeniör Abr. Brandell i Åbord

1867—1878

Landtbrukaren Jonas Bodén i Åbord

1879—1884

„ O. M. Sjöström i Östby

1885—1898

Herr C. V. Olson i Weda

1899—1908

„ Gustaf Blomquist i Ramvik

1909—

*

Sedan den nuvarande kommunallagen af år 1862 utkom, hafva följande personer varit ordförande i kommunalstämman, nämligen:

Pastor P. J. Sjödin i Nordansjö

1862—1866

Nämndemannen Erik Dahlberg i By

1867—1874

Sågverksägaren J. E. Lidén i Ramvik

1875—$^{15}/_{4}$ 1915

Disponenten Leopold Lindeberg i Ramvik

$^{15}/_{4}$ 1915—

Fattigvårdsföreståndare.

Fattigvårdsföreståndare hafva från början af 1860-talet varit:

Nämndemannen Erik Dahlberg i By och
Kapten J. Bolin i Weda

1862—1875

Herr C. V. Olson i Weda

1876—1879

Hemmansägaren J. P. Högström i Flattom

1880—1881

„Hans Wedin i Westby

1882—1884

Kapten J. Altin i Weda

1885—1886

Hemmansägaren Joh. Augustin i Östby

Från sistnämnda år upphörde fattigvårdsföreståndarebefattningen såsom öfverflödig, då ordföranden i fattigvårdsstyrelsen var själfskrifven föreståndare.

Af styrelsens ledamöter hafva numera aflidne Grosshandlaren J. E. Lidén och f. Hemmansägaren J. P. Högström i Flattom varit de, som längsta tiden ägnat stort intresse åt fattigvården, — den förre i öfver 40 år, under hvilken tid han ock varit kommunalstämmans ordförande; Högström, som ock oförtrutet offrat tid och omtanke åt kommunala värf och inte minst de fattigas väl, lefver och verkar ännu. Han har varit i styrelsen i 39 år.

Bland församlingens präster intager Kyrkoh. Arv. Salvén ett framstående rum ifråga om intresse och nit samt långvarigt arbete inom fattigvården. Han har nämligen varit med i 30 år och utan hans initiativ torde väl ålderdomshemmet ej nu varit uppfördt". —

Sedan denna intressanta och noggranna berättelse blifvit af dess författare, Herr Blomquist uppläst, höll jag följande

Invigningstal.

Mina käre vänner! Det är icke första gången jag haft den oskattbara glädjen att se de för mig så kära Högsjöborna samlade till en församlingens minnesfest efter fullbordandet af något större arbete i kulturens och

Fattigvårdsstyrelsens sammanträde i ålderdomshemmet.

Förman
G. Bodén.

Komm.-man
J. E. Höglund.

Pastor
J. Wiking.

Hem.-äg.
N. E.
Bergman.

Hem.-äg.
E. J.
Wallanger.

Disp.
Joh.
Haslum.

Disp.
Leop.
Lindeberg.

Komm.-Ordf.
G.
Blomquist.

Kyrkoh.
Arv.
Salvén.

Hem.-äg.
J. P.
Högström.

Hem.-äg.
P.
Wiklund.

Byggm.
D. A.
Grafström.

människokärlekens tjänst. Jag erinrar Eder om de högtidsstunder vi haft vid invigningen af båda våra vackra kyrkor och de många skolhusen på församlingens olika platser. Och nu i dag är den stora dag kommen, då Högsjö församling genom sällspord offervillighet och med den storslagenhet, som alltid kännetecknat dess planer, uppfört ett församlingens gemensamma hem för sina åldringar och dem, som behöfva en kärleksfull omvårdnad, men sakna egna medel.

Åter i dag kan församlingen fira en minnesfest, i det den så länge närda tanken på ett hem, sådant som detta, nu nått sin fullbordan genom byggandet af detta ålderdomshem, som genom sin ändamålsenlighet, sin bekväma inredning, sin hemtrefnad och sitt goda utrymme är ett mönster för dylika hem, hvaraf endast få torde vara bättre i hela vårt land.

För stora uppoffringar har detta hem efter noggranna beräkningar blifvit uppfördt, och man finner, huru omtänksam kärlek gjort sig gällande i allt.

Jag kan icke uttala med hvilken glädje jag i dag fått möta Eder, mina kära Högsjöbor, och deltaga i allas vår glädje vid detta tillfälle, då detta hem öppnar sina portar för att här mottaga våra gamla och andra, som behöfva ett sådant.

Huru hafva icke våra åldringar, som här skola beredas en lugn tillflyktsort undan det tärande lifvets bekymmer förtjänat vår tacksamhet, vår kärlek och omtänksamhet för allt arbete de under sin krafts dagar och i det tysta nedlagt för ett yngre släkte! Äfven de hafva en gång varit nyttiga samhällsmedlemmar, då de voro yngre. Deras nu så skumma ögon hafva en gång haft en ungdomlig glans, deras nu så släpande gång har förr varit så lätt och spänstig, men det var *då*, när inga skrynklor funnos på runda kinder och ryggen ej var krökt af lifvets bördor. Huru hafva icke dessa kära gamla sträfvat för de yngre, huru mången vaknatt vid deras käras sjuksängar, hvilket arbete och slit för familjens uppehälle!

Nu böra de lönas med vår aktningsfulla kärlek, med vår omtanke.Liksom en god son eller dotter, som tillredt sitt eget hem, gärna vill pynta en kammare och göra den ljus och varm för att där emottaga en grånad fader eller moder till fridfull hvila efter den långa, mödosamma arbetsdagen och omhulda dem med barnslig tacksamhet, så böra ock vi med oförställd kärlek omfatta våra gamla och nu bjuda dem en fristad från omsorger och bekymmer. Detta är vår ofrånkomliga skyldighet, som aldrig bör kännas som ett tvång, utan som en afbetalning på en stor tacksamhetsskuld. Det är ingen nådegåfva, som här blifvit beredd åt de gamla — det är, som sagdt, blott en afbetalning på en skuld för de mödor, de utstått, för de svettdroppar, som frampressats i slit och släp under kraftens dagar.

Det kan ej nekas, att det ligger ett visst vemod i de orden "de gamla". Huru mycket af det mänskliga lifvets "ve" ligger ej inneslutet däri?

Kommer så sjukdom och kraftlöshet jämte fattigdom, så blir lifvet tungt. Då ögonen blifvit skumma, hörseln svag och sömnen flyr den trötte, då lidandet håller nattvaka vid bädden, då är det svårt att lefva. Att själf en gång hafva i kärlek till de sina offrat sig, arbetat och sträfvat och sedan känna nöd och bekymmer och blifva *ensam* med tunga tankar — detta är oftast de gamlas lott, hvartill då kommer modlöshet oeh bittra missräkningar. — Sägen, är icke detta en hård lott?

Men nu vilja vi aflyfta bördorna, befria från näringsbekymmerna, göra den kulna dagens afton så ljus och vacker som solnedgången, när den sprider sin guldglans öfver nejden; *nu skall för våra gamla deras bästa tid komma*. Det är svårt att se ett barnaöga tåras, men det är bittrare att se en åldring gråta i sorg. De ungas klagan kan lätt förbytas i nyvaknadt hopp, men de gamles lidanden blir lätt en tröstlös sorg. Vike då alla dessa det yttre lifvets bitterheter från de gamle vid inträdet i detta hem! Här hafva de ingen plats.

Men det finnes *inre* sorger. Ej blott den jordiska kärleken vill här möta de gamle, utan äfven en himmelsk kärlek vill här aflyfta de bördor, som kunna vara tyngre än det lekamliga lifvets.

I förstån hvad jag menar. Det är ju så, att detta jorde lifvets omsorger understundom kunna vara så tärande, att de hämma de *inre kraf*, som genom Guds röst i våra hjärtan då och då göra sig påminta. Då *här* nu gifves hvila från yttre mödor, befrielse från näringssorger, hvad vore då naturligare, än att de oftast försummade hjärtefrågorna här blefve besvarade. Såsom aldrig förut bjudes här i ostörd ro det, som tillhör det eviga lifvets näring. Det är lätt att förstå, huru det gläder mig, att detta hem blifvit uppfördt just här, så nära Herrens tempel. När kyrkans klockor på söndagens morgon ljuda öfver denna vackra nejd och bjuda in till gudstjänst, så kunna våra gamla få vara med och lyssna till Honom, som sagt: "kommen till *mig* I alle, som ären betungade och jag vill vederkvicka Eder"! Hans hjälp behöfves så väl. Icke minst i ett hem sådant som detta, där ofta så stridiga lynnen, så olika tänkande och af lifvets bitterheter vilseförda mänskliga naturer sammanföras, och där den ledande viljan måste äga stor vishet för att ej slitningar skola göra samlifvet svårt.

Må därför äfven en sann gudsfruktan känneteckna detta ålderdomshem, och dess verksamhet blifva en välsignelserik förberedelse till en tillvaro i en bättre värld, där ingen syndens tryckande börda skall hota att nedtynga den frigjorde anden.

Välvilliga gåfvor hafva lämnats till hemmet af hr och fru Haslum, som skänkt en orgel, af hr och fru Björklund på Rö, som öfverlämnat en bibel, psalm- och sångböcker, och själf har jag velat bidraga med ett ångskåp, en tafla samt böcker. Ett vackert salsur är en gåfva af Ingeniör Gunnar Ekelund.

Å församlingens vägnar och å de gamlas vägnar frambäres ett varmt tack till de behjärtade män, som stått i spetsen för detta företag och därvid ådagalagt ett sällspordt intresse.

Men ett alldeles särskildt tack skall bringas kommitterades ordförande, hr Gustaf Blomquist, hvars intresse och arbete för hemmets uppförande står öfver allt beröm. Hans stora, varma intresse förutan, hade hemmet icke så snart tillkommit — ej heller blifvit så väl uppfördt. Han har genomsitt arbete i kommunens tjänst förvärfvat sig den största tacksamhet och rest sig en minnesvård, som skall blifva beståndande.

Att på platsen förestå ett hem sådant som detta, är icke så lätt. Äfven därtill fordras ej blott kärlek till verksamheten, utan ock mycken vishet, mycken hänsynsfullhet — ja, ej sällan själföfvervinnelse.

Att söka få det dagliga lifvet att gå sin rätta gång enligt vissa bestämda, ehuru ej småaktiga former, är ju nödvändigt, ty de gamles vanor och ovanor äro ju icke lätt att ändra af helt begripliga skäl.

Måtte då detta hem med dess arbete och hvardagslif ledas i kärleksfull, öfverseende anda, men med det bestämda syftet att vara alla dess innebyggare till timligt och evigt väl, och önskar jag för föreståndaren och hans fru all Guds välsignelse därtill.

Med en hjärtevarm tillönskan om all Guds rika nåd och välsignelse för Högsjö ålderdomshem förklarar jag detsamma i Guds, Fadrens, Sonens och den helige Andes namn öppnadt. Ack, så lång var dagens möda. Och så tung var lifvets börda! Tröttad själ mot afton längtar, Efter ro den nu blott trängtar.

Herre, du som gaf oss lifvet, Tag det lån, som oss blef gifvet, När vår dag snart är förliden! Lång, men dock så kort var tiden.

När en gång vår dag skall komma, Gif oss rum bland dina fromma, Där ej törne mera sårar, Och där aldrig finnes tårar!

Sedan ps. 500: 7 blifvit sjungen framförde jag församlingens tacksamhet till hr Blomquist för hans varma intresse och nit i sitt arbete för församlingen och ickeminst för dess fattige. Häri instämde alla, visande sin vördnad för honom genom att resa sig upp.

Härmed var högtidlighetens officiella del slut. Sedan samtliga de närvarande undfägnats med kaffe, besågs det nyinvigda hemmet från ofvan till nedan.

Bottenvåningen inrymmer bland annat äfven ett med en massiv järndörr försedt arkivrum, däri såväl kyrkans som kommunens viktiga dokument skola förvaras. Här är värmeelement indraget för erhållande af tempererad luft.

Maskinrummets varmvattensystem är mycket ändamålsenligt. Till maskinrummet, beläget i bottenvåningen, gränsar ett vedrum för förvaring af kol och ved.

Rummen för understödstagarna, till hufvudsaklig del belägna i första våningen, äro 20 till antalet, af hvilka 16 äro afsedda för två och de återstående för fyra åldringar i hvart och ett. De äro samtliga ljusa och luftiga, hållna i hvitt och blått. Till understödtagarnas trefnad äro dessutom inredda dagrum med blå hallmöbel. Jämte badrum, tvättrum och klädrum — däri hvarje "pensionär" har sitt särskilda klädskåp — ligger i första våningen äfven matsalen med ett beräknadt utrymme för ett 50- eller 60-tal personer, försedd med en hemtreflig, öppen spis. Till matsalen gränsar ett serveringsrum med mjölkkammare, och därinnanför är köket, försedt med ett s. k. Bolindersystem, som är kombineradt med maskinrummet.

Från serveringsrummet går hiss upp till öfre våningen.

I andra våningen är belägen bl. a. föreståndarebostaden samt sköterskans och kokerskans rum, möblerade i hvitt. Dessutom finnes ett styrelserum, samtidigt tjänstgörande som kontor.

I vindsvåningen kunna inredas fyra mindre gafvelrum. I öfrigt upptages den af en präktig torkvind.

Till ålderdomshemmet hör ett jordbruk på omkring 25 tunnland.

I ladugårdsbyggnaden finnes plats för 10 kor och 2hästar, hvarjämte däri inrymts varmrum, selkammare m. m. samt ett foderrum en trappa upp.

Att både understödstagarne och funktionärerna vid detta prydliga och bekväma hem skola finna sig väl, kan man ej tvifla på. Hemmets föreståndare, hr S. Næsström och hans fru, vilja helt säkert göra sitt bästa därför.

Jag skall aldrig glömma en sådan högtidsdag som denna, så fylld af hjärtlighet och glädje.

Det vore för långt att skildra den angenäma stämningen vid den efter invigningen för en del inbjudna arrangerade middagen i prästgården och de många talen af pastorerna Westin, Wiking och hr Blomquist m. fl. samt de prof på tillgifvenhet jag fick röna af mina kära Högsjöbor. Huru många minnen från 30 år i denna församling tränga sig icke på mig, som nu var en gäst i detta mitt gamla hem. Jag kunde ju icke på annat eller bättre sätt vedergälla all den kärlek, som ständigt mött mig i Högsjö än att till sist lysa "välsignelsens frid" öfver ett samhälle, som jag tillhör till lifvets slut.

*

Donationer.

Nordstrandska donationen.

4,000 kr.

Donators namn: Fru Margret Nordstrand.

Donationsbrefvets datum: Den 7 Januari 1874.

Bestämmelser: "Efter min död och boet är utredt skall af mina tillgångar utbetalas 4,000 kr. till Högsjö socken under namn af 'Margret Nordstrands donation', som skall utgöra en stående fond, som ställes under kommunalstyrelsens vård och gemensamma ansvarighet, och hvaraf den årliga räntan vid hvarje års slut fördelas lika mellan alla barn, som under samma år äro inom församlingen födda; afsedd till en grundplåt, som för dem insättes uti en lifränteanstalt utan återbetalningsskyldighet och att lifräntan får af dem uppbäras efter fyllda femtio års ålder."

Dahlbergska donationen.

5,185 kr.

Donators namn: Änkefru Josefine Dahlberg.

Donationsbrefvets datum: Den 22 Juli 1897.

Bestämmelser: Årliga räntan utdelas genom fattigvårdsstyrelsens försorg åt två behöfvande änkor inom socknen.

Holmbergska donationen.

6,351:54 kr.

Donators namn: Änkefru Märta Kristina Holmberg, född Sjölund, född i Ramsjö i Högsjö och änka efter Handlanden Anders Holmberg i Björsta.

Donationsbrefvets datum: Den 17 September 1908.

Bestämmelser: Räntan af donationen, som stiftats till minne af makarnes den $^{11}/_{8}$ 1899 aflidna dotter, Agnes Magdalena, skall utdelas till fattige i Högsjö, som icke af kommunens fattigvård underhållas, i understödslotter à 100 kr.

Sjödinska donationen.

2,000 kr.

Donators namn: Änkefru Anna Ulrika Sjödin.

Donationsbrefvets datum: Den 3 April 1911.

Bestämmelser: Högsjö kyrkas underhåll.

Lidénska donationen.

10,000 kr.

Donators namn: Änkefru Maria Lidén till minne af sin man, Grosshandlaren J. E. Lidén i Ramvik.

Donationsbrefvets datum: Den 24 December 1915.

Bestämmelser: "Endast den årliga räntan å fonden får utdelas, och skall detta ske sednast den 16 i December månad hvarje år. Ingen understödstagare får lämnas utöfver 10 kr. och ej under 5. Fonden, som skall benämnas 'Manne och Maria Lidéns donation', förvaltas och räntemedlen utdelas af en kommission, bestående af kommunalstämmans och kommunalnämndens ordförande i Högsjö socken samt pastor i församlingen, hvilka jag anhåller måtte åtaga sig detta bestyr. Så länge jag eller någon af mina arftagare äro boende inom församlingen må vi äga att bestämma understödstagare och understödsbelopp, om vi så önska. Företräde till understöd bör lämnas åt behöfvande, för hvilka jag, min man eller våra anhöriga förut visat intresse i sådant afseende.

Maria Lidén, f. Nydal."

Sammanlagda donationerna uppgå f. n. till en summa af 27,536 kr. 54 öre, däråt 25,536: 54 kr. till församlingens fattige och 2,000 kr. till kyrkan.

*

Präster i Högsjö.

"Series pastorum Högsjöensis."

Så lyder öfverskriften på den tafla, som, uppsatt i kyrkans sakristia, angifver namnen på alla de präster, som sedan 1590 varit verksamma i Högsjö. Taflan angifver blott deras namn och de år de tjänstgjort i församlingen. I det följande har jag sökt med korta biografier återgifva några drag ur deras lif i den mån anteckningar därom funnits tillgängliga.

Högsjö har alltid varit komministratur under Gudmundrå ända till den 7 Januari 1897, då Högsjö jämte Hemsö blefvo eget pastorat. Huru härmed tillgick, är förut skildradt.

Komministrar:

1590—1610. Nikolaus Laurentii. Han skall hafva verkat i församlingen vid tiden för Upsala mötes beslut, som han underskref år 1593.

1610—1622. Petrus Johannis. Son till Kyrkoherden Nikolaus Jonæ, kyrkoherde i Sollefteå. Död $^{1}/_{11}$ 1622.

1622—1630. Nikolaus Nikolai. Kyrkoherdeson från Sollefteå. Anlände till Högsjö den 21 Dec. 1672 (enligt Tunæus), då han blef nådårspredikant. Huruvida Dominus Nikolaus afled i Högsjö eller befordrats till annan syssla, är icke kändt.

1630—1640. Olaus Hansi Anthelius. Född omkring 1600. Son till Professor Hans Olof Anthelius. Namnet är sammansatt af de grekiska orden "anthos"som betyder blomma och "helios", som betyder sol, således "solblomma."

Capellanen Anthelius blef 1640 kyrkoherde i Segerstads pastorat i Helsingland. Detta pastorat säges han hafva fått "för nit om skolan och för sin faders skull." I Segerstad var han i 10 år, och blef 1650 kyrkoherde i Boteå. En son till Olaus Hansi Anthelius var *Jon Ol. Anthelius*, som föddes i Högsjö. Denne studerade vid Åbo akademi, utgaf där en disputation 1661; blef lärare i Hernösand och afled 1670.

1640—1660. Elias Erici Rhezelius var född i Bjertrå omkring 1608 och son till Komministern i Bjertrå, Ericus

Michaelis. Elias Rhezelius blef student 1628.

Ehuru utnämnd till kyrkoherde i Ramsele 1660, synes han dock hafva stannat kvar i Högsjö några år därefter, ty enligt Hernösands Domkapitels protokoll af den 17 Juli 1664 företogs till behandling en tvist emellan Kyrkoherden i Gudmundrå, Magister N. Wallenius, ock dennes ämbetsbroder Dominus Elias.

Det var på vårsidan 1663. Biskopsvisitation hade nyss hållits i Gudmundrå af den kraftfulle Biskop Petrus Steuchius, som ifråga om nit och allvar torde hafva liknat den oförgätlige Biskop Lars Landgren.

Omedelbart efter visitationen och kanhända i sammanhang med densamma uppkom en tvist emellan kyrkoherden i Gudmundrå och capellanen i Högsjö. Skildringen härom vore ju icke värd att omtala, om icke händelsen vore betecknande för de ekonomiska trångmål, hvari prästerskapet äfven på den tiden lefde.

Kyrkoherde Wallenius anförde, att han gifvit föregående capellaner deras 12 bestämda spannmålstunnor och "därtill frivilligt en tunna till", men Dominicus Elias började genast vid tillträdet till sacellaniet i Högsjö att "pocka och"kvälja" efter den trettonde tunnan" såsom vore den ock hans rättighet, men kyrkoherden ville gifva den "endast om den med tacksamhet emottages." Ett andra tvisteämne var, att Capellanen Elias ej fick hålla likpredikan i Högsjö och därför uppbära sportler, hvaröfver han bittert klagade.

Kyrkoherden sade sig hafva följt den ordningen, att då han kallades af den dödes anhöriga till Högsjö, så skulle Herr Elias ge bud därom. Om ej kyrkoherden kunde komma och förrätta begrafningen, så fick capellanen göra det för 1 riksdalers arvode. Likaledes skulle denne sistnämnde jordfästa alla barnlik. Men Herr Elias hade icke följt denna föreskrift. En förmögen man på Hemsö och tillhörande den s. k. Hemsö-adeln, Israel Danielsson, hade dött och dennes efterlämnade anförvandter ville, att kyrkoherden skulle förrätta jordfästningen. Då hade en "kappränning" kommit till stånd emellan de båda prästerna, som träffades på Hemsöresan, och därvid hade Herr Elias strax utbrutit i "stor otålamodighet och arghet" öfver, att han ej fick begrafva den döde och därtill börjat gräla om den 13:de tunnan, för hvilken han ansåg sig hafva att fordra för fyra år.

Det tredje tvisteämnet gällde delning af brudvigningar och lysningar, som Herr Elias ansåg icke vara af kyrkoherden rätt delade. Då capellanen erinrades om, att kyrkoherden kunde därmed handla efter eget behag, utbrast han med stor "otålamodighet": "Så må han göra all slått själf och begrafva alla döda!"

Biskop Steuchius gaf Herr Elias en skrapa för dennes otillbörliga uppträdande mot både sin kyrkoherde och mot Domkapitlet, men kyrkoherden fick också befallning att gifva capellanen den trettonde tunnan, "om den också icke mottogs med tacknämlighet". De båda prästernaålades att förlikas, hvilket ock skedde med handslag.

Sällan förekomma dylika strider emellan prästerna, och det må dem räknas till heder.

Rezelius dog som kyrkoherde i Ramsele 1669.

1660(63)—1689. Nikolaus Jonæ Bergius var bondson och bördig från Ångermanland, förmodl. Wibyggerå. Om denne man omtalas, att "han såväl som andra prästmän hade mycket att göra under det högst beklagliga trollkäringeväsendet åren 1673—75 till sanningens utletande och dessa förtjänte djefvulens verktyg, hvarför han såväl som för annat välförhållande blef kyrkoherde i Resele. 1689". Han afled 1708.

En son *Daniel Nikolai Bergius*, född i Högsjö 1680. Se kap.: "I Högsjö födde bemärkte män."

En annan af hans söner, *Nikolaus Nikolai Bergius*, född i Högsjö, blef kyrkoherde i Resele 1708 och afled där 1742.

1689-1714. Andreas Erici Sellin. Han var född i Högsjö "af kristeliga bondeföräldrar". Blef student 1678. Tjänstgjorde efter aflagd prästexamen i Hammerdal, där han blef gift med Kristina Noræa, kyrkoherdens därstädes dotter.

I detta äktenskap föddes flera barn, som alla kommo till heder. Sonen *Jonas*, blef borgmästare i Hernösand, och såsom sådan säges han hafva varit "en klok och behaglig embetsmän," *Israel Anders*, född 1691, blef capellan i

Stigsjö. "En skickelig och belefvad prästman", död 1756, samt *Anders*, f. 1700. Capellan i Häggdånger, död 1749. Se kap.: "I Högsjö födde bemärkte män."

1715—1733. Jonas Ingevaldi Ljungberg. Född $^{14}/_{11}$ 1691. Han var son till Comministern och Collegan i Hernösand, Ingevaldus J. Ljungberg. Student 1708;nådårspredikant i Gudmundrå efter Kyrkoherde Locknei död 1711 och adjunkt hos dennes efterträdare, Magister Johan O. Huss, 1712.

Denne man törstade efter större lärdom och begaf sig 1713 till Upsala, där han blef magister 1731. Sedan han återkommit, gifte han sig med Magister Huss änka, Maria Elisabet Brolin, född 1684. Ljungberg anses hafva varit en af de förnämsta präster, som varit i Högsjö, både ifråga om nit för Guds rike och för lärdom.

Hans verksamhetstid skulle emellertid icke blifva lång. Under en resa från moderförsamlingen, Gudmundrå, där han hade förrättat gudstjänsten den 16 December 1733, körde han ned på isen vid Ramön och drunknade tillsammans med en brorson, som var med honom. Begrofs i gamla kyrkan $^{31}/_{1}$ 1734.

Från trycket utgifvit:

"De usu et abusu scriptorum profanorum." Ups. 1730, och "De indole et natura propotionis exhibitiva." Ups. 1731.

1735-1760. Hans Mathias Hellman. Född i Rö i Högsjö församling. Fadern, Mathias Person-Hellman, var häradsskrifvare och gift med Catharina Wattrang, kyrkoherdedotter från Torsåker.

Hans Mathias Hellman blef student $^{19}/_{3}$ 1716; prästvigd $^{20}/_{12}$ 1721. Blef komminister i Jockmokk 1722. Gift med Anna Forzelia, kyrkoherdedotter från Torsåker, hade han med henne 11 barn, "hvaraf sönerna kommo till vackra tjänster, dels i präste- dels i civile ståndet, och döttrarna äfven väl försedda. Han uppsade den svåra sysslan (i Jockmokk) 1727 med förhoppning, att få någon 'roligare' på landsbygden, men efter Vörd. Consistorium ej hade för honom någon tjänlig 'öppning', kvarblef han till $^{6}/_{2}$ 1730, då han utan vederbörandes tillstånd afreste därifrån med hela hushållet." Blef v.komminister i Ullånger 1731; nådårspräst i Sollefteå 1732 och den nye kyrkoherdens coadjutor därstädes 1734. Blef komminister i Högsjö 1735, där han afled efter nära 25-årig verksamhet $^{3}/_{12}$ 1760. Hans änka afled $^{4}/_{5}$ 1764. En son, *Isac Hellmansson*, blef asessor i Svea Hofrätt. Adlades på grund af sina förtjänster.

1762—1767. Samuel Erici Huss. Född i Berg i Jämtland 1717 och son till Kyrkoherden Erik Olof Huss. Blef student 1736; magister i Åbo 1748 och samma år huspredikant hos en Grefvinna Gyllenborg i Uppland. Blef nådårspredikant i Lit 1749 och högmässopredikant i Hernösand 1751. Huss blef gift 2:ne gånger; 1:a gången med Sara Helena Wargentin, prostdotter från Sunne i Jämtland, Äktenskapet torde varit barnlöst; 2:dra gången med Brita Kristina Klefberg, prostdotter från Rödön. I detta senare äktenskap föddes 6 barn, 2 söner och 4 döttrar. Fick befordran från Högsjö till kyrkoherdesysslan i Oviken i Jämtland 1767. Afled i Oviken 1774.

Från trycket utgifvit:

"De attributis Dei negativi" Ups. 1746 och "De usu rationis in Theologia". Ups. 1747.

1767—1795. Per Hellman. Född i Jockmokk 1762 och son till förutnämnde Hans Mathias Hellman. Student 1746; prästvigd 1755; komminister i Högsjö 1767; kyrkoherde i Resele 1795; jubelpräst 1805; död samma år.

Gift med Inga Bång, systerdotter till Biskop Kjörning.

1796—1800. Carl Näsmark. Född i Näs by i Högsjö 1736. Student 1758; sockenpredikant i Tåsjö —?—; adjunkt i Gudmundrå 1769; komminister i Högsjö 1796. Afled därstädes $^{23}/_{4}$ 1800.Gift 1773 med Helena Chatarina Norstein, f. 1751, död 1799. Af de i äktenskapet födda 10 barnen blef en dotter *Elisabet Magdalena* gift med Sågverksägaren C. F. Kramm, som var ägare af Kramfors sågverk. Gift 2:dra gången med Helena Staaff.

1801—1814. Erik Daniel Hasselhuhn. Född i Nora 1754. Fadern var befallningsman. Student 1755; prästvigd 1780; adjunkt i Gudmundrå samma år; v. pastor i Nora 1800; komminister i Högsjö 1801. Död $^{17}/_{10}$ 1814. I olja målade porträtt af Komminister Hasselhuhn oeh hans fru finnas i kyrkans sakristia.

1812—1817. Pehr Brandell. Född $^{1}/_{1}$ 1781. Student 1811; prästvigd 1812; komministeradjunkt i Högsjö 1812; v. pastor i Nora 1817-1838; komminister i Ullånger 1838-1840. Död $^{4}/_{5}$ 1841.

Under 1809 års finska krig visade Brandell flera prof på manligt mod gent emot ryska soldater, som plundrande drog fram i Piteåtrakten.

Brandeli var aldrig ordinarie komminister i Högsjö, men då han varit en så framstående väckelsepredikant, att hans namn upptagits i svenska kyrkans historia såsom en af dess märkesmän, känd i hela landet och i Norrland isynnerhet, har jag räknat honom bland prästerna i Högsjö. Han blef adjunkt hos den åldrige och sjuke Komm. Hasselhuhn.

Under sin första tjänstetid i Högsjö utstod Brandell svåra själsstrider. Men på ångesten följde frid och glädje, nytt, friskt andligt lif och rastlös verksamhet. I Högsjö räddades han ur en lifsfara. Då han för ett tillfälle lämnade sitt rum under ett svårt åskväder, slog åskan ned i rummet och raserade åtskilligt därinne, men Brandell undkom oskadd.

Pehr Brandelis minne torde sent förbleknaSåsom ingen förut uppträdde han med hänsynslös kraft mot dryckenskapen och dansen. Han var icke någon lärd man såsom sägnerna om honom förmäla, men han var en nitisk ifrare för gudsfruktan och rena seder samt en vida berömd folktalare, till hvars predikningar folkskaror från långt aflägsna håll strömmade. Tiden för hans prästerliga verksamhet sammanföll med den värsta supperioden i vårt folks historia, då hundratals ångbrännerier och öfver hundratusen husbehofspannor kom brännvinet att flöda i strömmar i hela landet. I Norrland användes så mycket potatis till brännvinsbränningen, att man måste äfven under goda år baka bröd af bark och lafvar. Och då försäljningen var så godt som fullkomligt fri, så utgjorde gästgifverierna fullständiga krogar, där isynnerhet ungdomen samlades på lördags- och söndagskvällar och förde ett sådant rått lif, att vi nu ej kunna göra oss begrepp därom. Brandell uppträdde med ovanlig stränghet och kraft emot det rådande oskicket och förklarade, att alla de, som tillhandahöllo drycker och danslokaler "voro djäfvulens utkorade redskap". Att han såsom en gärna hörd folktalare i sina predikningar använde skräckinjagande berättelser om det han sett och hört, är ju helt naturligt. Mot högfärden dundrade han väldeliga. Då han bestraffade den kvinnliga fåfängan, sade han vid ett tillfälle: "Jag ser, huru djäfvulen fäst tömmar i Edra hårflätor och örhängen och styr Eder på den väg, som leder till helvetet." Många sägner fortlefva ännu om "Gammel-Brandelln", huru han hade syner och kunde betvinga andemakter. En märkesman var han i Norrlands kyrkliga häfder. Gift med Anna Brita Geting, dotter till Kyrkbyggmästare Geting från Åbord, efterlämnade han flera barn, bland hvilka må nämnas dottern *Carin*, född $^{19}/_{11}$ 1816, giftmed Kontraktsprosten i Rödön, Jonas Kerfstedt, fader till den om den svenska prästutbildningen så nitälskande föreståndaren för Fjellstedska skolan i Upsala, Theol. D:r, L. N. O., Johannes Kerfstedt, född $^{17}/_{11}$ 1841; sonen *Simon*, Theol. D:r, L. N. O. och kontraktsprost i Skellefteå, född $^{6}/_{6}$ 1822, död $^{19}/_{3}$ 1895; sonen *Petrus*, född $^{22}/_{6}$ 1819, kyrkoherde i Nordingrå af Hernösands stift, senior af rikets prästerskap, äfven han en erkändt framstående prästman samt sonen *Abraham*, som bodde på Åbord, landtmäteriingeniör. Död $^{5}/_{9}$ 1893. Gift med Catar. Marg. Åkerstedt, gästgifvaredotter i Högsjö.

1815—1822. Olof Lindfors. Född $^{29}/_{11}$ 1767 i Nordmaling, där fadern, Eskil Abraham Lindfors, var kyrkoherde. Stud. 1789; prästvigd 1793; adjunkt i Nordmaling samma år; pastorsadj. i Piteå 1796; vik. skollärare i Luleå 1807; v. collega i Piteå 1808; komminister i Elfsby 1809; i Högsjö 1815; tillträdde 1817; kyrkoherde i Grundsunda 1822; i Löfånger 1837; tillträdde 1838; jubelpräst 1843. Död 1847.

1823-1846. Nils Olof Flodstedt. Född i Junsele 1770. Fadern var sockenpredikanten i Junsele och sedermera i

Liden, Nils Flodstedt. Student 1792; prästvigd och komministeradjunkt i Resele 1796; tillförordnad brukspredikant i Westanå (Wiksjö) 1804; tjänstgjort som adjunkt i Sollefteå, Graninge, Nordingrå, Liden och Lit. Vice komminister i Björna 1818; komminister i Högsjö 1823; jubelpräst 1846. Död $^{10}/_{8}$ 1846.

Som komministeradj. i Högsjö tjänstgjorde pastor *Joh. Häggmark* i flera år från $^{26}/_{3}$ 1823. Han var född $^{15}/_{6}$ 1794 i Tåsjö, där fadern var kapellpredikant. Prästvigd i Stockholm 1818. Tjänstledig i flera år för att i Upsala idka "Theologico-Medicinska" studier. Huspredikanthos Friherre Knorring på Harbonäs i Uppland 1820—1822. Se art. "En sorglustig visitation", (sid. 89). Om hans senare öden känner författaren intet.

1847—1885. Per Johan Sjödin. Född $^{20}/_{11}$ 1802 i Härnösand Fadern var fiskare. Han bref student 1826; prästvigd 1827; komministeradjunkt i Sättna samma år; pastorsadj. hos Prosten Backlund i Skön 1827—1845; v. collega och v. rektor scholæ i Sundsvall en kortare tid; brukspredikant vid Lögdö och Lagfors i Ljustorps pastorat 1841; komminister i Högsjö 1847. Död $^{22}/_{2}$ 1885.

Gift med *Anna Ulrika Dahlström*, född $^{4}/_{2}$ 1808 i Alnö, där fadern var komminister. Död i Hernösand $^{8}/_{3}$ 1909, öfver 101 år gammal.

Barn: *Anna Mathilda Elisabet*, född i Högsjö $^{23}/_{9}$ 1849, afled i Hernösand $^{31}/_{7}$ 1900.

1886- Per Arvid Salvén. Född $^{1}/_{6}$ 1855 i Slöta församling af Skaraborgs län.

Föräldrarna voro: Hofpredikanten, Kontraktsprosten m. m. Anders Salvén, född $^{25}/_{10}$ 1795, död $^{27}/_{8}$ 1857, och Fredrique Margareta Kristina Liborius, född $^{17}/_{1}$ 1818; död $^{16}/_{12}$ 1891. (Prosten Salvén hade i yngre år varit fångpredikant i Uppsala och gjort sig känd för sitt nit om fångarnes väl.)

Elev vid masugn, bessemerverk, puddelverk och valsverk 1871—1875; ritare å byggnadskontor för järnverk 1876—1877; återtog studierna 1878; student i Stockholm $^{12}/_{12}$ 1881; tillhörde Stockholms nation i Upsala $^{1}/_{3}$ 1882 — $^{1}/_{3}$ 1885; prästvigd för Hernösands stift $^{30}/_{4}$ 1885; förordnades till v. pastor i Wännäs $^{6}/_{5}$ 1885; v. komminister i Högsjö $^{12}/_{5}$ 1886; ordinarie komminister därstädes $^{1}/_{5}$ 1887; erhöll på egen begäran afsked från komministraturen därstädes $^{7}/_{1}$ 1897; v. pastor i det nybildade Högsjö och Hemsö församlingars pastoratet samma dag; utnämnd

kyrkoherde i Högsjö $^{6}/_{11}$ 1897. Tjänstledig och bosatt i Stockholm från $^{1}/_{9}$ 1915. Ledamot i "Centralföreningen till stöd för frigifna" i Stockholm 1916 och i dess Förvaltningsutskott 1917.

Gift $^{28}/_{7}$ 1886 med *Agnes Eneström*, född $^{4}/_{1}$ 1860, dotter till Konsuln m. m. Adolf Eneström och Marie Antoinette Nyholm. Barn: *Agnes Margareta (Greta)*, född i Högsjö $^{23}/_{4}$ 1887; *Erik Arthur*, född i Högsjö $^{6}/_{5}$ 1889, filosofie-licentiat; *Sven Arvid Lionel*, född i Högsjö $^{9}/_{2}$ 1894, ingeniör.

Från trycket utgifvit:

"Predikan vid Högsjö kyrkas 100-års fest", Hernösand 1889. — "Om barndopet", Hernösand 1895. — Predikningar i "Predikosamling af Sveriges präster", Stockholm 1897. — "Predikan vid skördefest", Stockholm 1899. — Julkalendern "Ledstjärnan", Stockholm 1900. — "Julstjärnan", religiös, estetisk kalender, Stockholm 1903. — Predikningar i samlingen: "I Herrens gårdar", Upsala 1916. — "I ensamma stunder", tänke- och andaktsbok för fångar, utgifven på uppdrag af Kungl. Fångvårdsstyrelsen, Stockholm 1916. — En serie bidrag till den i Danmark utgifna "Bønnebog til brug i Fængsler", 1918. — "Boken om Högsjö", kulturbilder, sägner och minnen, Stockholm 1918. — Redigerade tidn. "Fosterlandet", Stockholm 1889—1891 samt "Illustr. Missionstidning", Stockholm 1891—1892. — Startade tidn. "Ledstjärnan", illustr. religiös-politisk tidning för alla hem, Stockholm 1898, och sedan varit dess redaktör. — Startade på uppdrag af Kungl. Fångvårdsstyrelsen i Stockholm 1913 tidn. "Solglimt", som utgår till landets alla fängelser och är dess redaktör. — Företagit flera

resor i Norge och Danmark i fångvårdsintresse.

*

Såsom v. pastorer i Högsjö hafva under tjänstledigheten från den 1 Sept. 1915 tjänstgjort:

Joel Lodin. Född i Mo $^{13}/_{7}$, 1884. Student 1906; prästvigd $^{10}/_{10}$ 1911; v. läroverksadjunkt i Örnsköldsvik ht. 1907; extralärare därstädes 1909—1910; döfstumspräst i sjunde döfstumsdistriktet $^{1}/_{5}$ 1912; v. pastor i Högsjö $^{15}/_{9}$ 1915; kyrkoherde i Björna $^{1}/_{5}$ 1916.

Jonas Tjernström. Född i Själevad $^{27}/_{12}$ 1866. Student 1891; prästvigd $^{3}/_{6}$ 1898; komminister i Hemsö 1905; innehade jämte egen befattning förordnande som v. pastor i Högsjö från $^{1}/_{5}$ — $^{1}/_{10}$ 1916. Utnämnd kyrkoherde i Ådals-Liden 1918.

John Petter Westin. Född i Härnösand $^{13}/_{6}$ 1877; Student 1896; prästvigd $^{30}/_{5}$ samma år; domkyrkosyssloman och domkyrkoadj. i Hernösand 1902; pastoratsadj. i Gudmundrå 1905. Förordnades att jämte egen befattning vara v. pastor i Högsjö $^{1}/_{10}$ 1916 — $^{22}/_{5}$ 1917.

John Wiking. Född i Västervik $^{14}/_{1}$ 1884. Tjänstgjort som pastor vid Meth. episcopalkyrkan i Malmö, Stockholm och Östersund, hvarunder han ägnat sig åt ett omfattande kristligt socialt arbete. Prästvigd för Hernösands stift $^{13}/_{5}$ 1917; förordnades s. d. till v. pastor i Högsjö.

*

Nämnder och råd i Högsjö 1918.

Kyrkorådets ledamöter:

Herr

John Wiking, ordf.

v. pastor

Nordansjö

„

E. O. Östlund

Kyrkovärd

Ramvik

„

E. Andersson

„

Dal

„

J. P. Högström, v. ordf.

Födorådstagare

Flattom

”

J. Haslum

Disponent

Utansjö

”

J. Reich

Kamrer

”

”

E. Berglund

Födorådstagare

Östby

”

P. O. Landin

Arrendator

Flöde

*

Skolrådets ledamöter 1918:

Herr

J. Wiking, ordf.

v. pastor

Nordansjö

”

G. Blomquist, v. ordf.

Kassör

Dal

,,

J. P. Högström

Födorådstagare

Flattom

,,

J. E. Höglund

Hemmansägare

Bölen

,,

D. A. Grafström

Byggmästare

Bäckland

,,

B. O. Öhgren

Arrendator

Kvisleå

,,

H. Bylund

Förman

Utansjö

,,

Alb. Tjernberg

Hemmansägare

Jude

,,

A. Lindström

,,

Åbord

”

J. P. Nydahl

”

Wålånger

Ida Fallström

Småskolelärarinna

Utansjö

Suppleanter:

”

A. H. Andersson

Folkskolelärare

Wålånger

”

A. G. Nordlund

”

Bäckland

”

P. A. Hedquist

Faktor

Ramvik

*

Kommunalnämndens ledamöter 1918.

Herr

Gustaf Blomquist

Ordförande

Dal

”

Johan Haslum

Disponent

Utansjö

”

Leopold Lindeberg

”

Ramvik

”

J. P. Högström

Födorådstagare

Flattom

”

D. A. Grafström

Byggmästare

Bäckland

”

P. Wiklund

Hemmansägare

”

”

J. E. Höglund

”

Bölen

”

G. Bodén

Förman

Utansjö

”

T. Lindström

Hemmansägare

Åbord

”

N. E. Bergman

”

Rö

”

E. J. Wallanger

”

Wålånger

Suppleanter:

”

Aug. Sjögren

Fabriksarbetare

Utansjö

”

J. Petterson

Sågverksarbetare

Rö

”

P. A. Timan

Handlande

Ramvik

”

Gustaf Lundquist

Sågställare

”

*

Läkare i Högsjö.

Under åren 1897—1912 hade Högsjö förmånen af att läkare bodde i församlingen. Förstnämnda år började D:r *Carl Ulrik Swaneskog* sin praktik i Ramvik. Den blide, människovänlige läkaren var mycket musikalisk och sysslade gärna med estestik och dramatisk litteratur. Det låg något af vårsol och sång öfver hans urbana personlighet. Han afled af hjärtfel på Hernösands lasarett den 20 April 1901 och är begrafven i Högsjö.

Efter honom kom D:r *Frans Oskar Wiklander*, som ock hade sin bostad i Ramvik. Efter något års praktik i Högsjö flyttade han till Neder-Kalix.

Man hade nu vant sig att hafva läkare i församlingen, å hvars vägnar en vald läkarekommitté erbjöd det bidrag, som kommunen lämnade, till D:r *Håkan Wilhelm Sjögren*, som ock utöfvade praktik i Högsjö, men flyttade efter några år till Örnsköldsvik. Läkarekommittén fick i uppdrag att hos medicinalstyrelsen i Stockholm göra ansökan om inrättande af en extra provinsialläkaretjänst i Högsjö, men denna begäran afslogs.

Efter D:r Sjögren lyckades kommittén anskaffa ännu en läkare, D:r *Conon Boberg*, som snart gjorde sig känd för en sällspord skicklighet och enastående grundlighet. Hans säkra diagnos förskaffade honom ryktbarhet vida omkring. Då platsen i Högsjö icke lämnade förmånen af framtida pension, ansåg han sig böra söka en för framtiden mera tryggad plats, hvarföre han afflyttade 1912, men minnet af den mot alla lika omsorgsfulle läkaren torde länge fortlefva i församlingen.

På grund af den rådande läkarebristen har sedan dess icke någon läkare kunnat anskaffas till Högsjö.

*

Personligheter.

Det är onekligen mycket intressant att studera gamla protokoll och handlingar, hvarigenom man får en tämligen trogen bild ej blott af en viss tid och dess förhållanden, utan till och med af de personer, som därunder gjort sig mer eller mindre gällande. Härigenom tycker jag mig hafva lärt känna de inflytelserika män, hvarom de gamla Högsjöborna så ofta talade, vare sig vi träffades vid bröllop, skolexamina, husförhör och andra familjära tillfällen eller på skjutskärran, då jag hämtades till sjukbesök eller andaktsstunder ute i församlingen, hvarunder samtalet gärna kom in på tider, som gått. Jag lade ofta märke till, att man nästan aldrig talade illa om någon. Ett vackert drag!

Så skulle jag här kunna för mina ärade läsare presentera en hel mängd gamla Högsjöbor, som för längre eller kortare tid hade intagit en särskildt inflytelserik ställning i socknen, i hvars stämmoprotokoll deras namn så ofta varit synliga. Men de flesta af dem äro borta nu. Endast några få lefva än, som antingen utflyttat eller dragit sig tillbaka, lämnande bestyren i yngre händer. Många namn äro nämnda i denna bok, dock icke allas, ty utrymmet medgifver det icke. Jag inskränker mig därför till att utförligare omnämna endast några af de mera kända.

Sjökaptenen J. M. Nordstrand på Åbord, född $^{11}/_{1}$ 1796, var en mycket märklig man ej blott för sin nitälskan om kommunens utveckling, särskildt under skolväsendets genombrottsår, utan ock för sitt kyrkliga intresse och sin storartade frikostighet, så snart detgällde något gagneligt. Han var ock kyrkovärd i 30 år, från 1877.

Kapten J. M. Nordstrand.

Under denna tid skänkte han gåfvor till församlingen af stora värden. Så gaf han till ett nytt orgelverk 1,500 rdr, bekostade kyrkans tornur, lämnade 1,500 rdr till skolhusbyggnaden vid kyrkan, skänkte ny mäss-skrud till kyrkan, nya järngrindar till kyrkogårdens stegport, järndörr till kyrkans sakristia, bekostade skolhusets målning i olja, m. m., m. m.

Af sockenstämmoprotokollen framgår, att han deltog i snart sagdt alla beslut, därvid han ådagalade en synnerlig omsorg om det allmänna bästa, ej minst omvårdnaden om de fattige. Vid flera tillfällen vågade han sitt lif under

färder på svag is höst och vår för att från sin kära ö komma öfver till kyrkan på fastlandet, ty gudstjänsten ville han icke försumma. Då kyrkans tornspira skulle repareras år 1874, vågade ingen att försöka komma upp till spiran för att angöra en byggnadsställning, men den redan då 78-årige sjökaptenen vågade det. Härom talas än i dag i socknen med beundran.

Han afled $^{27}/_{11}$ 1886, aktad och vördad af alla. Några dagar före sin död bevistade han gudstjänsten i kyrkan.

Kapten Nordstrand var gift 2:ne gånger. Hans första hustru, Margareta Bodén, f. $^{26}/_{7}$ 1803, testamenterade före sin död $^{12}/_{5}$ 1874 ett kapital af 4,000 riksdaler till församlingen, hvarom nämnts under kap. "Donationer." Kort före sin död öfverlämnade Kapten Nordstrand sin egendom på Åbord till J. Westlinder, en systerson till sin hustru i andra giftet, Margareta Näsman. Denne innehade egendomen endast några år, hvarefter han nödgades försvinna till Amerika. Åbord såldes exekutivt, och nu är den Nordstrandska perioden blott ett minne.

I sockenprotokollen finnes icke något offentligt uttaladt erkännande från församlingens sida till Kapten Nordstrand för hvad han verkat och donerat, men detta torde hafva berott därpå, att ingen funnits, som väckt förslag därom. Han var riddare af Vasa-Orden.

En framstående medlem af kommunen var på sin tid *Kommissionslandtmätaren J. P. Omberg* i Skog, som år 1854 uppgjort beskrifning öfver Högsjö socken och upprättat en sockenkarta. Denna beskrifning öfver socknen är i all sin korthet mycket intressant och har legat till grund för flera af de uppgifter, som i denna bok anförts. Såväl sockenbeskrifningen som kartan finnes förvarade i Landtmäteristyrelsens arkiv i Stockholm. Dessa arbeten utmärka sig för den största noggrannhet och ett enastående vackert utförande.

Mycket inflytelserik ifråga om kommunens angelägenheter torde *Nämndemannen Erik Dahlberg* i By, f. $^{1}/_{7}$ 1812, hafva varit. Det var en märklig man med en snillrik begåfning. Han var kommunalstämmoordförande under åren 1867—74. Af protokollen från denna tid framgår, att han varit kommunens ombud vid nästan alla tillfällen, då sådant erfordrats. Ehuru alldeles själflärd, hade han dock uppnått en enastående stilistisk talang. Hans klara och rediga förslag och utredningar vittnade om en ovanlig tankeskärpa. Han hade betydande kunskaper i matematik, astronomi och historia och han sysslade mycket med den högre matematiken. Den lärda tidskriften "Acta matematica" var honom icke obekant. I matematiska ämnen korresponderade han till och med med den på sin tid ryktbara professorn vid Stockholms Högskola, Sonja Kowalewski.

Han hade aldrig gått i skola. Tanken på, att han ej från sin ungdom fått ägna sig åt studier, hade mången gång förbittrat hans lif, och ruelsen häröfver hade under viss tid af hans lefnad kommit honom att skingrasin sorg häröfver med det medel, som det oförstådda snillet ej sällan använder.

Länge stod hans lifsåskådning främmande för korsets evangelium, som väl aldrig kan fattas med förståndets skärpa, men som så gärna emottages af de andligen fattige. En sådan blef Erik Dahlberg till sist. Under de sista åren af hans långa lefnad var han fjättrad vid sjuksängen. Under denna tid blef han inbjuden till ett möte i Stockholm, som hölls af ett lärdt matematiskt sällskap, men den åldrige sjukligen kunde ej komma. Det smärtade honom att ej få vara med därvid. Vid mina besök hos den gamle, vördade mannen var det rörande att se hans tålamod och undergifvenhet under Guds vilja, och då jag sista gången före hans död besökte honom, talade han med den underbara klarhet och reda, som var honom egen, om huru han kommit "från mörker till ljus". Han afled $^{28}/_{8}$ 1900.

Det tal, som hölls vid hans jordfästning, afslutade jag med följande ord: — — — — — — — — — — "Af Guds änglar får du nu lektion Och beundrar genom evigheter Lösningen af lifvets eqvation, Utaf allt, allt hvad kalkyler heter."

Efter nämndeman Dahlberg blef Inspektoren vid Rocke ångsåg, sedermera *Grosshandlaren Johan Emanuel Lidén* i Ramvik, född $^{24}/_{12}$ 1846 i Fjällsjö, kommunalstämmans ordförande från den 1 Januari 1875, och denna

befattning innehade han till sin död den 16 April 1915, sålunda öfver 40 år. Han var dessutom ledamot i kommunalnämnd och fattigvård, kyrko- och skolråd och ägnade mycket intresse och arbete åt församlingens utveckling i alla riktningar. Särskildt må framhållas hans tungt vägande ord ifråga om socknens bidrag såväl till Hernösand—Sollefteå järnväg, som ock till Ostkustbanan. Det var ingalunda lätt att genomdrifva beslutet om teckning af aktier för ett belopp af 20,000 kronor i järnvägsföretagetHernösand—Sollefteå-banan, helst som en mängd sockenbor icke förstodo den nytta, som detta kommunikationsmedel skulle medföra för orten, där inga järnvägar förut funnits. Många af allmogemännen ställde sig alldeles motvilliga till förslaget, menande, att deras körförtjänster därigenom skulle betänkligt minskas eller alldeles upphöra. Förslaget gick dock igenom. Tänkesätten äro nu naturligtvis alldeles förändrade.

Grossh. J. E. Lidén.

Då Grosshandlare Lidén varit stämmans ordförande i 35 år ansåg förf., att ett offentligt erkännande borde gifvas honom för allt hans intresse och arbete för socknen. I dess kommunalstämmoprotokoll finnes infördt det hyllningstal, som stämman genom församlingens kyrkoherde bragte honom den 31 Dec. 1909. Till minne af den dagen öfverlämnade han en gåfva till församlingen, bestående af en smakfullt arbetad rösturna af koppar med inskriptionen: "Må de röstsedlar, som lägges i denna urna, alltid afse fosterlandets och kommunens sanna väl!"

Som yngling kom Lidén till Utansjö såsom bruksbokhållare. Därifrån flyttade han till Kramfors sågverk. Efter några år återkom han till Högsjö såsom inspektor vid Rocke ångsåg.

Lidén var mycket fästad vid Högsjö och Ådalen och kunde skildra många episoder både från det gamla brukslifvet i Utansjö och drag ur folkets lif i socknen. Trävaruindustriens utveckling i Ådalen kände han noggrant. Blef riddare af Vasa-Orden.

Till församlingens fattiga donerades efter hans död såsom minne af honom och hans hustru, Maria Nydal, dotter af Prosten Isak Nydal i Gudmundrå, en summa af 10,000 kronor. (Se art.: Donationer.)

Kassören C. V. Olson.

Som ordförande i kommunalnämnden och fattigvården, kyrkovärd och skolrådsledamot fungerade *Kassören C. V. Olson*, född $^{12}/_{10}$ 1844 i Arnäs, i många år. Då han därjämte hade alla kommunens kassor och utbetalningar om hand, upptogs han under senare åren af sin lefnad nästan helt och hållet af kommunala bestyr och uppdrag. Sparsam med anförtrodda medel och rädd för utgifter ifrade han mycket emot kommunal skuldsättning, men måste vara med därom, då de många skolhusen skulle uppföras och kyrkan restaureras.

Efter endast några dagars sjukdom afled han $^{1}/_{12}$ 1908 — på dagen en månad efter invigningen af stora kyrkan, hvars gudstjänster han aldrig ville försumma.

Häradsdomaren Israel Norberg i Westby, född $^{31}/_{3}$ 1803, var en på sin tid mycket bestämmande man. I alla viktigare beslut deltog han och förde socknens talan vid många tillfällen. Hans kynne torde, enligt hvad jag kunnat förstå, hafva varit gammaldags strängt. Vid sin död $^{14}/_{6}$ 1881 efterlämnade han en efter tidens förhållande icke ringa förmögenhet. Tvenne af hans döttrar blefvo gifta med mycket framstående präster, *Johanna* med Prosten J. C. Ruth i Stöde och *Sofia* med Prosten, D:r Otto Håkansson i Skön.

Sonen, *Skeppsredaren Eric Norberg*, född $^{5}/_{5}$ 1832, öfvertog efter fadrens död Westby, där han anlade skeppsbyggeri och sågverk. Han deltog med intresse i kommunala frågor, men genom sina ej sällan något originella förslag kom han icke att utöfva samma inflytande som fadren.

Skeppsred. Eric Norberg.

Eric Norberg, som afled $^{5}/_{1}$ 1914, var en godlynt och välvillig man, hvars hem särskildt på grund af hans hustrus angenäma värdinneskap var kändt för gästfrihet och trefnad. *Fru Sara Norberg* var heller en ingalunda vanlig

personlighet. Utgången från ett fattigt arbetarehem, måste hon tidigt nog taga plats som tjänsteflicka. Gift vid 19 års ålder med Eric Norberg, kom hon därigenom i goda ekonomiska vilkor, som satte henne i stånd att utbilda sig på ett mångsidigt sätt, hvartill Fru Sara Norberg. bidrog hennes talrika resor i främmande länder, delvis för sin hälsas skull. Under dessa resor kom hon till Frankrike, Tyskland, Italien och Nordafrika, Ungern och Turkiet. Genom sin stora begåfning kunde hon tillägna sig den bildning, som resor med ett vaket sinne alltid skänker. Naturlig och glad samt särskildt ömmande mot de fattiga var hon omtyckt af alla, med vilka hon kom i beröring. Hon ägde en icke ringa konstnärlig läggning både för scenen och målning. Westby var för många under hennes tid en tillflykt från bekymmer och svårigheter, ty det var hennes lust att göra lifvet ljust för andra. För de små och fattiga var det Norbergska hemmet alltid öppet. Efterlångvarig sjukdom afled hon i Stockholm $^{3}/_{10}$ 1914. De båda makarne hade sålunda under loppet af tre fjärdedels år gått ur tiden, och när vid Fru Saras jordefärd Högsjö kyrkklockors sista ljud förklingat öfver Mörtsjön och dess vackra omnejd, då var Westby saga all. Enär hennes lifshistoria onekligen är ganska egendomlig har den anförts här.

Den 20 Januari 1899 afled *Olof Magnus Sjöström*, född $^{28}/_{1}$ 1845. Han hade i många år varit kommunalnämndens ordförande, kommunalstämmans vice ordförande samt ordf. i fattigvårdsstyrelsen.

F. Landstingsman Jonas Nordén.

Ännu lefver förre *Landtingsmannen Jonas Nordén* på Åbord. Född $^{24}/_{12}$ 1839 är han nu gammal vorden och har mer och mer dragit sig tillbaka från de olikartade kommunala uppdrag, han i många år haft. Innan han för 26 år sedan kom till Högsjö från Hemsö, hade han i sistnämnda socken innehaft allehanda funktioner i kommunalnämnd, kyrko- och skolråd m. m. I Högsjö, där hans förmåga var känd förut, togs hans intressen för det allmännas bästa genast i anspråk.

Liksom Jonas Nordén är f. *Hemmansäg. J. P. Högström* en äkta ångermanländsk odalman i bästa mening, manlig och hänsynsfull. Jag hoppas, att de båda enligt mitt förslag erhålla Patriotiska Sällskapets guldmedalj för gagnande verksamhet. Ett sådant utmärkelsetecken har förut tilldelats f. *Fjärdingsmannen E. Wedin* i Bölen för nit och redbarhet under 30 års tjänst.

*

I Högsjö födde bemärkte män.

Clemens Jonæ Rudin, född i Rö 1644, blef rektor i S:t Clara i Stockholm 1670: consistorienotarie i Hernösand 1676. Död 1690.

Olof Israel Walanger, bondson från Wålånger, född 1647. Komminister i Nätra. Han afled 1725.

Troligen den förste, som tagit sig detta namn. Från honom härstammar flera lärde och bemärkte män. Släkten fortlefver ännu i dess fäderneby, Wålånger.

Jon Ol. Anthelius, son till Komministern i Högsjö, Olaus Hauisi Anthelius, studerade vid Åbo akademi, utgaf där en disputation 1661 och blef lärare i Hernösand, där han afled 1670.

Olaus Claudi Ram föddes i Ramvik omkring 1620, blef collega i Scholæ i Hernösand och sedermera kapellan i Ragunda. Afrättades såsom landsförrädare den 27 Maj 1678. Hans sorgliga historia återfinnes å sid. 47: En biltog man.

David Nikolai Bergius, född 1680, blef kapellan i Häggenås. Bergius var en lärd man och "lämnade denna

världens uselhet 1734 om sommaren." (Se kap. Präster i Högsjö.)

Nikolaus Nikolai Berg, den förres broder, blef kyrkoherde i Resele 1708 och dog 1742.

Andreas Erici Sellin. (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Jonas Sellin. Den förres son. Borgmästare i Hernösand. (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Israel Anders Sellin, född 1691, den förres broder, blef kapellan i Stigsjö. Död 1756. (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Andreas Sellin, född 1700, den förres broder, kapellan i Häggdånger. (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Hans Mathias Hellman. (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Isak Hellmansson. Den förres son. Han blef assessor i Svea Hofrätt och adlades. Hade flera bröder, födde i Högsjö, "hvilka kommo till vackra tjänster dels i präste- och dels i civile ståndet." (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Carl Näsmark, född i Näs by 1736. (Se kap.: Präster i Högsjö.)

Mikael Otto Åkerstedt, född $^{2}/_{10}$ 1835 och son till Gästgifvaren M. Åkerstedt i Weda och h. h., Anna Katarina Olsson. Student 1856; prästvigd i Stockholm 1859; Komminister i Fjällsjö 1864; kyrkoherde i Junsele 1869; i Boteå 1879; kontraktsprost 1901. Död.

Olof Högberg. Författare. Den 27 Sept. 1855 föddes Olof Högberg i Ås by, där föräldrarne, Jonas Högberg och h. h. Märta Hultin, innehade ett hemman. Han blef student i Hernösand 1876; fil. kandidat 1880; lärare och t. f. föreståndare vid Gudmundrå h. folkskola i flera år; medlem af Hernösandspostens redaktion 1896-98 och i Sundsvallsposten 1898—1905; organiserade tillsammans med Professor A. Wide "Medelpads Fornhem" och blef dess intendent. Länge och med en ytterlig noggrannhet arbetade Högberg på samlandet af material för sin stora norrlandskrönika: "Den stora vreden", som, då den kom ut, med ensgjorde hans namn ryktbart äfven utom Sveriges gränser och ställde det i jämnbredd med våra största författares. En mängd litterära, värdefulla arbeten hafva sedan dess af honom utgifvits, af hvilka må nämnas: "Sjösagorna om late Jim", "Fribytare", "Baggbölingar", "Utbölingar", "Under Jesu bröders spira", "Storhertigen af Lappland", "Lambertska milliarden", "Fågelskytten" jämte sockenkrönikor och bygdehistorier. Huru mycket erkännande dessa arbeten redan tillvunnit sig, så torde först en kommande tid dock rätt kunna värdesätta Högbergs stora insats i kännedomen af norrländsk kultur från gångna tider.

Författaren Olof Högberg vid sitt skrifbord.

Men — det underliga är, att Högbergs egentliga kallelse icke varit kulturskildrarens eller romanförfattarens, utan matematikerns. Själf har han på sitt originella sätt en gång härom yttrat: "Jag har fått lof att tjänstgöra som surrogat för ett af hvarje: akademisk privatdocent, pedagog, journalist, bygdeforskare, krönikör, arkivsökare, historisk essayist, museiman ochförfattare o. s. v. Men får jag själf tala om egentlig fallenhet och utbildning, så skulle jag väl skällas för "matematist."

Den djupa vetenskaplighet, som utmärker Högberg, torde snart komma till synes i ett rationelt-mekaniskt arbete: "Recherches sur les systèmes réactives", hvilket arbete gäller ingenting mindre än det ryktbara "N-kroppar problemet", ett secularproblem, som ifråga om rationell lösning stått på dagordningen i väl 200 år och alltid ansetts såsom den matematiska fysikens benhårdaste uppgift, om ej rent af en omöjlighet. Men han har arbetat därpå i c:a 40 år och är nu viss om, att lösa problemet.

Att den märklige mannens, den forne Högsjögossens, bild pryder samlingen af märkesmännens porträtt i Högsjö kyrkas sakristia är ju helt naturligt.

*

Industri.

Utansjö Cellulosafabrik.

I socknen finnas flera industriella verk, af hvilka först må nämnas Utansjö, såsom varande det äldsta. Det gamla järnbruket med masugn, stångjärns- och spiksmide är för länge sedan nedlagdt, men i dess ställe har en större cellulosafabrik uppförts.

Utansjö historia är i korthet följande:

På uppdrag af Handelsmannen i Sundsvall Daniel Hallenius undersökte Bergmästaren Thor Bellander år 1732 i Augusti månad, huruvida Utansjö skulle hafva ett lämpligt läge för anläggande af ett järnbruk. Undersökningen utföll tillfredsställande. Hallenius inköpte stället, och den 11 Febr. 1738 erhöll han såsom ägare till Utansjö previlegier för en stångjärnshammare och 2 härdar. År 1749 erhöll han rättighet, enligt utslag af Gefle landscansli, att anlägga husbehofssåg vid Utansjö. Några år därefter eller 1756 anlade han, enligt medgifven rätt, nybyggen vid Själlandsjön och Norsjö. Emot detta klagade flera bönder, dock förgäfves. Brukspatron Hallenius var en driftig man, som ville utvidga bruket, och 1757 erhöll han personliga rättigheter att anlägga spikhammare, hvartill 30 à 40 skeppund järn årligen finge bearbetas.

Trött af ålder och arbete sålde han bruket till Direktör Erland Norén och Jacob Efr. Classon från Stockholm, gift med en styfdotter till Hallenius. Bruket såldes då för 90,000 daler kopparmynt.

Brukspatron Classon var icke många år delägare i Utansjö, ty den 31 Augusti 1776 sålde han sin halfvaandel i bruket till Assessor Erik Norén för 41,500 daler kopparmynt. De nya ägarna fingo året därpå previlegier för årligt smide af 600 skeppund stångjärn. För Portugal tillverkades plattjärn, som dock icke torde hafva varit af bästa beskaffenhet, enär det anmärkts, att det varit kallbräckt.

År 1796 ägdes bruket af Erik Norén och Johan Backe.

Herr Chr. Kramm på Åbord synes vid denna tid hafva underhandlat med Utansjö ägare om anläggning af en finbladig såg i Utansjö, hvilket dock icke ledde till något resultat.

Det årliga smidet uppgick år 1800 till 400 skeppund, och kvaliteten var medelgod.

Åren 1806 och 1810 erhöll bruket ytterligare previlegier för utvidgadt smide. Brukspatron Joh. Backe öfverlämnade år 1812 sina andelar i bruket till Erik Erlandsson Norén, som några år senare sålde bruket till Daniel Norén. Denna köpehandling transporterades den 12 November 1817 på Lagmannen Per Gavelius. Vid denna tid smiddes 600 skeppund medelgodt järn årligen, och ytterligare previlegier erhöllos 1822. Lagman Gavelius köpte komministergården i Hundsjö år 1825, som sålunda blef en af utgårdarne till Utansjö.

Åter ombytte Utansjö ägare 1827, då Excellensen, Grefve Carl de Geer genom köp öfvertog detsamma.

En liten anekdot om köpet må här anföras. Grefve de Geer var ifrig att få köpa Utansjö för att få kol till till sina järnbruk i Uppland. Den bestämda summan var ganska hög och köpehandlingen skulle skrifvas.

"Herr Brukspatron menar naturligtvis banco", frågade grefven förbindligt.

"Nej, naturligtvis riksgälds", svarade lika artigt Lagman Gavelius, som i allo var en ädling med stränga begrepp om ärlighet och redbarhet. Smidet utvidgades under den nye ägaren till 800 skeppund årligen, och firman, hrr Tottie och Arvedson, voro brukets exportörer.

En stor förändring med bruket vidtogs 1883, då masugn uppfördes. Malmerna skeppades från Dannemora.

Excellensen de Geer, var gift med Ulrika SofiaUtansjö Järnbruk (numera nedlagdt).Sprengtporten. Deras dotter, Sofia Eleonora Charlotta, var gift med ministern vid Stor. Brit. hofvet Grefve Baltzar Julius Ernst v. Platen, som efter sin svärfaders död 1861 öfvertog Utansjö bruk. Bouppteckningen visade en behållning af 1,800,000 riksdaler.

Medeltillverkningen utgjorde 1859—1861 pr år: 10,364 centner tackjärn och 127 centner gjutjärn. År 1877 tillverkades 8,500 centner smidt stångjärn, 150 centner knipp-band- och bultjärn och 10 centner manufakturjärn.

Under Grefve v. Platens tid gästade Carl XV som kronprins Utansjö på resa genom Norrland. Af de gamla i Utansjö berättades många vackra drag af Grefvinnan v. Platens gifmildhet och omsorg om brukets personal.

Sedan bruket på 1880-talet blifvit såldt till Grosshandlare Finne v. Melsted och Apotekaren Eriksson, innehade de det några år för att afverka så mycket skog som möjligt. Bruket inköptes slutligen af Rö bolagsmän med den franska firman Ch. Humbert & A. Noël i Havre som hufvuddelägare. Bruksdriften var nu för alltid nedlagd. Bolaget utarrenderade Utansjö landtegendom 1885 till Landtbrukaren Erik Aug. Niemann, som i 10 år såsom arrendator innehade egendomen. Under denna tid sålde Rö bolag egendomen till Sandvikens sågverk, hvars hufvuddelägare var Konsul Fritz Versteegh. Till Utansjö hörde då en mängd landbohemman och jordbruk. I arbetet för jordbrukets höjande å dessa hemman hade Konsul Versteegh en god hjälp i Disponenten Otto Gavelius, en släkting i nedstigande led till brukets forne ägare, Lagman Per Gavelius.

Emellertid var nu Sandvikens Sågverksaktiebolag ägare till Utansjö, som under de senare årtiondena bytt om ägare åtskilliga gånger. Bruksdriften var för alltid nedlagd, och det hela var nu blott en landtegendom, som dock genom Kungl. Maj:ts resolution af den 30 December 1893 hade tillerkänts de stockfångstprevilegier, som utgjorde det största värdet i egendomen. En ny tid skulle nu börja för Utansjö, hvars lämpliga läge vid både Mörtsjön och Ångermanälfvenoch med god hamn jämte fördelen af befintlig vattenkraft genom Utansjöåns fallhöjd erbjöd rika förutsättningar för en industriell anläggning af större dimensioner.

Cellulosafabriken i Utansjö.

Sågverksägarne utefter Ångermanälfven hade planer på anläggande af en cellulosafabrik för tillvaratagande af sådant skogsaffall, som ej lämpade sig för sågning. Man lät verkställa förberedande undersökningar utefter älfven för anläggandet af en sådan fabrik. Vid ett möte af för saken intresserade sågverksintressenter den 13 och 21 Juli 1897 bildades *Utansjö Cellulosa Aktiebolag*, som därför af Sandvikens sågverks aktiebolag köpte Utansjö bruk med tillhörande jordegendom, vattenfall och båtkajer vid älfven. En interimsstyrelse valdes, bestående af hrr Konsul F. H. Versteegh, Sandviken; Konsul Paul Burchardt, Kramfors; Disponenterna Åke Belfrage, Dal; C. F. Hasselblad, Sprängsviken och Sågverksägaren Constantin Falk, Nyland. Denna interimsstyrelse anställde Ingeniören N. K. F. Hansson från Mackmyra såsom byggnadschef och driftsledare.

Vid konstituerande bolagsstämma i Hernösand den 1 Nov. 1897 omvaldes styrelsen, hvars föregående beslut och åtgärder godkändes.

Under Ingeniör N. K. F. Hanssons energiska och sakkunniga ledning började den stora fabriksanläggningen 1897, som blef färdig våren 1900. Fabriken var beräknad för en tillverkning af 8,000 ton pappersmassa årligen, men planerad för 40,000 ton.

Intill våren 1902 var Ingeniör Hansson den stora fabrikens ledare och chef, men efterträddes då af Disponenten Johan Haslum, som blef bolagets verkställande direktör.

Disponentbostaden i Utansjö.

På grund af då rådande tryckta konjunkturer befann sig bolaget i mindre gynnsam ställning, men ändrades denna inom jämförelsevis kort tid dels på grund af den soliditet och de utvecklingsmöjligheter, med hvilka fabriken uppförts af dess framsynte konstruktör och byggare, Ingeniör Hansson, som ock genom den stora energi, fackkunskap och målmedvetenhet, hvarmed Disponenten Haslum tog sig an fabriksdriften och hvarigenom Utansjö Cellulosafabrik numera blifvit en af landets förnämsta. Tillverkningen af sulfitcellulosa,som år 1900

(begynnelseåret) utgjorde 5,911 ton, uppgick 1901 till 10,568 ton, 1902 till 12,368 och 1916 till 20,516 ton.

Disp. Joh. Haslum.

Disponenten Johan Haslum föddes den 2 Mars 1859 i Moss, Norge, där fadern var Telegrafbestyrer. Efter afslutade skolstudier i stadens läroverk blef han vid 16 års ålder antagen som elev i en i staden varande större trävaru- och skeppsrederiaffär. Några år därefter genomgick han en handelsakademi i Köpenhamn och vistades därefter för språkstudier i flera länder. På kallelse af sin förre chef återvände han till Moss för att ingå som kontorschef i den firma, han förut tillhört. Under denna tid byggde firman en af Norges största cellulosafabriker. Då dess verkställande direktör år 1889 afled, blef Johan Haslum, då endast 30-årig, hans efterträdare. Under sitt chefskap genomdref Haslum en betydlig utökning af fabriken.

I sin födelsestads kommunala förhållanden tog Haslum en mycket verksam del. Så var han formandskabets (stadsfullmäktiges) v. ordförande, tog initiativet till bildandet af Moss Privatbank, i hvars styrelse han var ordförande till sin afflyttning till Sverige.

Disponent Haslum är ledamot af kommunalnämnden, kyrko- och skolråden, fattigvården samt i tillfälliga kommittéer m. m. Hvad som särskildt utmärker honom är målmedveten verksamhet samt ordning — allt förenadt med ett mycket urbant uppträdande.

Bland bolagets tjänstemän är *Kamrer Hans Reich* ledamot af kyrkorådet och förvaltare för dess fonder. *Ingeniörerna Willie Jobson* och *David Arvén* hafva äfven anlitats för kommunala uppdrag, den senare hvad angår den nu pågående anläggningen af den nya kyrkogården, hvars verkställighet uppdragits åt honom ochden i socknens allmänna företag mycket anlitade kommunalmannen, *Kvarnägaren D. A. Grafström* i Bäckland.

Rö Sågverk.

I början af 1870-talet bodde på en holme i Ångermanälfven utanför Rö by, i närheten af Röbäckens utlopp i älfven, fiskaren Olof Jonsson. Med denne Jonsson och Hemmansägaren J. G. Rönnlund i Rö träffade handelsfirman Sundin & Petré i Hernösand aftal om köp af markupplåtelse jämte strand- och vattenrättigheter åren 1873—1874 för anläggning af ett sågverk. Under ledning af hr Carl Afzelius i Hernösand uppfördes en enramig lokomobilsåg jämte ett corps de logis samt arbetarebostad m. m.

Rörelsen fortgick några år under fördelaktiga förhållanden till dess en köpare, som tillhandlat sig hela det för tillfället befintliga lagret gjorde konkurs, och säljaren — Rö sågverksbolag — kom med anledning däraf på obestånd.

Sedan sågverksrörelsen legat nere någon tid, köptes sågverket af hr Rob. Nordlander, som startade Rö Ångsågsaktiebolag med franska firman Ch. Humbert & A. Noël i Havre såsom hufvuddelägare.

En fyrramig ångsåg med 2:ne kantverk byggdes, dyrbara anläggningar för brädgårdar och kajer gjordes, hemman och skogar köptes, däribland Utansjö bruk med underlydande hemman. Allt tydde på en ljus framtid för bolaget.

Men företaget torde ej hafva blifvit skött med erforderlig klokhet och förutseende. Den franska firman tröttnade på affären, helst sedan bolaget blifvit af Joh. Thandbergssons arfvingar stämdt på bättre rätt till Utansjö finbladiga såg och därtill hörande stockfångstprevilegier, som representerade största värdet af bolagets egendomar. Rättegången, som gick till Kungl. Maj:t, där den afgjordes den 30 December 1893, vanns visserligen i alla instanser, men då utgången från början ansågs skäligen oviss, nedlade firman driften 1890 samt afskedade disponenten och arbetspersonalen.

Våren 1894 såldes bolagets egendom till Sandvikens sågverksaktiebolag, hvilket åter försålde Rö sågverk jämte underlydande till hr Henrik Holmberg i Hernösand, men behöll Utansjö med därtill hörande landbohemman, stockfångstprevilegier samt öfriga skogsfastigheter.

Rö Sågverk.

Herr Holmberg öfverlät sågverket till Disponenten Anton Christie, som tillträdde detsamma i Januari 1895. Han dref sågverksrörelsen till sin död, år 1900 på hösten. I Januari 1901 öfvertogs sågverket af hrr Axel Björklund, Häradshöfding A. Ekelund och Grosshandlaren Ante M. Jonsson, som grundade *Rö Sågverks Nya Aktiebolag* med ett aktiekapital af 180,000 kr. Sågverket utvidgades därefter inom kort.

År 1911 utökades aktiekapitalet till 2,000,000 kr. och samma år inköptes hela aktiestocken i Ströms Trävaruaktiebolag samt Köja sågverk med tillhörande skogar och egendomar. Bolaget förvärfvade 1916 en stor del i Aktiebolaget Tegefors Verk, ägande JärpensCellulosafabrik och pappersbruk samt Trångsvikens och Pilgrimstad sågverk i Jämtland. Vidare har bolaget ingått som ägare i Måviks ångsågsaktiebolag i Nordingrå m. m.

Konsul Axel Björklund.

Bolagets årliga produktion utgör f. n. minst 20,000 stand. trävaror, 15,000 ton sulfitcellulosa samt 2,500 ton finpapper. Samtliga egendomar utgöra 350,000 tunnl. evärdeliga skogsmarker, 50,000 tunnland arrendeskogar, 6 sågverk, 1 cellulosafabrik, 1 pappersbruk och kraftstationer samt har under anläggning 1 större tapetfabrik.

Bolagets chef är *Konsul Axel Björklund*, som är verkställande direktör för det hela.

Med kännedom om hans egendomliga karriär i lifvet, en följd af ett intensivt arbete ända från barnaåren jämte en stor begåfning, har författaren tillskrifvit honom med anhållan att få närmare reda på hans lefnadsförhållanden till dess han nått den ombetrodda ställning, han nu innehar, och fick då följande svar, som väl endast var ämnadt att uppdraga några konturer till ledning för ett omnämnande därom.

Jag hoppas, att han icke misstycker, att hans korta, men så talande — och tilltalande — bref här "in extenso" återgifves. Det kan vara till nytta för att visa unge män, hvarthän man kan komma genom flit, redbarhet och omtanke.

Han skrifver sålunda:

"Du vill med anledning af din tillämnade Högsjöbok veta något angående mina lefnadsöden.

Jag föddes i Åsängs by i Nordingrå midsommardagen 1875. Min far var en präktig, hederlig bonde, som lärde sina pojkar att sex dagar i veckan grundligt arbeta. Lika noga var han ock att tillse, att den sjunde dagen 3 hästar med blanka seldon spändes

för och förde hela gårdens folk till kyrkan. På den tiden fanns det vördnad för kyrka och präst, och skam åt den, som ej gick till kyrkan hvarje söndag.

Min skolgång inskränkte sig till 16 månader för en småskolelärarinna och 4 månader för folkskolelärare, och därmed fick det vara nog med studierna. Min far hade nog tänkt annorlunda, men han dog, då jag var blott 13 år gammal, och hemmet öfvergick som vanligt till äldsta sonen. Vi öfriga fingo gifva oss ut i världen att själfva slå oss fram. Jag begaf mig med min matkista till Nyland och fick arbete vid ångsågen där med 11 öre i timmen och 12 timmars arbetsdag. Så gick den sommaren. På vintern högg jag timmer à 7 öre stocken och sommaren därpå tjänade jag dräng.

Vid 15 års ålder kom jag till Måviks ångsåg som arbetare, men avancerade från strövagnare till märkpojke och timmertummare. Blef också tillsyningsman i skogen och fick 150 kronor i årslön. Följande året skötte jag kontoret för denna lilla affär och ombesörjde dessutom småvirkesskeppningen samt fick 500 kr. i årslön. Sjutton år gammal gjorde jag med en lastångare en resa till England, och då fick jag för första gången se en järnväg i West-Hartlepool. Under min 2 månaders vistelse i därute sålde jag 15 segelfartygslaster propps, papptimmer och bräder, hvarmed firman var mycket nöjd. Året därpå reste jag åter ut till Belgien, Frankrike, Holland och England i affärer, hvilka lyckades synnerligen bra. Vid 19 års ålder ansågs jag som bolagets disponent.

Fyllda 21 år lyfte jag mitt fädernearf, c:a 1,000 kr., och därmed startade jag egen firma för skogsköp,

proppstillverkning o. d., hvilket inbragte god förtjänst. På Tollboms ångsåg i Nyland och Bergholmens sågverk i Kalix förlorade jag emellertid pengarne. Högg åter i med friskt mod och förnyade krafter samt gifte sig vid 24 års ålder. Köpte Rö sågverk samt bildade tillsammans med några andra *Rö Sågverks Nya Aktiebolag* och blef dess chef. Sedan har Du följt min vandring, och jag behöfver ej vidare orda därom. Städse omgifven af goda människor, som haft öfverseende med mina otaliga brister, kan jag se tillbaka på en angenäm tid och därför vara tacksam. Särskildt känner jag denna tacksamhet mot min käre styffader, O. Nordenmark, för allt hvad han varit för mig, och för det förtroende han lämnade mig, som var så ung. Han tillhör den gamle stammen, god och from, arbetsam och redbar. Din vän *Axel Björklund.*

Ramviks Sågverk.

Trävaruhandteringen i Högsjö synes från gamla tider och långt in på 1880-talet ha bedrifvits vid böndernas sågar. Hvad västra delen af socknen beträffar, vorodessa sågar belägna efter Utansjöåns tillflöden. Plankor och battens såldes till någon exportör, kördes till Rockeviken och upplades där. Tunnbräderna däremot användes för böndernas eget behof. När i början af 1880-talet skeppningsprisen efter den föregående depressionen började stiga, blef efterfrågan på skog liflig, och hemmansägarne funno det mera förmånligt att sälja skogsskiften för afverkning på längre eller kortare tid, då de på samma gång kunde betinga sig företrädesrätt till huggning och framkörning.

I Rockeviken började Sjökaptenen E. Ulander i Hernösand skeppning af bjälkar och sparrar och hyrde därför en bomplats af Westansjö by. Denna rörelse synes ha slutat i början af 1870-talet, då Handlanden C. F. Hägg i Hernösand började köpa strandrätt af Dals byamän, hvilka rättigheter därefter öfverlätos på ett nybildadt bolag, benämndt "Rocke ångsågsbolag", hvars hufvudsaklige delägare voro Handlanden Sam. Bergfors, Sjökaptenen Abr. Nätterquist, Kommissionslandtmätaren A. Brandell och Inspektor J. E. Lidén, hvilken sistnämnde blef bolagets verkställande direktör. År 1873 byggde nämnda bolag en såg i Rockeviken, hvilken dock inom kort förstördes genom vådeld. Återuppbyggdes 1874 med tre ramar. Huru stor skeppning, som då bedrefs, är icke kändt. Emellertid kom den stora depressionen i trävarorna 1875—1879 med en svår penningkris i följd. Bolaget måste likvidera. Sågverket jämte ett hemman i Dals by samt ett par andra jordlotter och vattenrätter inköptes 1879 af Medicine Kand. Frans Kempe och hans broder, Grosshandlaren Seth Kempe, hvilka med sig förenade ett par andra affärsmän och Sågverksägaren Gustaf Hedberg i Naske, hvilken sistnämnde blef bolagets förvaltare. Under firma "Dals Ångsågs Aktiebolag" bedrefs då en skeppning på omkring 3,000 stand. årligen. Bolaget köpte under tiden ganska betydliga skogsvidder för att utvidga sin rörelse, men då utrymmet på platsen härför ansågs vara för trångt köpte bolaget en strandrätt i Nora socken och började byggasåg och lastageplats (nuvarande Nyadal) samt sålde den gamla anläggningen i Rockeviken till ett nybildadt bolag med firma "*Ramviks Sågverks Aktiebolag*", som där bedrifvit sågverksrörelse sedan 1885. Detta bolag bildades på initiativ af Disponenten Chr. Lindeberg. Övriga delägare voro då: Bankdirektör H. Arnell, e. o. Jägmästaren J. A. Arnell, Justitierådet Wilh. Huss, Bankdirektör F. Ossbaler m. fl. Efter en eldsvåda 1896, som lade sågen i aska, uppbyggdes en ny såg för 4 ramar. Denna pådrogs i April 1897. Tillverkningen ökades efter hand och är nu uppe i 6,000 stand. årligen, hvartill kommer kolning af sågaffallet 2,500 à 3,000 stigar årligen.

Ramviks Sågverk.

Disponenten Chr. Lindeberg, f. $^{18}/_{7}$ 1840, har i öfver 25 år med varmt intresse deltagit i Högsjö sockens angelägenheter och dess utveckling. Så var han v. ordförande i skolrådet, medlem af kyrkorådet, kommunalnämnden och v. ordförande i kommunalstämman.

Efter att hafva genomgått 6 klasser af Hernösands läroverk, kom han vid 15 års ålder som enda biträde på Norrlands Sjöassuransförenings kontor. Två årf Disp. Chr. Lindeberg därefter erhöll han anställning i en större en-gros affär i Lübeck, där han stannade i 7 år tills hemlängtan blef för stor. Erhöll 1865 plats hos Brukspatron J. C. Kempe i Stockholm, som var ägare till Mo vattensåg och Domsjö ångsåg i Norra Ångermanland. Efter dennes

död 1872 bildades Mo och Domsjö Aktiebolag, för hvilket Chr. Lindeberg blef disponent, till dess han grundade Ramviks Sågverks Aktiebolag, hvars disponent han var till hösten 1908, då han flyttade till Stockholm.

Chr. Lindeberg har i församlingen efterlämnat minnet af en i allo ytterst aktningsvärd, redbar och urban personlighet. Enkel och flärdlös var hans uppträdande, alltid prägladt af välvilja. Han är riddare af Vasa-Orden.

Disp. Leopold Lindeberg. Kommunalst. Ordf.

Efter Disp. Chr. Lindeberg öfvertogs chefsskapet vid Ramviks Sågverks Aktiebolag af hans son, Leopold Lindeberg, f. $^{26}/_{9}$ 1878, som i likhet med fadern ådagalägger stort och vaket intresse både för sitt lifskall och för socknens angelägenheter i olika riktningar. Sedan 1915 är han ock kommunalstämmans ordförande, ledamot i kommunalnämnd och fattigvård, valnämnd och taxeringsnämnd.

Hans fru, Paula Lindeberg, f. Beyel, är ledamot i socknens pensionsnämnd.

Torsviks Ångsåg.

I början af 1880-talet anlade Inspektor J. E. Lidén i Östbyviken en tvåramig lokomobilsåg med kantverk och sedermera ett mindre hyfleri.

Skeppningen torde hafva uppgått till 2,000 à 2,500 standard årligen jämte något kol.

Sågen såldes 1907 till firman Minck & Eriksson i Stockholm, som dref rörelsen under namnet *Torsviks ångsåg*. Skeppningen uppgick under denna firma pr år, till c:a 1,000 stand. sågadt virke, 3,000 stand. hyflade sparrar och 500 stand. olika trävaror. Nämnda firma sålde sågen till Sågverksägaren Aug. Näslund, som nu drifver rörelsen.

Westby Ångsåg.

Skeppsredaren Eric Norberg, som förut hade en mindre lokomobilsåg vid Westby fäbodar, hvilken nedbrann sommaren 1886, anlade därefter i Westbyviken en liknande såg med 2 ramar. I flera år dref han sågrörelsen för egen räkning, men utarrenderade den sedermera till andra sågverksbolag. I samma vik hade han förut idkat skeppsbyggeri, och från Westby varf har flera segelfartyg utgått på långturer.

Efter Eric Norbergs död 1914 sålde hans änka Westby. Dess nye ägare har till *svenska staten* försålt en betydande afsöndring utefter vikens strand, där sågen legat, för anläggandet af

Gustafsviks Örlogsdepôt.

Arbetet härå började i November 1916 under ledning af Ingeniör A. H. Ygberg.

En fråga föreligger att vid Gustafsvik anlägga en större skeppsdocka ej blott för krigsfartyg utan äfven för reparation af större handelsfartyg, enär ingen sådan finnes norr om Gäfle.*På Åbord* har ock funnits en 2-ramig lokomobilsåg, hvars hufvuddelägare var Kapten J. M. Nordstrand. Sågverksrörelsen därstädes är nedlagd sedan 20 år tillbaka.

Åbordsön är nu inköpt af Wäja sågverksaktiebolag och Utansjö Cellulosa Fabr. Aktiebolag.

*

Jordbruk.

Att göra några uttalanden om jordbruket i socknen i våra dagar ligger visserligen utom ramen för detta arbete, men så mycket kan sägas, att jordens skötsel drifves för hvarje år mer och mer rationellt och lämnar därför en ständigt ökad afkastning. Modernare åkerbruksredskap och skördemaskiner anskaffas och man följer med sin tid ifråga om allehanda förbättringar. I synnerhet lägges an på ladugårdsprodukter, som finna god afsättning. Timmerafverkning och körslor gifva ock goda förtjänster vintertid.

Höglunds gård i Bölen.

Den gamla byggnadstilen för bondgårdarne får efter hand som de om- eller nybyggas lämna rum för mer tidsenliga och bekväma typer både hvad boningshus och andra ekonomibyggnader angår, hvarpå ofvanstående illustration är ett bevis.Vi hafva här intagit bilden af en lika vacker som välskött bondgård i Bölen, tillhörig Höglundska familjen. Den är byggd af hemmansägaren Joh. Höglund d. äldre, som i många år varit ledamot i skolrådet och en betrodd kommunalman. Efter honom öfvertogs gården af sonen, *J. E. Höglund*, hvars kommunala intresse tagits i mycket stort anspråk i socknen. Han är ledamot ej blott i kommunalnämnden, fattigvården och skolrådet, utan ock i de nu gängse kristidskommittéerna.

Trädgårdar, som för några tiotal år sedan voro mycket ovanliga i Högsjö, börja nu här och hvar anläggas, ehuru ännu i jämförelsevis liten skala. Men då trädgårdsskötsel också ingår i folkskolans läroämnen, torde intresset därför väsentligt ökas.

På flera ställen i socknen, där någon vattenkraft finnes, är elektrisk belysning anlagd och tröskning m. m. sker nu flerstädes med elektrisk kraft.

Allt är sålunda stadt i framåtgående.

*

Taxeringsvärdet i socknen utgjorde 1918:

Jordbruksfyrk

3,221,600

kr.

—

ber. inkomst

å 6 %

193,296

kr.

Annan fastighet

2,872,400

„

—

„ „

å 5 %

143,620

,,

Beskattningsbar inkomst af kapital och arbete . . .

1,236,100

,,

Summa

1,573,016

kr.

Den odlade jorden 1918:

Korn

å

172,71

h:ar,

utsäde

39,560

kg.

—

ber. skörd

259,000

kg.

Hafre

å

57,97

,,

,,

15,600

,,

—

,,,,

69,600

,,

Blands.

å

26,74

,,

,,

6,480

,,

—

,,,,

37,800

,,

Råg

å

12,36

,,

,,

1,560

,,

—

,,,,

18,000

,,

Ärter

å

6,52

,,

,,

1,430

”

—

””

650

”

Potatis

å

61,71

”

”

115,900

”

—

””

620,000

”

Slåtter

1,116,85

”

Summa

1,454,86

h:ar

*

Kronologisk öfversikt af minnesvärda händelser.

Det kan väl tyckas, som om en del af här nedan meddelade uppgifter kunna vara af ringa värde, men de hafva anförts för att icke falla i glömska och för att erinra om personer och händelser, som icke böra förgätas.

1550.

Högsjöborna lämnade 333 stockar "båtnebräder" till ett konungens "brädskepp".

1600.

Uppfördes ett kapell i Prästhus på Hemsö, hvilket sedan flyttades till Hultom.

1644.

Föddes Clemens Jonæ Rudin i Rö. Pastor i S:t Clara skola i Stockholm 1670. Consistorienotarie i Hernösand 1676. Död 1690.

1663—75.

Pågingo häxprocesserna i Ångermanland.

1672.

Brändes 9 häxor å Bålberget i Torsåker den 8 Mars, och 62 personer blefvo den 1 Juni samma år därstädes brända, enligt gängse sägen.

1694.

Under detta år har konung Carl XI tvenne gånger i Juni månad rest genom Högsjö för att med färjan vid Weda färdas till Torneå och åter.

1721.

Plundrade och brände ryssarne i Högsjö, då 41 gårdar härjades och nedbrändes. Äfven "gammelkyrkan" påtändes, hvarom beskrifves på annat ställe i boken.

1722.

Visitation d. 21 Febr. af Biskop Georg Wallin.

1730.

Upptäcktes Mörtsals mineralkälla af Öfverjägmästaren Blix. Den upptogs 1747.

1732.

Reste Carl von Linné den 19 Juni genom Högsjö på sin forskningsfärd till Lappland.

1736.

En fransk vetenskaplig expedition under ledning af den berömde astronomen, Maupertius, genomreste Högsjö den 13 Juni. Den svenske professorn Anders Celcius hade af Konung Fredrik I blifvit utsedd att följa expeditionen.

1738.

Anlades Utansjö af Brukspatron Daniel Hallenius.

1741.

Anlades spikhammare vid Utansjö.

1743.

Rådde oro i orten med anledning af väntadt infall från norrmännen. (Sid. 58.)

1747.

Proberades mineralkällan i Mörtsal af D:r Gissler, och användes densamma af många.

1752.

Reste Konung Adolf Fredrik igenom Högsjö på väg från Finland i Augusti månad.

1755.

Förmärktes ett häftigt jordskalf i Högsjö.

1757.

Erhöll Utansjö bruk rättighet till manufaktursmide.

1771.

Beslöts ny kyrkobyggnad i Högsjö.

1772.

Stor eldsvåda i Utansjö. Större delen af bruket brann ned.

1773.

Godkändes kyrkobyggnadsbeslutet af Landshöfdingeämbetet.

1774.

Klagomål rörande beslutet om kyrkobyggnaden anfördes på grund af tvist om platsen för kyrkan.

1776.

Tegelbruk anlades i Utansjö.

1777.

Landshöfdingeämbetet afgjorde frågan om kyrkobyggnaden och remitterade ärendet till verkställighet.
— Befarades fiendtliga infall från Jämtland och Norge.

1789.

Dog Assessor Norén i Utansjö.
— Den 2 November invigdes nya kyrkan. Dagens kollekt uppgick till 48 rdr 29 skillingar.

1801.

Visitation. Kyrkoherde Isak Norberg installerades.

1811.

Visitation hölls af Biskop Carl Gustaf Nordin den 26 Mars. I protokollet omförmältes barnaundervisningen.
Kyrkovärdar voro d. å.: Joh. Östlund i Östby och Per Ersson i Nordansjö.

1814.

Till sexmän valdes: Erik Westman i Karlberg Jon Nilsson i Kärrby, Jon Jonsson i Ramsjö, Erik Ersson i Vestby, Erik Höglund i Weda, Olof Olofsson i Wålånger och Erik Ersson i Sela.

1820.

Visitation förrättades af Biskop Erik Abr. Almquist. Daniel Orstadius var kyrkoherde i Gudmundrå.

1822.

Svår missväxt rådde i landet.

1823.

Uppsattes en ny kyrkoklocka af 5 skeppunds vikt, som kostade 500 riksdaler, Den var gjuten 1822 af Pehr Lindeberg i Sundsvall och har följande inskription: "Hör Christen när mitt ljud Dig kallar till vår kyrka! Kom då att ära Gud Och värdigt honom dyrka!" En mindre klocka, gjuten af Meijer i Stockholm 1758, har bl. a. följande inskription: "Mitt ljud det klingar upp i höjd: Tu war ey trög, o Christen kjära! Till Sions berg uppgå med fröjd Tin stora Gud "ödmjukast ära!"
— Beslöts d. 16 Nov. att till komministersboställe inköpa Nordansjö hemman n:r 2. Simon Geting fick i uppdrag att å socknens vägnar afsluta köpet för 2,085 riksdaler banko. Köpet afslutades den 16 December.

1825.

Försåldes prästgården i Hundsjö, enligt Kungl. resolution af den 2 Mars, till Lagman Gavelius.

1831.

Utbröt koleran och skördade flera offer.

1832.

Lämnades undsättningslån af staten.

1834.

Visitation af Biskop F. M. Franzén.

1837.

Första ångbåten trafikerade Ångermanälfven.

1840.

Föredrogs fråga 1:a gången om pastoratsdelning.

1844.

I sockenstämma föredrogs fråga om inrättande af en på 5 rotar ambulerande folkskola.
— Hemsöborna hemställde om inrättande af prästerlig tjänst på Hemsön.

1845.

Rådde svår missväxt.
— "Visitatio classica" hölls $^{19}/_{10}$ af Prosten J. Norberg. Kyrkoherde Löfstedt installerades.

1846.

Beslöts skolas inrättande på 3 à 4 rotar.

1847—40.

Byggdes orgelverk i kyrkan af Dir. Ek. Det kostade 1,866 riksdaler banco. Kapten Nordstrand skänkte 1,500 rdr därtill. Kyrkan restaurerades in- och utvändigt. Ny predikstol uppsattes och altartafla anskaffades.

1848.

Kyrkoherde H. Löfstedt i Gudmundrå omkom genom olyckshändelse (fall ur åkdonet) d. $^{20}/_{10}$ i Westby-backen.
— Koleran härjade i orten.
— Som organist, klockare och skollärare anställdes $^{23}/_{12}$ A. P. Vestrin. Skolan var ambulatorisk på 4 rotar: Utansjö, By, Östby och Jude.

1852.

Visitation af Biskop Isr. Bergman. Kyrkoherde N. H. Norrbin installerades.
— Ombyggdes landsvägen emellan Weda och Ramvik samt Westby och Nänsjö.

1853.

Uppsattes tornur på kyrkan, skänkt af Kapten J. M. Nordstrand på Åbord.
— Valdes skollärare Lindberg till lärare i församlingen.

1854.

Inköptes jord till skoltomt och boställe åt klockaren.

1855.

Uppfördes skolhuset vid kyrkan. Kapten Nordstrand skänkte därtill 1,500 riksdaler.

1865.

Pastoratsdelningsfrågan upptogs ånyo.

1866.

Skedde inbrott i kyrkan.

1867.

Skänktes järngrindarne till kyrkogårdens s. k. stegport, af Kapten Nordstrand.

1870.

Tillträdde P. Löfquist sin befattning som skollärare, organist och klockare.
— Lät Kapten Nordstrand på egen bekostnad insätta järndörr till sakristian.

1872.

Beslöts en småskolas inrättande. Alla utom en klagade öfver beslutet, hvadan det ej kom till verkställighet förr än 1875.

1873.

Skänkte Häradsdomaren Israel Norberg i Westby 1,000 rdr till kyrkogårdsutvidgning.

1877.

Invigdes nya kyrkogården af Biskop Lars Landgren.
— Sockenstugan byggdes.
— Afgick Kapten Nordstrand från kyrkvärdskapet, som han beklädt i 31 år

1882.

Beslöts inrätta en småskola n:r 2.

1884.

Pastoratsdelningsfrågan upptogs ånyo.

1885.

Afled Komminister Per Johan Sjödin d. $^{22}/_{2}$.
— Profpredikade Pastor Arv. Salvén i Högsjö d. $^{9}/_{8}$; valdes enhälligt till komminister.

1886.

Anlände Komminister Salvén från Wännäs till Högsjö d. $^{12}/_{5}$.
— Beslöts nybyggnad af prästgården i Högsjö d. $^{28}/_{8}$.
— Afled Kapten J. M. Nordstrand d. $^{27}/_{11}$.

1887.

Nya prästgården färdig till inflyttning d. $^{18}/_{9}$.

1888.

Beslöts en ny folkskola i Rö.
— Beviljade kommunalstämman 20,000 kr. till Hernösand—Sollefteå järnväg.
— Beslöts, att alla konfirmander skulle få helbiblar.
— Firades högtidligt kyrkans 100-årsfest d. $^{9}/_{12}$. Text: Ps. 48: 10.

1890.

Beslöts pastoratsdelning. På grund af otillräckliga garantier godkändes icke ansökan därom.
— Biskopsvisitation d. $^{4}/_{9}$ af Martin Johansson.

1891.

Började arbetet i Maj månad med Hernösand—Sollefteå järnväg.
— Inrättades en skola på Åbord.

1892.

Lades nytt plåttak på kyrkan.
— Af ett sprängskott i Mörtsal dödades 4 järnvägsarbetare.

1893.

Öppnades Hernösand—Sollefteå järnväg för allmän trafik d. $^{14}/_{12}$.

1894.

Afled Prosten Isak Nydal i Gudmundrå d. $^{16}/_{1}$.
— Beslöts pastoratsdelning, hvari Hemsöborna instämde. Beslutet, som överklagades af Torparen K. Aug. Omberg i Skog jämte några andra, blef dock stadfästadt af Kungl. Maj:t, enligt resolution af d. $^{13}/_{11}$ 1896.
— Reste Konung Oskar II och Kronprins Gustaf genom församlingen på järnväg d. $^{1}/_{8}$.

1895.

Inrättades en ny folkskola.

1896.

D:o „ „ d:o.

1897.

Tog Komminister Arv. Salvén d. 7 Januari på sockenbornas begäran afsked från innehafvande befattning för att söka Högsjö och Hemsö församlingars ledigvordna pastorat. Salvén förordnades från samma dag till v. pastor i Högsjö.
— Inrättades en ny folkskola.
— Profpredikade v. pastor Salvén d. $^{26}/_{9}$; valdes enhälligt till kyrkoherde.
— Bildades vid sammanträde med sågverksintressenter d. $^{13}/_{7}$ och $^{21}/_{7}$ Utansjö Cellulosa Aktiebolag.
— Började arbetet med Utansjö fabriks dammanläggning under Ingeniör N. K. F. Hanssons ledning.
— Å kyrkostämma d. $^{27}/_{12}$ beslöts byggande af skolhus i Ramvik, Wålånger och Åbord Byggnadskommitterade voro: hrr Arv. Salvén, ordf., Chr. Lindeberg, J. P. Högström, J. E. Lidén och C. V. Olson.

— Firades Konung Oscar II:s 25-års regeringsjubileum.

1898.

Inköptes skolhuset i Rö för 8,500 kr. af Disp. A. Christie.

1899.

Afgick Skolläraren och Klockaren P. Löfquist efter 30-årig tjänst från innehafd befattning d. $^{30}/_{12}$ och efterträddes af Ant. Wahlberg.

1900.

Natten emellan den $^{30}/_{12}$ 1899 och $^{1}/_{1}$ 1900 hölls högtidlig sekelgudstjänst i kyrkan med början kl. 12 midnatt.
— Vid årets slut funnos 3 folkskolor, 4 mindre folkskolor och 4 småskolor.
— Invigdes Ramviks folkskola d. $^{26}/_{8}$.
— „ Wålångers folkskola d. $^{9}/_{9}$.
— Visitation af Kontraktsprosten Fr. Nordberg d. $^{23}/_{9}$.
— Folkmängden vid årets slut 3,390 personer.

1901.

Afled församlingens förste läkare, Carl Ulrik Svaneskog, d. $^{30}/_{4}$.

1902.

Valdes Jonas Dahlström till klockare, organist och skollärare d. $^{6}/_{7}$.

1903.

Uppfördes skolhus i Karlberg.
— Började restaureringsarbeten å gammelkyrkan.

1904.

Beslöts skolbyggnad i Utansjö.
— Folkmängden utgjorde 3,797 personer.

1905.

Voro inalles 17 folk- och småskolor inrättade i i Högsjö.
— Professor O. E. Lindberg höll under sommaren flera föredrag i fosterländska och sociala ämnen i församlingen.
— Prostvisitation hölls af Kontraktsprosten Fr. Nordberg d. 9 och 10 Sept.

1906.

Beslöts restaurering af stora kyrkan, och gjorde socknemännen med anledning däraf vederbörlig ansökan om förskottsutstämpling för 10 år å Gamla Vallens skog, som beviljades.

1907.

Beslöts skolhusbyggnad i Sela efter ritning af Kyrkoh. Salvén.

1908.

Började restaureringsarbetet å stora kyrkan i April.
— Den 3/5 invigdes den nyrestaurerade "gammelkyrkan", hvari söndaglig gudstjänst hölls till d. $^{1}/_{11}$, då stora kyrkan åter togs i bruk.
— Inköptes mark till kyrkogårdsutvidgning.
— Afflyttade Disp. Chr. Lindeberg i Ramvik till Stockholm.
— Afled Kyrkovärden C. V. Olson d. $^{1}/_{12}$.
— Väcktes förslag om uppförande af grafkapell.

1909.

Den $^{8}/_{3}$ afled änkefru Ulla Sjödin i Hernösand i en ålder af 101 år, 1 m., 4 dagar. Testamenterade 2,000 kronor till Högsjö kyrkas underhåll.
— Inköptes skoltomter till Bäcklands och Jude folkskolor, å hvilka arbetet började s.
— Den $^{16}/_{8}$ invigdes Sela skolhus.

1910.

Invigdes nya kyrkogårdsdelen af Biskop E. Lönegren d. $^{22}/_{5}$.
— Folkmängd: 4,029 personer.

1911.

Uppvaktning d. $^{12}/_{5}$ af sockenbor i prästgården med anledning af Kyrkoh. Arv. Salvéns 25-åriga prästerliga

verksamhet i församlingen.

1913.

Beslöts skolhusbyggnad i Bölen.
— Visitation af Biskop E. Lönegren d. 21 o. 22 Juni.

1914.

Afled f. Kyrkovärden Erik Norberg i Westby d. $^{5}/_{1}$ och hans fru, Sara Norberg, d. $^{3}/_{10}$ samma år.
— Folkmängden utgjorde 4,300 personer.
— Den flera gånger upptagna, men afslagna, frågan om uppförandet af en fattiggård i församlingen upptogs ånyo till behandling, hvilket ledde till, att kommunalstämman d. $^{8}/_{8}$ 1915 beslöt, att ett ålderdomshem skulle uppföras i Nordansjö.
— Söndagen den 2 Augusti var en märkesdag i församlingen, som var djupt gripen af det uppflammande världskriget, för hvars skull allmän mobilisering påbjöds. Allmän oro rådde, och många trodde, att de utkommenderade skulle nödgas få vara med i kriget, hvari äfven vårt land kunde råka. En stark fosterländsk stämning rådde. Ringningen i kyrkornas klockor bebådade storm och ofred, och gjorde sinnena bäfvande.

1915.

Afled församlingens mångårige kommunalstämmo-ordförande och ledamoten i kyrko- och skolrådet, riddaren af V. O., J. E. Lidén, d. $^{16}/_{4}$.
— Den $^{1}/_{6}$ uppvaktades författaren på sin 60-årsdag i prästgården af såväl deputationer som enskilde, med sång, tal, blommor och presenter, allt vittnande om dess vänliga sinnelag. Det var min sista oförgätliga födelsedag i Högsjö, enär jag på grund af en svårare strupkatarr af läkare blifvit tillrådd att flytta till ett sydligare klimat. D. $^{29}/_{8}$ höll jag afskedspredikan i Högsjö och flyttade efter erhållen tjänstledighet d. $^{1}/_{9}$ till Stockholm.
— Godkändes de af Arkitekt Th. Kellgren i Uppsala gjorda ritningarne till ålderdomshemmet.

1916.

Började arbetet med nämnda hem i Maj.

1917.

Det rasande världskriget hade åstadkommit en aldrig förut anad dyrtid. Lifsmedelsbrist öfver hela Europa. I Sverige hade sista årets skörd varit knapp, och utförseln till de krigande länderna för stor. Därför hade allmän ransonering i landet införts. Matbristen vållade förbittring bland arbetarne i Ådalen, som under påsken företogo s. k. "inventeringar" hos jordbrukarne. Det var en bitter tid, som nog lämnade mindre vackra minnen efter sig.
— Den $^{9}/_{9}$ beslöts uppförandet af ett nytt skolhus i Dal för en summa af 83,000 kr.
— Beslöts ny utvidgning af kyrkogården åt östra sidan.

— Den $^{11}/_{12}$ invigdes det uppförda ålderdomshemmet af Kyrkoh. Arv. Salvén.
— Började arbetet med nya kyrkogården.

1918.

Den $^{9}/_{6}$ beslöts å kommunalstämma inköp af 400 ex. af "Boken om Högsjö."
— Under detta års senare del har i hela Europa en svårartad sjukdom under namn af "spanska sjukan" (förmodligen en slags influensa) härjat Äfven i Högsjö församling har den framträdt pestartadt.
— Det fruktansvärda världskriget, som började 1914 och vållat en sådan outsäglig nöd, kullkastat så många troner och åstadkommit den inom alla områden största omhvälfning, som världshistorien känner, och som dragit med sig pest, hunger och en bitter dyrtid, synes dock komma att sluta med detta år.

*

Till mina efterträdare, Hrr Kyrkoherdar och v. Pastorer i Högsjö!

På det Högsjöborna i en framtid skola få kännedom om, huru den andliga och materiella odlingen i socknen utvecklat sig från denna tid och för att bevara minnet af personer och händelser, som icke böra förgätas, så vill jag anmoda Eder att år för år i en "krönikebok" göra anteckningar därom, hvarigenom denna krönika sålunda må fortsättas.

Härigenom förbindes gångna tider med kommande och stärkes kärleken till förfädrens, Eder egen och efterkommandes gemensamma hembygd.

Gud gifve Eder nåd till allt godt verk!

Arv. Salvén.

*

MINNESSTUNDER I TEMPLET.

Högsjö kyrka. Efter slutad gudstjänst.

En sommarpredikan.

I Jesu namn.

Den, som är trogen i det minsta, han är ock trogen i mycket, och den, som är orättfärdig i det minsta, han är ock orättfärdig i mycket. Hafven I nu icke varit trogna i den orättfärdige Mammon, hvem skall då betro eder det sannskyldiga goda? Och hafven I icke varit trogna i en annans, hvem skall då gifva eder det, som är edert? Ingen tjänare kan tjäna två herrar; ty antingen skall han hata den ene och älska den andre, eller skall han hålla sig till den ene och förakta den andre. I kunnen icke tjäna Gud och Mammon. Och allt detta hörde ock fariséerna, som voro giriga, och de gjorde spe af honom. Och han sade till dem: I ären de, som gören eder själfva rättfärdiga inför människorna; men Gud känner edra hjärtan, ty det, som bland människor är högt, är en styggelse inför Gud. Lagen och profeterna voro intill Johannes. Från den tiden varder Guds rike förkunnadt genom evangelium

och hvar man gör våld på det. Men lättare är, att himmel och jord förgås, än en prick af lagen faller. Luc. 16: 10-17.

Antingen — eller.

Käre åhörare! Vi hafva här framför oss en text af det allvarligaste innehåll. Det är Mästaren, som talar till oss, och det ligger ett visst vemod i hans ord. Han ställer oss inför ett val. Vi få fritt välja efter vårt hjärtas eget tycke, välja antingen emellan Gud och hans rike eller ock denna värld och dess förgänglighet, eller, som texten säger, den orättfärdige mammon.

Valet är viktigt nog, ty det gäller mycket, så outsägligt mycket.

Här är det fråga om *hvilken* du vill tjäna och älska med ditt hjärtas största hängifvenhet, *antingen* evighetens underbara värld *eller* den närvarande förgängliga.

Få vi då icke älska denna värld eller tjäna densamma? Svaret blifver både *nej* och *ja*. På samma gång vi anbefallas *trohet* i vår jordiska kallelse och att tacka Gud för allt det goda, han gifvit oss, icke minst det lekamligt goda, så få vi därför *icke så* fästa våra hjärtan vid det timliga, att vi för dess skull glömma det större, eviga och himmelska. Jesus kallar det jordiska för det minsta och det himmelska för det sannskyldiga goda. Se där den måttstock, efter hvilken Han, Mästaren, bedömer. Vi vilja nu se till, hvad som kan menas med detta, som Jesus kallar det minsta, d. v. s. denna värld.

Hurudan är då denna värld, sådan den bjudes oss af Gud? Har den något att fröjdas öfver? Ja, hvad säger morgonrodnaden, då den strör sitt gyllene glitter öfver land och haf? Är icke den strålande dagen majestätisk? Är icke själfva natten med sitt hemlighetsfulla, rogifvande mörker, sin tystnad och sitt stjärneljus också härlig? Hafva icke de höga fjällen eller dalarnas grönska eller de blånande hafven sin lockande skönhet? Hvad säger du om den lilla ängsblommans fina färger och dess rena doft? Eller om daggdropparne, när solen med bländande glans gömmer sig i dem?

Huru skön har Gud ej danat denna värld; och han har sannerligen inte satt någon bindel för våra ögon, så att vi ej skulle se, huru härlig den är. Tvärtom! För oss, sina afbilder har han skapat den, och du må gärna binda kransar af de glädjens rosor, som växa i din väg. Men du har, hvem du än vara månde, blifvit ställd på din särskilda plats i lifvet för att verka där, så länge dagen varar, och att sedan skörda ditt arbetes lön. På kunskapens träd växa frukter; du får ju plocka dem. Med Kristus kom så mycket ljus och lif, du får lefva i det ljuset och lefva det lifvet; och med kristendomen kom en förut aldrig anad kultur och andlig utveckling; du får njuta af frukterna. Du får knyta vänskapsband och njuta den rätta, jordiska kärlekens lycka i fridfullt hem. Ja, detta och mycket mer får du lof till.

Men ändå är allt detta något, som Jesus kallar det minsta,

Och hvarföre? Jo därföre, att allt detta är förgängligt. Solen skall en gång slockna och stjärnorna mista sin glans. En frostnatt och blomman lutar sin stängel emot marken; litet rost och mal, och vår egendom frätes sönder. Och hvad kan för oss kraftigare predika om förgängelsens värld än den mänskliga storheten, den vanskliga rikedomen, den fåfängliga äran och död och graf — allt, allt detta säger oss så otvetydigt, så kallt, så obevekligt hårdt, att denna värld med all dess skönhet, dess prakt och glädjeämnen dock är något litet, — det minsta vi verkligen kunna lita oss till, något, som icke är värdt vår odödliga andes sträfvan.

Finnes det då något annat, finnes det då något, som består, när jordlifvets glans och fägring försvunnit och när vi själfva i lifvets höst känna huru lifsrötterna skakas af förgängelsens stormar?

Käre åhörare! det finnes såsom en verklighet, en annan värld, en högre, en oförgänglig värld, i hvilken vi redan här kunna vinna borgarskap; det finnes ett andens eviga Gudsrike i oss och omkring oss, och i denna andens värld hafva också vi en och hvar sin afskilda plats för att verka — verka i trohet och tro.

Vi lefva alltså i en tvåfaldig värld, och föra därför en tvåfaldig tillvaro. Den stora frågan, den *största frågan*, är då den, huru skola vi förhålla oss till denna tveggehanda värld, andens och materiens, i hvilka båda vi äro kallade af alltings upphof, af vår skapare, af vår Gud att lefva i och röras.

Vi hafva något talat om denna värld med sin skönhet och prakt, där hvarje den minsta af sommarens blommor är ett gudomligt mästerverk, där hvarje vinterns snöflinga är ett underverk af skaparemakt; vi hafva också framhållit, huru allt detta jordiska bär inom sig själft dödens frö — förgängelsen, denna förgängelse, som i evighetens värld är ett okändt begrepp.

Människoanden, som är af evig natur, är icke nöjd och kan icke i enlighet med denna sin natur vara nöjdmed endast detta närvarande. När lifvets sol lyser som klarast, så tränger sig dock den tanken på oss, att aftonens skuggor snart skola skymma. Den flämtande nattlampan i hvarje sjukrum berättar för oss den dystra sagan om synden, som gör jorden så dimmig och mörk för tårfyllda ögon. Men, som sagdt, det finnes en annan värld, ett annat lif — *vårt egentliga lif*, börjadt vid vår födelse till denna värld och *ämnadt för evigheten*. — Hvad synes dig om detta? Det är till detta evighetslif vår ande i själfva verket trånar; det är ju dit din oftast ovissa längtan sträcker sig? Eller huru? Denna värld är blott en skenets, en illusionernas värld. Den är icke sanningens, verklighetens värld.

Huru ofta har icke tanken på det underbara på andra sidan grafven förjagat sömnen från ditt nattliga läger? Många, ack så många minnen ur ditt flydda lif träda fram för din själs ögon likt skräckinjagande vålnader, det är dina synder, eller såsom sorgklädda dystra gestalter, det är dina missräkningar, dina förluster och grusade förhoppningar, det är jordelifvets förgängelse — och du — längtar efter något bättre, du anar ett rike, som icke bäfva kan, och det gamla, dock ständigt nya Gudsordet om en himmel, ett Gudsrike, härlighetsriket med de många boningarne, är det enda, som kan gifva dig tröst i all den omgifvande förgängelsen.

Hvad har detta ord fått säga dig om människolifvet i allmänhet och ditt lif isynnerhet? Har det fått öfvertyga dig om dina synder, din naturliga bortkommenhet från Gud, din obenägenhet att vandra i hans fotspår, i Hans, som är "vägen, sanningen och lifvet?" Och huru står du inför honom? Huru lefver du fram nådedagarne här i tiden? Kanske är din blick endast riktad på det, som förgås, d. v. s. denna värld med dess tomhet; kanske dess nöjen så helt få upptaga ditt sinne, att du icke har någon tanke för annat? Du tror dig måhända få nog af det, som detta lifvet kan bjuda? Men bländas du af dess skatter, ja, är du då en dåre, som tystar ned evighetsmaningarna inom dig, ochskjuter ifrån dig det sannskyldigt goda, som Gud vill gifva dig, nämligen syndaförlåtelse, frid och vissheten om det eviga lifvet hos din Gud, din Fader och Frälsare.

Huru litet vi än kunna fatta sällheten af de saligas eviga ro, så kunna vi dock framkasta några jämförelser mellan den närvarande världen och det eviga gudsriket, så att det sedan må blifva lättare att välja.

Här äro vi på alla sidor omgifna af hemlighetsfulla gåtor. Guds vägar, som här så ofta synas vara som bottenlösa djup, blifva ofta missförstådda, men där i saligheternas värld skall klarhet förvärfvas blott genom en inblick. Att *se* skall där vara detsamma som att *förstå*.

Dödens ängel skall aldrig öfverstiga himlens tröskel, och från dem, som träda in genom härlighetens portar, skola alla sorgens bördor falla. Här binder synden dödens svepduk omkring den sjukes feberheta panna, men där i de frälstas eviga värld finnes aldrig mera någon synd, ingen slingrande orm berör någonsin dess yta.

Här rifva motgångar ofta ned våra käraste förhoppningar. Här hungra vi, oroligt jäktande efter jordiska föremål, hvilka, då vi uppnått dem, aldrig skola kunna tillfredsställa vår längtande, odödliga ande. Här likna vi den sjuke, som vänder sig än hit och än dit på plågans läger, troende, att hvarje förändring skall medföra lindring i smärtorna, men där i det himmelska hemmet skola vi känna oss fullkomligt och evigt tillfredsställda. Här får en Jesu lärjunge understundom "gå ut ur lägret och bära Hans smälek", men där är han inom portarne till Guds stad och får del af hans härlighet. En gång skola Herrans trogna nödgas sjunga hans eviga lof, då de i minnet återkalla de underliga vägar, på hvilka de fördes till det eviga fadershemmet, dessa vägar, som ofta syntes dem obegripliga, ja, för mycket törniga att vandra på. De skola om allt Herrens görande och låtande med dem en gång

lofprisande utbrista: "allt hafver han väl beställdt. Ära vare Gud!"

Min vän! Du kanske frågar: hvad har denna tankegång, dessa reflexioner att göra med dagens text? Menhärpå svaras: jag vill, om ock med vanlig mänsklig bristfullhet framställa de tvenne världar, mellan hvilka du kan välja att lefva för, att tjäna och lämna ditt hjärtas kärlek och trohet åt.

Borde icke det valet kunna vara snart gjordt? Behöfver du verkligen anstränga dig mycket för att få klart för dig hvilken värld du skall välja, hvilken herre du skall tjäna, Gud eller Mammon? Antag att du skulle stå vid ditt älskade barns dödsbädd. Hvarom skulle dina begär kretsa, om icke omkring denna bön: "Gud, fräls mitt älskade barn!"

Nåväl, du har väl i grunden samma önskan, då det gäller dig själf, en önskan, som vi kunna sammanfatta i en bön, sådan som denna: "Herre Gud! Du barmhärtige Fader, Du som känner allt mitt elände, alla mina synder, men dock i kärlek sändt din enfödde Son till min frälsning, förlåt mig allt, hvad jag brutit, gör mig duglig att i tro och trohet lefva efter din heliga vilja, så att jag en gång efter slutadt dagsarbete här i din tjänst måtte få den trogne tjänarens lön af nåd för Jesu skull!"

Har du någonsin tänkt och bedit denna eller en dylik bön? Har ur ditt hjärtedjup en sådan någonsin kommit ur ditt beklämda bröst, och därtill på allvar?

Men därhän måste det hafva kommit med dig, om du skall kunna äga en rätt uppfattning af, att det jordiska är det minsta och att det himmelska är det sannskyldigt goda.

Nu må du välja! *Antingen — eller*, heter det. *Antingen — eller*, sade Jesus en gång till judarne. — *Antingen — eller*, säger han *nu* till oss — till *dig* och till *mig*.

Väljer du Mammon, så blir allt ditt görande och låtande en mammonstjänst. Om världen med dess skatter blifver ditt hjärtas högsta åtrå och där intager den egentliga platsen, då får icke Gud rum därinne.

Väljer du Gud däremot, så kan du äfven i ditt handterande af världens ting, i affären, i yrket, i hemmet, ja, öfverallt dock vara en Guds tjänare.Men valet är kanske svårt att göra? Eller huru?

Ingen erkänner detta mer än den, som på allvar sökt att bestämma sig för ett verkligt gudfruktigt lif, ett lif i andlig ödmjukhet.

För att kunna komma därhän, att du kan anförtros det sannskyldigt goda, så fordras mer än syndakännedom och syndabekännelse, det fordras trohet i det minsta, i den jordiska kallelsen. Denna må nu till det yttre synas så ringa som helst, så måste du dock noggrant sköta din kallelses plikter och därvid använda flit och omtanke. Många mena sig tjäna Gud genom att ringakta eller rent af förakta sina jordiska åligganden, och i högmodig, självtagen andlighet blifva de försumliga och vårdslösa i sina jordiska plikter, men en verklig kristen är aldrig för hög eller för god att omsorgsfullt utföra äfven ett åliggande, som kan tyckas aldrig så ringa. Det finnes ingen ringa kallelse, när Herren kallar, och det är en skam, när en kristen blyges för tjänareställningen. Herren ser icke på, om du är konung eller kör plogen på åkern, om du är präst eller står vid kantbänken i ett sågverk; för honom är människan intet annat än en hjälpbehöfvande syndare, ett barn, som han älskar med evig kärlek och hvilket han genom sin underbara ledning i sitt nåderike *vill* draga till sitt eviga fridsrike. För honom gäller icke ditt ämbetes höghet, endast troheten i din sysslas handhafvande, en trohet, som innebär den fasta vissheten, att Gud alltid ser dig och i den glada tillförsikten att få tjäna Gud genom att för Hans namns äras skull väl och omsorgsfullt förrätta dina sysslor. Allt bör anses såsom något stort, något högt, då det göres för Herren.

Är du en, som har att befalla öfver andra, betänk dina plikter! Vare du ock som en tjänare, ödmjuk vid tanken på räkenskapsdagen! Du förstår väl, att äfven den ringaste du har att befalla öfver också har ett hjärta, som kan känna, som kan gråta öfver öfvermodets ringaktning och kan fröjdas öfver kärlekens uppmärksamhet och öfver den tacksamhet, som du är skyldig honom i lika stor grad, som han dig. TänkenEder, mina vänner, om Guds vilja och kärleken skulle blifva rådande i världen i stället för självviskheten och bitterheten! Huru skulle icke därmed alla de kritiska och ödesdigra frågor, som innefattas i det namnet: "våra dagars sociala fråga" lösas, denna sociala

fråga, som rör förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare, rika och fattiga, män och kvinnor. Det är endast på den vägen, det ömsesidiga förståendets väg, kärlekens väg, som dessa timliga angelägenheter kunna lyckligt ordnas. Genom trohet i det lilla, det minsta, i den jordiska kallelsen, för så vidt denna trohet är en frukt af en ansvarskänsla inför Gud, vinnes dock mer än lösningen af den sociala frågan, hvars råmärken falla inom denna tidens gränser; genom denna gudsfruktans trohet vinnes mera — och hvad? Texten säger: det sannskyldigt goda, som ej köpes för penningar, samvetslugn, borgerskap i den eviga härlighetens värld, vissheten om nåd inför Gud. Ett allt försonande skimmer öfver det mödosamma dagsverkets besvärligheter hugnar oss då i döden och efter döden gifves oss den eviga hvila, som står Guds folk åter. Då kommer den eviga sabbatens ro. Då jordens skuggomhöljda dalar mer och mer skönjas såsom på afstånd och försvinna för det i döden bristande ögat, då har du himlen i sikte och närmar dig dess strand. Hur underbart skall det icke blifva när du, som så länge drifvits hit och dit på världshafvets oroliga vågor, en gång får höra, huru dödsflodens böljor, som brytas mot den andra stranden, sjunga: "Han gifver sina älskade ro."

Några solhvarf ännu — några svängningar af tidens pendel och evighetens stora födelsedag bryter in för att fortgå till lycksalighetens middagshöjd, men aldrig skall den veta af någon aftonskymning. Huru uppfylld är icke vår värld af gåtor, som vi aldrig kunna lösa och som framkalla i våra hjärtan så mycket missmod, så mycken afund, som förmörkar vår tillvaro här? För den hemkomne tjänaren skall allt blifva klart; i Guds ljus ser han ljus. Svårtydda sanningar blifva där förklarade. Han skall förstå hvarföre hans väg genomöknen var så mödosam, så full af arbete och försakelser, hvarföre gåfvorna utdelats så olika. Skenbara motsägelser skola där lösas och tviflet skall för evigt tystna. Där skall icke höras några anklagelser emot den gudomliga rättvisan eller sådana frågor, som denna: "hvarför handlade du så med mig, o Gud?" Seende från höjden af saligheternas berg ned på den tillryggalagda vägens slingrande gångar skall den trogne, hemkomne tjänaren jublande utbrista: "allt hafver han väl beställdt"-

O människa! hvad vill du mer? Se där din oändliga kallelse, hvars storhet du så ofta glömt och glömmer!

O måtte vi, du och jag, genom Guds Andes nåd och hjälp mer och mer skickliggöras till denna evighetens upphöjelse genom att mer och mer genom tro och trohet göra Gud själf till vår eviga arfvedel, så att Han måtte styra och leda vårt förstånd, våra samveten och vår håg till att i allt göra Hans vilja. Detta var vår Frälsares åstundan i allt. Att göra sin Faders vilja var storheten i hans flärdfria lefnad.

Må vi följa honom härutinnan!

Käre åhörare! Vår text i dag är hardt när outtömlig. Läs om den själf, då du kommer hem och stanna inför det insegel Herren Jesus själf sätter på sina ord: "himmel och jord skola förgås förr än en prick af lagen faller", den lag, som vill föra oss till en verklig och djup självpröfning och som öfverbevisar oss om vår egen bristfullhet och vår synd, och som förmår att drifva oss till Kristus för att genom hans försoning vinna nåd, lif och frid.

Säg, hvad vill du själf?

Antingen en lifgifvande tro, en hängifven *trohet* i det mindre för din Guds skull och sedan *ernåendet* af det mera är; syndaförlåtelse och evigt lif *eller ock* ett jordelif i andlig slöhet, i ovärdig tanklöshet, i självviskhet, i dyrkan af orättfärdighetens Mammon — och sedan — Guds dom och förbrytarens straff.

Jag sade i början att det var *svårt* att välja. Men du måste! *Huru* väljer du?

Hjälpe dig Gud för Jesu skull! Amen.

Nyårsottan 1912.

På juldagarne och nyårsdagarne höllos alltid högmässa omedelbart efter ottesången med anledning af den långa vägen till kyrkan, som en stor del sockenbor hade att färdas. Båda gudstjänsterna höllos så tidigt, att de voro slut

i dagningen. Att någon omväxling i fråga om sättet för predikan kunde vara önskvärd både för församlingen och predikanten, är ju lätt att förstå. Nyårsdagen 1912 hölls därför en ottesångspredikan endast genom memorerandet af nedanstående för dagen författade dikt, som åhördes under det den stora kyrkoklockan ringde hela tiden. Kyrkodörrarne stodo öppna, och den i kyrkan församlade menigheten var ytterst uppmärksam.

I. J. N.

Ring, ring, ring, kyrkoklocka ring, Kalla på själarne rundt omkring, Kalla dem upp till Herrens hus, Bjud dem komma till Herrens ljus! Ring, ring, ring nyårsklocka, ring, Kalla på själarne rundt omkring!

Kalla, bjud dem att komma i dag, I dag på nyårets första dag, Kalla dem hit från hvardagsid, Kalla dem hit från kamp och strid! Ring, ring, ring nyårsklocka ring, Kalla på själarne rundt omkring!Världen är ju så mörk och kall; Lifvet, det är som ett böljesvall, Men Herrens hus dock en fyrbåk är, Fast den står ibland hotande skär. Skynden hit i så stormfylld tid, Hos Gud allena är ro och frid!

Herre! se till ditt folk i nöd; Det söker sten, men behöfver bröd, Ett bröd för sitt hungrande hjärta Och tröst uti självsvåndans smärta. Tviflet härjar i Sveriges land, Fånget är folket i otrons band.

Ring, ring nyårsklocka ring, Kalla på själarne rundt omkring! Så vidt dina toner må skalla, Och bjud dem att komma alla! Bjud dem komma till Jesus Krist, Hos honom alle'n finnes frälsning visst.

Sök din Gud, du fattiga själ, Sök, det gäller ditt eviga väl! Bed, under tårar din enkla bön, Bed, och du får en så härlig lön! Herren själf vill torka din tår; Lifvets krona af honom du får.

Ring, ring, ring nyårsklocka ring, Kalla på själarne rundt omkring! Nu är ej tid att sofva mer. Vår Gud i nåd till oss ännu ser. Sin boning bland oss än han har, Är full af kärlek, som förr han var.

Ring för lefvande, ring för död, Som lämnat jorden med all dess nöd! Himlens klockor se'n skola en gång Bjuda vid toner af änglars sång Barnen, som irrat i världen kall, Från mörker till ljus, till salighet all.

Ring, ring, ring nyårsklocka ring, Kalla på själarne rundt omkring! Kalla dem alla till Herrens hus, Himlens förgård, så härlig och ljus! Ring, ring, ring nyårsklocka, ring! Ring, ring, ring!

*

Vid krigsböndagen 1914.

Det var i Augusti 1914. Världskriget hade nyss utbrutit. Landstormsmännen från nästan hvarje gård hade utkommenderats att göra bevakningstjänst. Man var öfverallt i största oro för hvad som skulle kunna hända vårt land. Det var en i hög grad allvarsmättad tid, och hela den svenska nationen blef i viss mening andligen uppryckt — ehuru tyvärr blott för en kortare tid. En krigsböndag blef af Kungl. Maj:t anbefalld att hållas i hela landet den 23 Augusti med predikan, syftande på tidens gripande allvar.

Vid detta tillfälle uppläste utgifvaren efter predikan följande maningsord:

Vakna Sverige!

Sverige! Sverige! Mitt fosterland Hvad väntar du af Herrens hand I dessa tider tunga? Du drömt om fred i tusen år Och glömt, att öfver freden rår Den Gud, hvars åskor ljunga Utöfver den, som Herrens namn, Hans nåd, hans hulda fadersfamn Ej vill med lof besjunga. Har du förtjänat fred och ro? Säg! Kan du nu med hopp i tro De tröstesånger sjunga? Du länge nog förspillt Guds nåd Och ringa aktat vises råd. — Nu komma dagar tunga!Du var ej rustad i den strid, Som dig beröfvat ro och frid Och velat dig fördärfva. Hur är du rustad nu, om krig Och våld och örlig skulle dig Med all sin nöd omhvärfva?

Så vakna och i bön fall ned, Åt Gud förtro din nöd och bed Att nåd för rätt må gälla! An får du kanske nådetid, Än råder ju i landet frid; Allt kan dock snart sig vända I ångst och nöd för oväns hot. Så vakna, Sverige! Bed i

bot, Att allt till godt må lända!

Sverige! Sverige! Mitt fosterland Hvad väntar du af Herrens hand I dessa dagar tunga?

*

Afskedspredikan i Högsjö

den 29 Augusti 1915.

Det var med djupt vemod jag vandrade till kyrkan denna sista söndagsmorgon före min afresa från församlingen. Det var strålande solsken.

I flera år hade jag plågats af en svårare strupkatarr och kunde ej utstå det hårda klimatet, som isynnerhet vinter och vårtid hotade att alldeles nedbryta mig, hvarför jag på läkares bestämda inrådan måste bosätta mig längre söderut.

I trettio år hade jag mött mina socknebor i den för oss så kära, vackra kyrkan och under så många, många växlande känslor. Huru många vänner hade jag icke under alla dessa åren sett i kyrkbänkarne både under söndagarna och vid andra tillfällen, då vi samlats där såväl vid glädje- som sorgestunder. Tusentals konfirmander hade jag beledsagat in genom tempelportarne och talat så varmt jag kunnat till dem, föreställande dem lifvets allvar och Guds barmhärtighet. Huru många hade jag icke jordat inom kyrkogårdsmurarne och sett de sörjandes tårar. Det var, som om de nu trädde mig till mötes denna dag, som om de hade något att säga mig. Och af dem jag mötte på denna min sista söndag, fanns väl icke en, i hvars familjeglädje eller sorger jag icke fått taga någon del. Och nu skulle jag predika för dem för sista gången. Hur skulle jag kunna det? Ja, den frågan hade jag gjort mig så många gånger, men det måste ju ske.

Högmässan tog sin början och kyrkan var öfverfylld.Jag minnes än, huru kantorn genom sitt för dagen valda, vackra preludium till ps. 33 höjde den högtidliga stämningen. Som jag tror, att denna predikan, som då önskades i tryck, gärna läses af en och annan, som då var närvarande, så återgifves den här.

Dagens text var Math. 11: 25—30.

Efter en kort bön hölls följande predikan öfver denna Jesu inbjudan:

Kommen till mig, I alle, som ären betungade och jag vill vederkvicka Eder!

Mina älskade! *Hvem* är det, som kan till en hel värld, till alla tidsåldrar utfärda en sådan inbjudning? *Hvem* är så hög, så mäktig, att en sådan kungörelse kan vara af någon betydelse? *Hvem* har så i grund och botten kännt mänsklighetens innersta längtan, så att han med denna inbjudan träffat själfva medelpunkten af hvarje människosjäls djupaste behof? *Hvem* är han, som tror sig om att kunna hålla ett löfte af så obegränsad vidd och gifva ro till själen i alla dess oändligt olikartade trötthetstillstånd, ja, till och med åt dem, som är så försagda, så nedtryckta, att hos dem ej vidare tyckes finnas någon möjlighet att ingifva mod och förtröstan? Ja! *hvem år han, som kan lösa våra tvifvel, bortjaga vår ångest och till sist vår fruktan för döden?*

Käre! I veten, hvem jag menar. Det är Jesus Kristus, vår frälsare. Men I ären så vana att höra om hans namn, hans gudomliga makt och gärningar, och de finnas bland Eder, som ännu icke kommit i den hjärteställning till Herren Jesus, att I hafven lärt känna hans brinnande kärlek och hans förmåga att hjälpa, och talet om Honom blir därföre för sådana af Eder blott ett tomt ord utan betydelse.

I dag beder jag Eder alla att stanna inför Honom i stilla eftertanke. I Jesu namn bjuder jag Eder det, som alla våra stackars arma hjärtan innerst inne så mycket trängta efter och som världen aldrig kan gifva, nämligen "ro till själen."

"Ro till själen!" Säg, finnes det i själfva verket något, som du känner mer behof af, om du skulle vara fullt

uppriktig inför dig själf? Du anar, att din själ står i ett visst förhållande till en Gud, som gör sig påmind för dig gång efter annan. När sjukdom och nöd på ett eller annat sätt tränger dig, eller när du i kvällen lyfter blicken upp mot stjärnhimmelen och ser de många ljusen i den oändliga rymden, eller när du i denna undersköna nejd sitter ensam en afton och ser solen gå ned bakom bergen i väster — ja, vid många andra tillfällen, — anar du då icke, att något stort, oändligt stort och mäktigt väsen finnes? Du känner dig så fattig, och det är, som om du längtade efter något. Kanske du icke rätt vet hvad din inre människa åtrår, men du är icke trygg, icke nöjd såsom det är. Din trötthetskänsla, som ofta hos dig väckt längtan efter hvila, söker något att lita på, att stödja sig vid. Har du icke erfarit många sådana stunder i ditt lif? Käre! Det är då Gud, som söker dig och vill tala med dig.

Världen är så full af trötta människor och af människor, som vilja komma bort ifrån sig själfva. Och för att komma ifrån svårigheterna berusa de sig med allehanda njutningsmedel eller söka sin förströelse i en feberaktig verksamhet för att kunna få den timliga vinst, hvarmed de tro sig kunna blifva tillfredsställda. Men njutningen, penningen, äran eller hvad annat detta lifvet kan bjuda på, gifver aldrig frid i sargade bröst eller ro åt betungade hjärtan.

Hvarthän vi än vända oss möta vi trötta blickar, som tala om hemliga bekymmer, dolda lidanden, svikna beräkningar och jäktande slit.

Ja, sådan är världen. Kunde vi skåda in i hvarandras hjärtan, o, huru mycket af ängslan skulle vi inte finna äfven bland dem, hvars yttre uppträdande icke tyckes förråda något inre missförhållande.

Men säg, erfar du icke ett visst intryck af hvila för din själ, då du sitter i vårt tempel och lyssnar till fädernas psalmer och det gamla ordet om fridsfursten, som, du måste tillstå det, dock har något rogifvandemed sig. Det är icke en stunds hvilostämning Jesus bjuder dig i dag. Nej, en varaktig ro! En sådan kan han gifva hvar och en, som känner oro i sorg öfver sin synd, sin bortkommenhet från Gud, sin andliga tröghet och vanmakt, sin sönderslitenhet, ja till och med för sin fångenskap i synden.

"Kommen till mig I alle," sade Jesus!

Så kom då du, som nu vämjes vid syndalifvet, hvari du länge nog förslösat både kropps- och själskrafter; du, som försöker döfva ditt samvete, men aldrig tyckes komma undan Guds manande röst; kom du, som är tryckt af fula och mörka minnen, som förfölja dig; kom du, som är färdig att digna under fattigdomens tunga börda och ständigt tryckes af ängslan för det dagliga brödet och huru du skall få det nödtorftiga till dig och de dina; kom du, som, skonad från brödbekymret, dock ständigt oroas af äflan att få mer af denna världs fåfängliga och förgängliga ting, som du dock skall genom döden en gång så obarmhärtigt beröfvas; kom du, som förlorat det käraste du ägde och hvarigenom ditt sörjande hjärta blöder; kom du, som grubblar och tviflar på Guds barmhärtighet och arbetar så fåfäng för att kunna *tro* det, du ej nu förstår, och som ej tyckes se någon möjlighet att kunna blifva en Jesu lärjunge. Ja, kommen I alle, I som arbeten och ären betungade, I jäktade och sörjande!

Har jag glömt någon? Nej! Alla behöfven I få komma till det frälsarehjärta, där lärjungen Johannes fick sin tröst, sitt hopp, sin kraft — sin salighet.

Hvad skall Jesus kunna göra för en sådan samling otillfredsstälda människor, som kunna liknas vid de sjuka i en läkares väntrum? Liksom dessa få gå in till läkaren en i sänder och i enrum undersökas och tala med honom om sin sjukdom — så ock i andlig mening. Vi måste komma så att säga i enrum med Gud; vi måste låta honom visa oss våra lidanden och anledningen till vår nöd. Sedan gäller det att hörsamma hvad han säger.

Och när du står inför Mästaren, så måste du välstanna i helig beundran öfver hans stilla lugn, öfver den frid, som behärskar honom och som burit honom i alla hans upprörda stunder, ja, i själens bittraste strider.

Det är denna frid, som han vill gifva dig, du trötte och betungade. Han vill också lära dig och hjälpa dig att lämna allt i din Faders händer, icke i tanklös maklighet, utan i barnsligt förtroende, i manlig beslutsamhet och i ödmjuk troslydnad. Att komma till en sådan förtröstan och tro, det är vägen till den ro, den frid du söker.

Hos Jesus brytes syndens välde, hos honom skrämma dig ej det gångna lifvets bittra syndaminnen, ty allt är

förlåtet, och själfva nöden och fattigdomen kunna då bli medel att föra dig närmare din frälsare och din Gud.

Tvifvel och bäfvande spörsmål rörande evighetsfrågorna kunna komma, men du vet dock, att dess lösning ligger innesluten i den eviga faderskärlekens djup, och i denna visshet skall du finna botemedlet mot den förut frätande oron i ditt arma hjärta.

I vår text talar vår Frälsare också om ett ok. Ett ok är ett redskap, så beskaffadt, att med detsamma tyngden af en börda fördelas lika på den bärandes hela kropp. Hvilket är då det Kristi ok, hvarom här talas? Jo, det är Kristi tvingande kärlek. Den, som i kärlek gifvit sig åt honom, finner det ljufligt att lyda honom, och han blir förvissad om, att den börda, Herren pålägger, skall tjäna till vår inre fostran för en högre värld. Det är hela vår varelse med kropp och själ, som skall i tjänande kärlek bära oket genom att fullgöra de plikter, som Gud pålägger. Visserligen kan det vara svårt nog, men Herren lägger ej tyngre börda på, än vi kunna i hans kraft bära den. Så skall den vanmakt, den orkeslöshet, som bemäktigar sig det tviflande och ångestfulla sinnet, lämna rum för mod och kraft att kunna bära lifvets bördor på helt annat sätt än förut. Den förut så nedtyngda och i sinnet förbittrade människan skall därmed kunna meddela kraft äfven åt andra trötta och vederkvickelse för andra sönderslitna hjärtan."Kom till mig", säger Jesus! Ej blott i den stora kristiden i ditt lif, då du särskildt erfar en väckelse, utan dagligen, ty dagligen behöfver du hans hjälp.

Gud vare evigt tack för den inbjudning vi fått att få komma till Herren Jesus med alla våra svårigheter, med all vårt hjärtas oro, som han kan förbyta i en stilla ro och i en evig trygghet. I den mån vi lära rätt känna vår Mästare och se hans mildhet och ödmjukhet, i samma mån måste vi blygas öfver vårt knotande, hårda sinne, som så ogärna vill böja sig under Guds faderliga och fostrande vård, ämnad att bereda oss tillträde till de eviga fridsboningarne därofvan efter slutad kamp och strid härnere i denna syndens och ofullkomlighetens värld.

Huru hastigt fly ej våra dagar och år! Vårt lif här på denna jord är som en vandring öfver höjder och djup, alltid full af faror och frestelser. Må vi därföre sträcka vår längtan dit, där synd eller frestelser därtill ej finnas, ej heller någon svaghet och brist eller nöd och död.

Mina älskade! Denna Jesu inbjudning har jag kungjort för Eder under de gångna 30 åren i de minst tvåtusen predikningar, som jag från denna predikstol hållit.

Tvåtusen predikningar! O, huru mycket utsäde! Men skörden? Hvar är den? Hurudan är den?

Hvad skola en gång de kära, som vi bäddat i grafvarne härutanför, vittna därom? Huru många af dem hafva, gripna af detta Jesu evangelium, gått från jordens nöd till det saliga hemmet därofvan? Herre, du känner det. I denna stund ser jag för min själs ögon så många, många kära Högsjöbor, som nu ej längre gå bland oss. Huru många ångerns suckar har jag icke hört vid deras dödsbäddar, huru mycken tacksamhet till Gud har jag icke förnummit från benådade själar! Huru många änkors och faderlösas tårar har jag icke sett, då deras stöd gått bort från dem!

Många gånger hafva nog mina steg upp till denna predikstol varit tunga. Jag skall icke förneka det.Arbetet har understundom synts mig så fruktlöst. Är det min egen skull kanske? Är jag själf orsaken därtill? Huru tränga sig icke sådana frågor in på en gammal prästmans hjärta, då han kanske för sista gången talar till en församling, som han så varmt älskar.

Hvar äro mina konfirmander, som en gång gåfvo så vackra löften vid denna altarrund? Jag ser i dag så många af Eder församlade här. Käre, glömmen ej våra gemensamma stunder vid Guds ord!

Kära församling! Många brister hafva vidlåtit mitt arbete bland Eder. Hvad jag brustit i mitt ämbete, — förlåt det! Ett vet jag dock, och det kan jag säga inför Gud och Eder: jag har velat Edert bästa, och med innerlig glädje kan jag säga Eder, att jag icke till en enda af Eder har någon annan känsla än tillgifvenhetens och vänskapens.

Hafven då tack, käre vänner, för all Eder mot mig visade kärlek och all den välvilja, som jag och min familj ständigt rönt. Tack för allt det förtroende och all den aktning jag fått erfara. Ett hjärtevarmt tack äfven från min älskade hustru och våra barn för all Eder vänlighet. I förstån huru mycket vi äro fästade vid Högsjö. Tack för allt!

Måtte vi alla en gång få mötas i Guds himmel!

Herren välsigne Eder alla! Vare detta mitt sista ord! Amen!

*

Sedan gudstjänsten afslutats med ps. 257: 10, 11, framträdde en församlingsmedlem, Förrådsförv. F. Nyström i Utansjö, och uttalade församlingens tacksamhet och tillgifvenhet för mig i allt för välvilliga ord, som jag här icke återgifver.

Och så var min sista gudstjänst slut. Aldrig kan jag glömma den.

*

Slutord.

På det åtskilliga sägner och kulturella egenheter från en gången tid icke skulle gå förlorade, har jag sedan många år tillbaka under min prästerliga tjänstgöring i Högsjö gjort anteckningar därom med tanke på att lämna såsom minne efter mig en *handskrifven krönika* att för framtiden förvaras i kyrkans arkiv.

Men ett enda exemplar, förvaradt i sakristians järnbeslagna kassakista, skulle ju ej så lätt blifva tillgängligt för andra än en och annan intresserad, och därföre blef en allmännare önskan uttalad, att dessa anteckningar skulle tryckas och sålunda blifva tillgängliga för alla. Så har "Boken om Högsjö" tillkommit.

Att nedskrifva dessa sägner och minnen m. m. har varit mig ett oskattbart nöje, en förströelse under denna på grund af världskriget så sorgfyllda tid, hvarunder jag i minnen och tankar så ofta vistats i Högsjö och i fantasien farit fram på dess vägar och tittat in här och hvar i dess för mig så välkända hemmen, där jag alltid mött så mycken glad tillgifvenhet.

Boken är nu färdig. Jag känner själf dess brister. Den gör ingalunda anspråk på att utgöra en sammanmanhängande eller uttömmande framställning af socknens historia; en sådan kan helt enkelt icke framställas fristående.

Här äro endast spridda drag ur folkets lif och bygdens utveckling framställda. De skulle dock varit rikhaltigare, om icke så mycket af församlingens arkiv uppbränts vid ryssarnes härjningar år 1721.

En bättre penna än min skulle af det gifnamaterialet hafva framställt intressantare teckningar, men ingen har såsom jag velat göra det med varmare önskan att genom ett arbete, sådant som detta, vara mina kära Högsjöbor till glädje. Må det därföre mottagas med välvilja och för kommande tid vittna om vår 30-åriga samlefnads vänliga saga, då så mycket nytt skapades fram, och det kulturella och andliga lifvet tog så många nya former — alltid under bästa samförstånd.

Hvad angår de källor, från hvilka jag hemtat dessa bilder och sägner, så är det mig nu omöjligt att angifva dem alla, då anteckningarne från början aldrig varit ämnade att utgifvas i en tryckt bok, och då jag å dessa anteckningar icke anmärkt desamma.

Naturligtvis hafva stämmoprotokollen och dylika sockenhandlingar legat till grund för en mängd uppgifter. I Kungl. Riksarkivet och Landtmäteristyrelsens arkiv i Stockholm har jag funnit åtskilligt af synnerligt värde, så ock i Järnkontorets annaler. I stor tacksamhetsskuld står jag till den högt värderade vännen, norrlandskännaren och författaren Olof Högberg, som jag härmed bringar mitt hjärtliga tack. I Adj. Joh. Nordlanders och D:r E. Modins utgifna arbeten hafva viktiga uppgifter hämtats. Directeuren Abr. Hülphers' "Samlingar till beskrifning öfver Norrland" (4 saml. Ångermanland 1780) hafva lämnat stoff till åtskilligt.

I ett och annat odalmannahem i Högsjö har jag också af de gamle hört flera sägner.

Huru gärna hade jag icke velat i detta arbete anföra namnen på många flera både nu aflidna och ännu lefvande

sockenbor, ledamöter i nämnder och råd, som visat ett större intresse för det gemensamma bästa, men den nuvarande dyrtiden har tvingat mig att begränsa bokens omfång.

Då man vid flera tillfällen bedt mig i tryck utgifva hållna predikningar, har jag ansett det lämpligt att här medtaga några såsom minnen från templet.

Ett arbete af så lokal natur som detta kan ju icke påräkna någon vidsträcktare spridning utom sockengränsen och skulle därföre icke kunnat utgifvas, omicke flera för bokens utgifvande intresserade personer därtill lämnat välvilliga penningbidrag. Jag bringar också dem ett vördsamt tack därför. Att Högsjö socken på allmän kommunalstämma före bokens utgifvande beslutit inköpa 400 ex. af densamma, vittnar synnerligt godt om dess stora intresse för bygdens historia och dess offervillighet för ideella ändamål.

Till sist. Må Guds välsignelse städse hvila öfver Högsjö socken, till hvilken jag såsom en gärd af innerlig tillgifvenhet härmed lämnar denna minnesgåfva!

Stockholm 1918.

Arv. Salvén.

*

Innehållsförteckning.

Sid.

*